

T.C. BAŐBAKANLIK
DEVLET PLANLAMA TEŐKILATI MÜSTEŞARLIĞI

**DIŞ PROJE KREDİSİ KULLANAN KAMU
YATIRIMLARININ GELİŞİMİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ
(1988-1997)**

Uzmanlık Tezi

Volkan Erkan

**İKTİSADİ SEKTÖRLER VE KOORDİNASYON
GENEL MÜDÜRLÜĐÜ
PROJE, YATIRIMLARI DEĞERLENDİRME VE ANALİZ DAİRESİ**

**Haziran 1999
ANKARA**

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
İÇİNDEKİLER	i
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	vi
EK TABLO LİSTESİ	viii
1. GİRİŞ	1
1.2. Veri Yapısı	3
1.2. Çalışmanın Düzeni	4
2. KAMU YATIRIM PROJELERİNİN PLANLANMASI VE FİNANSMANI	7
2.1. Yatırım ve Proje Kavramı	7
2.1.1. Yatırım Kavramı	7
2.1.2. Proje Kavramı	8
2.2. Kamu Yatırım Projelerinin Planlaması	10
2.3. Proje Finansmanı	14
2.3.1 Proje Finansmanının Temel Yapısal Öğeleri	15
2.3.1.1. Yatırım Şekilleri	15
2.3.1.2. Katılımcılar	17
2.3.1.3. Faydalar	17
2.3.1.4. Riskler	18
2.3.2. Optimal Sermaye Yapısı	19
2.3.3. Yatırım ile Finansman Yönteminin İlişkisi	20
2.3.4. Altyapı Finansmanı	21
2.3.4.1. Altyapı Finansmanında Alternatif Modeller	21
3.KAMU YATIRIMLARINA PROJE KREDİSİ SAĞLAYAN KURULUŞLAR VE DÜNYA BANKASI ÖRNEĞİ	23
3.1. Dünya Bankası	24
3.1.1. Dünya Bankası Kredilerinin Dağılımı	26
3.1.2. Dünya Bankası'nda Proje Finansmanı	27

	<u>Sayfa No</u>
3.1.2.1. Dünya Bankası'nın Proje Finansmanına Katkısı	27
3.1.2.1.1. Borçlar	27
3.1.2.1.2. Garantiler	29
3.1.3. Proje Değerlendirme	31
3.1.4. Proje Finansmanında Dünya Bankası'nın Sunduğu Avantajlar	34
3.1.5. Türkiye ve Dünya Bankası	35
3.2. Avrupa Yatırım Bankası (AYB)	37
3.3. Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu (AKSKF)	38
3.4. Denizaşırı Ekonomik İşbirliği Fonu (DEİF)	39
3.5. İslam Kalkınma Bankası (İKB)	40
4. DIŞ PROJE KREDİ KULLANIMININ 1988-1997 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞİMİ	41
4.1. Kamu Yatırımlarının Dönem İçindeki Gelişimi	41
4.1.1. Toplam Büyüklüğün Gelişimi	41
4.1.1.1. Genel Ekonomik Yapı İçinde Kamu Yatırımlarının Yeri	41
4.1.1.2. Kamu Yatırımlarında Proje Stoku ve Harcama Gelişimi	46
4.1.1.2.1. Proje Stokunun Gelişimi	46
4.1.1.2.2. Harcamaların Gelişimi	47
4.1.2. Bütçe Türlerine Göre Gelişme	49
4.1.3. Sektörel Gelişme	51
4.2. Dış Proje Kredi Kullanımındaki Gelişme	55
4.2.1. Toplam Büyüklüğün Gelişimi	59
4.2.1.1. Genel Ekonomi Yapı İçinde Dış Proje Kredi Kullanımının Yeri	59
4.2.1.2. Dış Proje Kredilerinin Harcama ve Proje Stoku Gelişimi	60
4.2.1.2.1. Proje Stokunun Gelişimi	60
4.2.1.2.2. Harcamaların Gelişimi	62
4.2.2. Bütçe Türlerine Göre Gelişme	64
4.2.3. Sektörel Gelişme	68
4.3. Dış Proje Kredilerinin Gelişiminin Toplam Kamu Yatırımlarının Gelişimi İle Karşılaştırılması	76

	<u>Sayfa No</u>
5. DIŞ PROJE KREDİSİ KULLANAN VE KULLANMAYAN KAMU YATIRIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	81
5.1. Analizin Amacı	81
5.2. Yöntem	82
5.2.1. Panel Veri	82
5.2.2. Model Değişkenleri	86
5.2.2.1. Bağımlı Değişkenler	82
5.2.2.2. Bağımsız Değişkenler	82
5.2.3. Model	89
5.3. Sonuçlar	89
5.3.1. Özet İstatistikler	94
5.3.2. Dış Kredi Kullanan Kamu Yatırımlarını Etkileyen Faktörler	94
5.3.3. Dış Kredi Kullanmayan Kamu Yatırımlarını Etkileyen Faktörler	95
5.3.4. Etkilerin Karşılaştırılması	97
EK TABLOLAR	111
ABSTRACT	135

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 3-1	Kreditörlere Göre Kamu Yatırımlarında 1998 Yılı Ödenekleri	24
Tablo 3-2	IBRD Kredilerinin Dönemler İtibariyle Dağılımı	37
Tablo 3-3	AKSKF Kredilerinin Sektörel Dağılımı	38
Tablo 3-4	DEİF Kredilerinin Sektörel Dağılımı	39
Tablo 4-1	Kamu ve Özel Kesim Yatırımlarının Toplam ve GSMH İçindeki Payları	43
Tablo 4-2	Bazı Ülkelerde Kamu Yatırımlarının Toplam Yatırımlardan Aldığı Payın Değişimi	
Tablo 4-3	Kamu Yatırım Projelerinin Sayısı ve Toplam Tutarı	46
Tablo 4-4	Kamu Yatırım Projelerinin Gerçekleşme ve Revizyon Oranları	48
Tablo 4-5	Kamu Yatırım Harcamalarının Bütçe Türlerine Göre Gelişimi	50
Tablo 4-6	Harcama Bazında Bütçe Türlerinin Toplamdan Aldığı Paylar	51
Tablo 4-7	Kamu Yatırım Harcamalarının Sektörel Gelişimi	53
Tablo 4-8	Harcama Bazında Sektörlerin Toplamdan Aldığı Paylar	54
Tablo 4-9	Dış Proje Kredisi Kullanan Yatırımlar (Mahalli İdareler Dahil)	57
Tablo 4-10	Dış Proje Kredisi Kullanan Yatırımlar (Mahalli İdareler Hariç)	58

	<u>Sayfa No</u>	
Tablo 4-11	Dış Kredi Kullanan Projelerin Toplam Harcamalarının ve Kredi Kullanımlarının GSMH'ya Oranı	59
Tablo 4-12	Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırım Projelerinin Sayısı ve Toplam Tutarı	61
Tablo 4-13	Dış Proje Kredisi Kullanan Yatırımların Gerçekleşme ve Revizyon Oranları	63
Tablo 4-14	Dış Proje Kredilerinin Gerçekleşme ve Revizyon Oranları	64
Tablo 4-15	Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Harcama Gelişimi	65
Tablo 4-16	Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Kredi Harcamasının Gelişimi	66
Tablo 4-17	Dış Proje Kredisi Kullanan Projelerde Bütçe Türlerinin Payları	67
Tablo 4-18	Dış Proje Kredisi Kullanan Projelerde Sektörlerin Aldığı Paylar	68
Tablo 4-19	Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Harcama Gelişimi	69
Tablo 4-20	Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Kredi Harcamasının Gelişimi	70
Tablo 4-21	Revize Gerçekleşme Oranları	78
Tablo 5-1	Model Değişkenlerinin Beklenen İşaretleri	88
Tablo 5-2	Dış Kredi Kullanan Projeler İçin Özet İstatistikler	90
Tablo 5-3	Dış Kredi Kullanmayan Projeler İçin Özet İstatistikler	91
Tablo 5-4	Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırım Projelerini Etkileyen Faktörler	92
Tablo 5-5	Dış Proje Kredisi Kullanmayan Kamu Yatırım Projelerini Etkileyen Faktörler	93

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 3-1 Dünya Bankası Kredilerinin Sektörel Dağılımı (Kümülatif)	26
Şekil 3-2 Doğrudan Projeye Borç	28
Şekil 3.3 Doğrudan Ülkeye Borç	29
Şekil 3-4 Kısmi Risk Garantisi	30
Şekil 3-5 Kısmi Kredi Garantisi	31
Şekil 3-6 IBRD'nin Türkiye'ye Sağladığı Kredilerin Sektörel Dağılımı	36
Şekil 4-1 GSMH'nin Gelişimi	42
Şekil 4-2 Özel ve Kamu Kesimi Yatırımlarının GSMH İçindeki Payları	44
Şekil 4-3 Özel ve Kamu Kesimi Yatırımlarının Toplam Yatırımlar İçindeki Payları	45
Şekil 4-4 Toplam Kamu Yatırımlarında Proje Tutarlarının Gelişimi	47
Şekil 4-5 Toplam Kamu Yatırım Harcamalarının Gelişimi	47
Şekil 4-6 Altyapı Yatırımlarının Toplam İçindeki Payı	55
Şekil 4-7 Proje Kredilerinin Dış Borca Oranı	60
Şekil 4-8 Kredili Projelerin Proje Tutarının Gelişimi	61
Şekil 4-9 Kredili Projelerin Harcamalarının Gelişimi	62
Şekil 4-10 Bütçe Türlerine Göre Kredi Kullanımı	67
Şekil 4-11 Enerji Sektöründe Dış Kredi Kullanan Yatırımların Harcamaları	72
Şekil 4-12 Ulaştırma-Haberleşme Sektöründe Dış Kredi Kullanan Yatırımların Harcamaları	73
Şekil 4-13 Diğer Kamu Hizmetleri Sektöründe Dış Kredi Kullanan Yatırımların Harcamaları	75

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 4-14 Altyapı Yatırımlarının Dış Kredili Projeler İçindeki Payı	76
Şekil 4-15 Dış Kredi Kullanan Kamu Yatırımların ve Toplam Kamu Yatırımların Proje Tutarlarının Gelişimi	77
Şekil 4-16 Dış Kredi Kullanan Kamu Yatırımların ve Toplam Kamu Yatırımların Harcamalarının Gelişimi	78

EK TABLO LİSTESİ

		<u>Sayfa No</u>
Tablo Ek-1	Kamu Sabit Sermaye Yatırım Deflatörleri (1998=1)	113
Tablo Ek-2	Modelde Kullanılan Bazı Değişkenlerin Değerleri	114
Tablo Ek-3	1988 Yılı Dış Proje kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı	115
Tablo Ek-4	1989 Yılı Dış Proje kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı	116
Tablo Ek-5	1990 Yılı Dış Proje kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı	117
Tablo Ek-6	1991 Yılı Dış Proje kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı	118
Tablo Ek-7	1992 Yılı Dış Proje kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı	119
Tablo Ek-8	1993 Yılı Dış Proje kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı	120
Tablo Ek-9	1994 Yılı Dış Proje kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı	121
Tablo Ek-10	1995 Yılı Dış Proje kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı	122
Tablo Ek-11	1996 Yılı Dış Proje kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı	123
Tablo Ek-12	1997 Yılı Dış Proje kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı	124
Tablo Ek-13	1988 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	125
Tablo Ek-14	1989 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	126
Tablo Ek-15	1990 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	127

Sayfa No

Tablo Ek-16	1991 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	128
Tablo Ek-17	1992 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	129
Tablo Ek-18	1993 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	130
Tablo Ek-19	1994 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	131
Tablo Ek-20	1995 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	132
Tablo Ek-21	1996 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	133
Tablo Ek-22	1997 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	134

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

1. GİRİŞ

Sabit sermaye yatırımları bir ülkedeki ekonomik ve sosyal gelişmenin temel unsurlarından biridir. Gelişmekte olan ülkelerde iç tasarruf düzeyinin düşük olması nedeniyle yatırımlar için ayrılacak iç kaynaklar büyüme ihtiyacını karşılamak için yeterli olmamaktadır. Bu durumda yatırımların bir bölümünün dış kaynaklardan finanse edilmesi gereği ortaya çıkmakta ve gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsi bu şekilde yatırımlarının bir bölümünün finansmanını sağlama yoluna gitmektedir. Kamu sektörü yatırımlarının dış finansman ihtiyacı uluslararası kalkınma örgütlerinden, diğer devletlerden, ve finans kuruluşlarından alınan kredilerle sağlanmaktadır.

Dış proje kredilerinin kullanımı kalkınma için gerekli olan yatırımların yapılması açısından büyük önem taşımaktadır. Proje kredileri, yetersiz iç kaynakları tamamlayıcı bir rol oynamakta ve bu kredilerin şartları (vadesi, geri ödemesiz süresi, ve faiz oranı vb.) belli bir proje olmaksızın doğrudan alınan kredilere göre daha uygun olabilmektedir.

Diğer yandan, dış proje kredisi kullanmanın getirdiği riskler de vardır. Dış borç stokundaki artış ve kaynağın kesilmesi durumunda başlanan yatırımlara devam edememe maliyeti bunların en önemlileridir. Ayrıca, uluslararası kalkınma örgütlerinin kendi öncelikleri çerçevesinde belli sektörlerin gelişmesini hedefleyerek sağladıkları krediler ülkede planlanan sektörel hedefleri olumsuz yönde etkileme riski de taşıyabilmektedir.

Dış kredili kamu yatırım projelerini inceleyen bu çalışmanın temel amaçları aşağıda sıralanmaktadır:

1. Dış kredi kullanan kamu yatırım projelerinin gelişimini gösteren ayrıntılı veri seti oluşturmak: Dış kredili yatırımlar kredinin

yanısıra özkaynak da kullanmaktadır. Dış kredili kamu yatırımlarının öz kaynak harcamalarını da içeren bir veri seti 1988-1997 yılları için bu çalışma ile ortaya konulmaktadır. İlgili tablolarda projeler için harcanan kredi ve iç para toplamı, sektör ve bütçe türü bazında ayrıntılı olarak sunulmaktadır.

2. Dış kredi kullanan kamu yatırım projelerinin 1988-1997 yılları arasındaki gelişimini incelemek: 1988 yılından başlayan on yıllık dönemde, dış kredi kullanan yatırım harcamaları, proje stoku gibi büyüklüklerin değişimi ele alınmaktadır. Bütçe türü ve sektör bazında dış proje kredili projelerin harcamalarındaki gelişim incelenmekte ve toplam kamu yatırımları ile karşılaştırılmaktadır.
3. Dış kredi kullanan kamu yatırım projelerini etkileyen faktörleri ortaya koymak: Bu amaçla 19 sektör ve 1988-1997 yılları arasını içeren bir veri seti ile panel veri yöntemi kullanılarak yapılan ekonometrik bir analizin sonuçları verilmektedir. Makro-ekonomik gelişmelerin dış kredili kamu yatırımları üzerindeki etkisini tesbit etmeyi amaçlayan bu analiz dış kredi kullanmayan kamu yatırımları için de yapılmakta ve sonuçları karşılaştırılmaktadır.
4. Kalkınma finansmanında önemli rol oynayan uluslararası kalkınma örgütlerini dış kredi kullanımı açısından genel olarak değerlendirmek: Kamu yatırım projelerinin dış finansmanında en büyük paya sahip uluslararası kalkınma örgütü olan Dünya Bankası bu başlık altında bir örnek oluşturmak üzere ayrıntılı olarak incelenmektedir. Ayrıca, diğer kalkınma örgütlerine ait özet bilgiler de yer almaktadır.

1.1. VERİ YAPISI

Devlet Planlama Teşkilatı kamu yatırımları için bir veri tabanı oluşturmakta ve elde edilen sonuçları üç aylık dönemler halinde 'Kamu Yatırım Raporu' adı altında yayınlamaktadır. Bu çalışmada temel olarak Kamu Yatırımları Raporu'nun hazırlanması için oluşturulan veri tabanı kullanılmıştır. İlgili veri tabanı esas olarak 1983 yılından başlamakla birlikte, dış projelerin incelenmesi açısından sağlıklı verilerin 1988 yılından başladığı söylenebilir.

Bu çalışmada, verilerin yıllar arasındaki uyumunun sağlanması açısından, bir takım düzeltme ve hesaplamalar yapılmıştır. Bu düzenlemeler şu şekilde özetlenebilir:

1. 1996 yılına kadar kamu yatırım harcamaları hesabına dahil edilen yatırım işçilik harcamaları, 1996 yılından itibaren Yatırım Programına dahil edilmemektedir. Serilerde oluşan bozulmayı düzeltmek için, 1988-1996 yılları arasındaki yatırım işçilikleri hesaplanmış ve kamu yatırım toplamlarından çıkartılmıştır.
2. Kullanılan Türk Lirası değerleri 1998=1 olmak üzere deflate edilmiştir. Kamu yatırımları sektörel kamu sabit sermaye yatırım deflatörleri ile, diğer rakamlar DPT'nin oluşturduğu ilgili deflatörlerle hesaplanmıştır. Her projeye ait olduğu sektör deflatörü ile hesaplanmış ve toplamlar buna bağlı olarak elde edilmiştir. ABD Doları bazında verilen rakamlar cari değerleriyle alınmıştır.
3. Yatırım programlarında yer alan mahalli idare yatırımları toplamlara dahil edilmiştir. Mahalli idarelerin yatırım programı kapsamında olmayan projeleri çalışmada yer almamaktadır.
4. Bütçe dışı fon harcamaları çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

1.2. ÇALIŞMANIN DÜZENİ

Tez altı bölümden oluşmaktadır:

- Giriş bölümünde çalışmanın tanımı genel olarak yapılmakta ve amacı özetlenmektedir.
- İkinci bölümde yatırım ve proje kavramlarına yer verilmekte ve Türkiye’de kamu yatırım planlaması süreci özetlenmektedir. Proje finansmanı kavramı ve proje finansmanının temel yapısal öğeleri de bu bölümde ele alınmaktadır. Yatırım projesi ile finansman yöntemi arasındaki ilişkiye değinilmekte ve altyapı finansmanının özellikleri verilmektedir.
- Üçüncü bölümde Türkiye’ye proje kredisi sağlayan uluslararası kalkınma örgütlerinin önemlileri hakkında kısa bilgiler verilmekte, en büyüklerinden biri olan Dünya Bankası’nın proje finansmanına bakış açısı ve Türkiye’ye verdiği krediler, önemi ve veri imkanları nedeniyle daha ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir.
- Dördüncü bölümde dış proje kredisi kullanımının 1988-1997 yılları arasındaki gelişimi incelenmektedir. Toplam kamu yatırımlarının aynı dönemdeki gelişimi de bu bölümde verilmektedir. Gerek dış kredi kullanan yatırımlar gerekse de toplam kamu yatırımları sektör ve bütçe türü bazında ele alınmaktadır. Oluşturulan ana tablolar konu üzerinde yapılabilecek sonraki araştırmalara temel teşkil etmek üzere standart bir şekilde ayrıntılı olarak sunulmaktadır. Toplam kamu yatırımları ile dış proje kredisi kullanan yatırımların incelenen dönemdeki gelişimlerinde ortaya çıkan farklar da bu bölümde karşılaştırılmaktadır.

- Beşinci bölümde dış proje kredisi kullanan yatırım harcamalarını etkileyen faktörlerin bulunması için yürütülen ekonometrik analizin yöntem ve sonuçları verilmektedir. Panel veri yöntemi ile yapılan analiz, dış kredi kullanmayan yatırımlar için de yapılmakta ve sonuçları karşılaştırılmaktadır.
- Sonuç bölümünde çalışmanın önemli görülen bulguları özetlenmekte ve dış proje kredisi kullanan yatırımlarla ilgili sorunlara çözüm önerileri getirilmektedir.

2. KAMU YATIRIM PROJELERİNİN PLANLANMASI VE FİNANSMANI

2.1. YATIRIM VE PROJE KAVRAMI

2.1.1. YATIRIM KAVRAMI

Geniş anlamda yatırım, belli bir dönemde üretilen ve ithal edilen malların o dönemde tüketilmeyen ve ihraç edilmeyen kısmıdır. Diğer bir deyişle, toplam yatırım kavramı gelecekte üretim yapmak amacı ile içinde bulunulan dönemde üretilmiş dayanıklı mallar ile aynı dönemdeki ara ve nihai tüketimin geleceğe ertelenmesinden (stok değişimi) oluşmaktadır (Ayanoğlu vd. 1996). Sabit sermaye yatırımları ise bir ekonomide üretim faktörlerinin; mal ve hizmet üretimini çoğaltmak, özellikle gelecek dönemlerde tüketim ve ihracat imkanlarını artırmak amacıyla, belli bir dönem içinde reel sermayenin artırılması, korunması, ve düzenlenmesi için kullanılmasıdır. SNA (1993) tanımına göre sabit sermaye yatırımları “mal ve hizmet üretmek amacıyla üretici birimlerce üretim sürecinde bir yılı aşkın bir süre boyunca sürekli olarak ya da tekrarlanan bir şekilde kullanılan ve ayrıca kendileri de üretilmiş olan her türlü dayanıklı mal için yapılan harcamadır.”

Sabit sermaye yatırımları ise genel olarak iki grupta incelenmektedir:

1. Mevcut makina ve teçhizata ilaveler
2. Mevcut bina, yol, baraj, vb. inşaata ilaveler.

Kişi ve firma bazında yatırım olarak kabul edilen bazı işlemler ulusal ekonomi açısından yatırım kapsamına girmemektedir. Toplumun sahip olduğu mevcut sermaye stokunun üzerindeki haklarını gösteren mali aktiflerle ilgili işlemler (hisse senedi, tahvil, vb. menkul değerlerin alınıp satılması gibi) yatırım olarak kabul edilmez. Yine, daha önceki

yıllarda üretilerek sermaye stokuna eklenmiş bulunan reel varlıkların cari dönemdeki el değiştirmeleri yatırım olarak değerlendirilmez. Ancak, sermaye mallarının alınıp satılmasında ortaya çıkan alışveriş masrafları ekonomik anlamda yatırım olarak değerlendirilmektedir.

Nitelik açısından yatırımlar yediye ayrılabilir:

1. Etüd-proje yatırımları
2. Yeni yatırımlar
3. Tevsii yatırımları
4. İdame ve yenileme yatırımları
5. Tamamlama ve darboğaz giderme yatırımları
6. Modernizasyon ve iyileştirme yatırımları
7. Araştırma-geliştirme yatırımları

2.1.2. PROJE KAVRAMI

Dickey ve Millier (1984) projeyi “en genel olarak kaynakların yatırımına yönelik herhangi bir tasarının analiz edilebilen ve değerlendirilebilen en küçük bağımsız birimi olarak tanımlanmaktadır.” Bu anlamda proje öngörülen bir amacın veya amaçlar topluluğunun gerçekleştirilmesinde kullanılan en küçük bir birim olarak algılanmaktadır. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (1977) ise yatırım projesini, “bir toplumda belirli bir zaman içinde, mal ve hizmetlerin üretimini artırmak için bazı olanakları yaratma, genişletme ve/veya geliştirmeye dönük bir öneridir” şeklinde tanımlamaktadır.

Bu tanımlamalar çerçevesinde herhangi bir yatırım projesi şu temel özelliklere sahiptir:

- Her proje mevcut kaynakları gelecekte daha fazla kaynak elde etmek için bugünden bağlar.
- Her proje bir gereksinimden (talepten) doğar ve bu gereksinimi karşılamaya yönelik olarak şekillendirilir.
- Her proje belli bir zaman aralığında ve mekanda gerçekleşmek üzere programlanır.
- Her proje belli girdiler (kaynak) kullanmak suretiyle amaçlanan çıktıları üretir.
- Her proje kendi başına değerlendirilen bir yatırım özelliğine sahiptir.

Yatırım projeleri ekonomideki kıt kaynakların kullanılması açısından birbirlerine rakip durumdadır. Bir projenin seçimi ona alternatif olan projelerden vazgeçilmesi anlamına gelir. Alternatif projeler arasından seçim yaparak yatırım kararına ulaşma işlemine proje analizi denir. Proje analizi, temel olarak, projelerin tükettikleri kaynaklar (maliyet) ve ürettikleri mal ve hizmetlerin (fayda) karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırma sonucunda en yüksek net faydayı üreten alternatif proje seçilir.

Kamu kesimi yatırımcı kuruluşları geliştirdikleri ve yatırım programına alınmasını önerdikleri projeleri fizibilite etüdleri ile birlikte DPT'ye gönderirler. İletilen bu öneriler plan hedefleri, kamu yatırım politikası, makro dengeler, sektörel ve sektörler arası öncelikler ve

mevcut proje stoku dikkate alınarak değerlendirilir. Önerilen yatırım projeleri içinden seçilen projelere kaynak tahsisi yapılarak yatırım programı oluşturulur.

2.2.KAMU YATIRIM PROJELERİNİN PLANLANMASI

Kalkınma planlarının, yıllık programların ve yatırım programlarının hazırlanmasından sorumlu olan merkezi kuruluş Devlet Planlama Teşkilatı'dır. Kalkınma Planları, uygulamaya başlandığı 1960'lı yıllardan bugüne, yedinci plan dönemine kadar olan dönem boyunca, bireyin ve toplumun refah düzeyini artırmak için kıt kaynakların optimal kullanımını sağlamayı hedefleyen birer siyasi döküman niteliğinde olmuşlardır.

DPT Müsteşarlığı, plan çalışmaları sırasında gerek özel ihtisas komisyonları yardımıyla, gerekse diğer yollarla topladığı bilgileri teknik çalışmalarla değerlendirdikten sonra hükümetin tercih ve direktifleri doğrultusunda ve anayasal amaçları da göz önünde bulundurarak "plan stratejisi" taslağını hazırlar. Hazırlanan bu plan stratejisi taslağı Yüksek Planlama Kurulu'nda görüşülüp onaylandıktan sonra Bakanlar Kurulu'na sunulmaktadır. Stratejinin Bakanlar Kurulu'nda kabul edilmesiyle birlikte kalkınma planında yer alacak ekonomik, sosyal ve kültürel hedeflerin belirlenmesi için göz önünde tutulacak amaçlar, hedefler ve uygulanacak politikaların çerçevesini çizen temel ilkeler belirlenmiş olmaktadır.

Türkiye'de planlama sürecine bakıldığında bu sürecin:

- makro planlama,
- sektörel planlama,

- proje (yatırım) planlaması

olmak üzere üç aşamada tamamlandığı görülmektedir (Ayanoğlu vd. 1996).

Bu aşamaları kısaca ele alırsak;

Birinci aşama olan makro planlama çalışmalarında bir matematiksel model bütünü içerisinde, hedeflenen büyüme oranı ile tutarlı tüketim, yatırım, tasarruf, ithalat, ihracat gibi makro ekonomik büyüklükler belirlenir, nüfus, istihdam ve benzeri sosyo-ekonomik yapılarla ilgili tahminler yapılır, elde edilen sonuçlar hem kendi içinde, hem de diğer aşamaların sonuçlarıyla karşılaştırılarak tutarlılık testleri uygulanır ve belirlenen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için izlenecek politikaların makro-ekonomik çerçevesi çizilir.

İkinci aşama olan sektörel planlama çalışmaları, makro-ekonomik planlama ile mikro-ekonomik planlama, bir başka deyimle proje planlaması, arasında köprü görevi görür. Bu aşamada; tarım, imalat, madencilik, enerji, hizmetler vb. temel sektörlerde üretilecek mal ve hizmetlerin arz-talep dengeleri, ithalat, ihracat, kapasite, üretim teknolojilerinin durumu, sektörde yürütülen yatırımlar, rekabet edebilirlik, vb. konular ayrıntılı olarak incelenir. Sektör analizleri, sektörlerarası ve sektöriçi öncelikler ile sektörlerle projeler arası ilişkilerin belirlenebilmesi için titizlikle yapılması gereken çalışmalardır. Aksi takdirde bunu izleyen proje planlaması süreci de aksar ve yanlış yatırım kararları alınarak kıt kaynakların boşa harcanmasına ve plan hedeflerinden sapılmasına neden olur.

Üçüncü aşama olan proje planlama çalışmalarında ise projeler ele alınır. İlk iki aşamada; makro büyüklükler arasında denge ve sektörlerarası tutarlılık gözetilirken, bu aşamada en önemli husus etkinliğin maksimize edilmesidir. Diğer bir ifade ile, planların bütünlüğü, tutarlılığı ve uygulama aşamasındaki başarısı, yapılan tercihlere en uygun ve etkin projelerin seçilmesine bağlıdır. Kamu yatırımlarının hangi sektörler, alt sektörler kaydırılacağı konusundaki temel tercihlerin ortaya konulduğu bu aşamada kamusal kaynakların sabit sermaye yatırımları açısından kullanılacağı alanlar da belirlenmiş olmaktadır.

Kamu projelerinin gerek hazırlanmasında gerekse uygulamasında dikkat edilmesi gereken iki temel unsur vardır:

- Politik yapının bir çerçeve olarak karar verdiği ve teknik kuruluşların hazırladıkları projelerin ülkenin ekonomik ve sosyal yapısındaki gelişmelere karşılık verecek nitelikte olması.
- Projelerin finansman yapılarının gerçekçi bir şekilde tesbit edilmesi.

Kalkınma planları çerçevesinde yürütülen yıllık yatırım programlarını hazırlama süreci kamu kuruluşları için Mayıs-Haziran ayları içinde Başbakan'ın bütçe çağrısı ile başlar. Daha sonra DPT Müsteşarlığı tarafından hazırlanan 'Yatırım Programı Hazırlama Esasları' kuruluşlara gönderilir.

Kamu kuruluşları, Yatırım Programı Hazırlama Esasları çerçevesinde proje bazında yatırım ve yatırımla bağlantılı kamulaştırma tekliflerini hazırlayarak DPT'ye gönderirler. Yeni proje önerileri için ilgili fizibilite raporları da DPT'ye iletilir.

Yatırım Programı Hazırlama Esasları'na göre gönderilen proje önerilerinde temel harcama kalemlerinin aşağıdaki şekilde sıralanması

ve harcamaların dış ve iç para ihtiyacının ayrı ayrı belirtilmesi istenmektedir:

1. Etüd giderleri
2. Mühendislik ve proje giderleri
3. Lisans, patent, ve proje giderleri
4. Arazi bedeli
5. Arazi düzenlemesi
6. Hazırlık yapıları
7. İnşaat giderleri
 - a) Üretim tesisleri
 - b) Yardımcı tesisler
 - c) İdari binalar
 - d) Sosyal tesisler (Lojman hariç)
 - e) Lojmanlar
 - f) Diğer
8. Ulaştırma tesisleri
9. Makina ve donatım
10. Taşıma ve sigorta giderleri
11. İthalat ve gümrükleme giderleri
12. Montaj giderleri
13. Taşıt araçları
14. İşletmeye alma giderleri
15. Genel giderler
16. Beklenmeyen giderler
17. Yatırım dönemi faizleri
- Toplam Sabit Yatırım**
18. İşletme sermayesi
- Toplam Proje Tutarı**

Yatırım Programı Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanıp Bakanlar Kurulu Kararı eki olarak Resmi Gazetede yayınlanmak suretiyle işlerlik kazanmaktadır. Yatırım Programına bütçe yasa

taslağının TBMM Plan-Bütçe Komisyonunda görüşülmesi sırasında verilen önergelerle yeni proje alınabilmekte, ayrıca Yüksek Planlama Kurulu ve Bakanlar Kurulu Kararlarıyla yıl içinde de proje dahil edilebilmektedir.

Yıllık Programların uygulanması “Yıllık Programın Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair” Bakanlar Kurulu Kararnamesi uyarınca olmakta, kamu projelerine ilişkin revizyon işlemleri de bu çerçevede yapılmaktadır. Yatırımlar ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülmekte ve DPT tarafından bir bütün olarak izlenmektedir.

Kamu yatırım programlarında Genel ve Katma Bütçeli Kuruluşlar, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT), Döner Sermayeli Kuruluşlar, İller Bankası ve Fon yatırımları yer almaktadır. Yatırım ödeneği tahsis edilmemekle birlikte, kamunun döviz ihtiyacını belirlemek ve izlemek amacıyla Mahalli İdarelerin dış kredi kullanan projelerine de yatırım programında yer verilmektedir.

2.3.PROJE FİNANSMANI

Kamu sektörünün dış proje kredisi kullanarak yürütmekte olduğu projeler, özel sektör yatırım projelerinde olduğu gibi proje finansmanı yapısı içinde değerlendirilmektedir. Büyük çaplı altyapı, endüstri ve bölgesel kalkınma projeleri gibi ekonomik gelişme açısından önem taşıyan kamu yatırım projelerinin finansmanına kamu kuruluşlarının özsermaye yatırımları ile birlikte uluslararası kalkınma örgütleri, ticari bankalar, sigorta şirketleri, vb. örgütler de katılmaktadırlar. Bu bölümde çeşitli katılımcıları yatırım projeleri için biraraya getiren proje finansmanı kavramı ile proje finansmanını belirleyen temel öğeler ele alınacaktır.

Martimer ve Green (1993) proje finansmanını “. . . altyapı ve doğal kaynaklar için gerekli yatırım talebini karşılayacak sermayeyi

çekmekte kullanılan bir yöntem” olarak tanımlamaktadırlar. Nevitt (1983) ise proje finansmanını “borç verenin temel olarak borcun sağlandığı ekonomik ünitenin [projenin] kazancına ve nakit akışına bakarak borcun ödenebilirliğini değerlendirdiği bir ekonomik ünitenin finansmanı” şeklinde ifade etmektedir. Proje finansmanında, proje ve projenin varlıkları, anlaşmaları ve nakit akışı, kredi sağlanmasının kolaylaştırılması açısından projenin sahibi kuruluştan ayrılmıştır.

2.4. PROJE FİNANSMANININ TEMEL YAPISAL ÖGELERİ

Proje finansmanında temel yapısal ögeler projeyi yapan kuruluştan çok projenin hayata geçirilebilir olup olmadığına bağlıdır. Bir proje fikrinin ortaya çıkışındaki nedenler çok çeşitli olabilir. Doğal kaynakların değerlendirilmesi, altyapı ihtiyacının gerçekleştirilmesi, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi gibi örnekler verilebilir. Bir proje özel kesim ya da kamu kuruluşları tarafından ortaya atılabilir. Projenin ortaya çıkış amacından ve projeyi yürüten kuruluştan bağımsız olarak, her durumda, proje teknik ve finansal olarak hayata geçirilebilir olmalıdır.

Benoit (1995) proje finansmanının temel yapısal öğelerini dört grupta incelemektedir:

1. Yatırım şekilleri
2. Katılımcılar
3. Faydalar
4. Riskler

Bu dört temel öge aşağıda sırasıyla ele alınmaktadır.

2.3.4.1 YATIRIM ŞEKİLLERİ

Projenin finansmanı çerçevesinde çok sayıda yatırım şekli mevcuttur. Bir proje bu yatırım şekillerinden birini ya da birkaçını

kullanabilir. Proje finansmanı içinde yer alan yatırım şekilleri altı ana başlık altında aşağıda incelenmektedir.

- a) Özsermaye: Bütün projeler özsermaye yatırımı ile başlar. Özsermaye yatırımı yapan kuruluş projenin yarattığı faydalardan doğrudan yararlanmaktadır. Proje finansal sıkıntı içine düştüğünde ise özsermaye yatırımı aynı derecede ortaya çıkan riskten etkilenmektedir. Özsermaye yatırımları aktif (yatırımcı kuruluşun işletme ve yönetime katılması) ve pasif (yatırımcının sadece kaynak sağlaması) şeklinde ikiye ayrılmaktadır.
- b) Borçlanma: Pek çok durumda yatırım yapan firmanın veya ülkenin yürütmekte olduğu bütün projeler için özkaynak sağlaması mümkün olmamaktadır. Oluşan bu özkaynak yetersizliğinden dolayı projelere sağlanabilen borçların miktarı proje finansmanının önemli bir ögesi olmaktadır. Borç finansmanı, genel olarak, yatırımcı kuruluş ile borç veren kuruluşlar arasındaki anlaşmalarla sağlanmaktadır. Bazı durumlarda sermaye piyasalarından da kaynak sağlanabilir. Borçlar projenin olası zararlarına karşı temel olarak projenin mal varlıkları ile korunurlar.
- c) Yarı-özsermaye (Quasi Equity): Bazı dönüştürülebilir tahviller (convertible debentures), imtiyazlı hisseler (preferred stocks) borç ve özsermaye yatırım özelliklerini birleştirirler. Bu yatırım şekli özsermayeye göre daha az, borca göre daha fazla risk oluşturmaktadır. Projenin yaratacağı faydalardan da özsermayeye göre daha az, borca göre daha fazla pay almaktadır.
- d) Yükleniciler, tedarikçi firmalar ve alıcı firmalar: Proje finansmanında yatırımın bu şekli projenin çıktısının alıcı firma tarafından alınması ve tedarikçi ve yüklenici firmaların girdi ve servis sağlaması şeklinde gerçekleşir. Pek çok kamu yatırım projesinin de inşaat işleri bu konuda uzmanlaşmış özel sektör firmaları tarafından yapılmaktadır.

- e) Teminatlar (Sureties): Garantörlerin ve diğer katılımcıların belli finansal kayıpları karşılamak üzere ayırdıkları kaynaklardır.
- f) Sigorta: Projeler doğal afetler gibi ortaya çıkabilecek risklere karşı sigorta edilirler. Projenin sigorta edildiği sigorta şirketleri bu risklerin karşılanması için kaynak ayırırlar.

2.3.4.1 KATILIMCILAR

Proje finansmanı, özelliğine göre çeşitli yerli ve yabancı katılımcıları biraraya getirmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- a) Özel firmalar yatırım finansmanına çok çeşitli şekilde katılabilirler. Özel sektör firması projenin sahibi olabilir. Projenin yapımı ve/veya işletmesini üstlenebilir. Kamu yatırım projelerinin girdilerini sağlayan ya da çıkan ürünü alan taraf olabilir. Yine, kamu yatırım projelerinde gerekli olan ek finans ihtiyacını karşılayabilir.
- b) Kamu sektörünün projeye katılımı özsermaye yatırımı, kredi vermek, garanti vermek, proje için gerekli kaynakları (elektrik vs.) sağlamak, ve projenin çıktısını satın almak şeklinde olabilir.
- c) Kalkınma bankaları yatırım projelerine gerekli olan teknik yardımı ve finansal kaynakları sağlamaktadırlar. Yatırım projelerine sağladıkları bu kaynaklarla proje finansmanı işlemlerini hızlandırıcı bir rol oynamaktadırlar. Kalkınma bankaları ikinci bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2.3.4.1 FAYDALAR

Finansör kuruluşlar proje finansmanı çerçevesinde projenin sahibi kuruluş/ülkeden ziyade projenin finansal ve ekonomik yapısını incelemektedir. Bu değerlendirme biçimi ile finansman arayan proje, proje sahibi kuruluştan daha önemli hale gelmektedir. Yani yatırım projesini oluşturan kuruluşun mali yapısı nedeni ile uygun kaynak

bulmakta güçlük çekeceği durumlarda bile iyi bir proje ile gerekli kaynaklar sağlanabilir. Bu gibi durumlarda proje finansmanının getireceği faydalar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- a) Projenin sahibi kuruluş için sağlanamayan kredi proje için sağlanabilir.
- b) Projenin sahibi kuruluş için sağlanamayan garantiler proje için sağlanabilir.
- c) Projenin sahibi kuruluş için sağlanamayan kredi koşulları ve uygun faiz oranı proje için sağlanabilir.
- d) Projenin sahibi kuruluş tarafından sağlanamayan bazı yasal zorunluluklar proje tarafından sağlanabilir.

Ayrıca, Shah ve Thakor (1987) klasik finans metodları yerine proje finansmanı ile finanse edilen projelerin daha yüksek bir değere ve kaldıraç oranına sahip olduğunu ifade etmektedir.

2.3.4.1 RİSKLER

Proje finansmanı çerçevesinde ortaya çıkabilecek riskler beş grupta incelenebilir:

- a) Proje Riskleri: Gerek yapım gerekse işletme aşamasında projenin karşı karşıya kalabileceği olası risklerdir.
- b) Borçlunun Kredi Riski: Proje sahibi kuruluşun iflası ya da finansal durumundaki bozulmalar sonucu ortaya çıkan risklerdir. Eğer borçlu, yatırımın yapıldığı ülkenin kendisi ise bu riske “ülke kredi riski” (sovereign credit risk) denir.
- c) Ticari Riskler: Maliyet aşırıları, projenin vaktinde tamamlanamaması, projenin yeterince etkin çalışmaması, girdi maliyetindeki artışlar,

üretimin uygun alıcı bulamaması, faizlerde ya da döviz kurlarındaki değişimler projelerin karşılaştığı ticari risklerden bazılarıdır.

d) Politik Riskler: Proje için gerekli izinlerin çıkmaması, kamulaştırma, iç savaş gibi projenin yapıldığı ülkede ortaya çıkabilecek siyasi nitelikteki sorunlardır.

e) Doğal Riskler: Deprem, sel, vb. doğal afetler gibi proje katılımcılarının kontrolünde olmayan risklerdir. Savaşlar da genellikle bu kategoride yer alır. Özel sektör yatırımcıları için politik riskler de doğal riskler bölümüne dahil edilir. Oysa, borçlu bir ülke ise, politik risklerin hükümetler tarafından kontrol edilebileceği varsayılarak bu gruba dahil edilmezler.

2.3.2. OPTİMAL SERMAYE YAPISI

Proje finansmanı ile belli bir proje çerçevesinde özsermaye, krediler ve garantiler gibi çeşitli finansal unsurlar biraraya gelmektedir. Bu nedenle proje finansmanında dikkate alınması gereken bir husus da optimal sermaye yapısıdır.

Bir kuruluşun temel kaynağı, varlıklarından oluşan nakit akışıdır. Proje tamamen kendi varlıklarından finanse edildiğinde bütün nakit akışı kuruluşa ya da sermayedarlarına aittir. Ancak kuruluş, borç ile de finanse edilirse nakit akışının bir bölümü borç veren tarafından paylaşılır. Brealey ve Myers (1996) bu borç ve özkaynak karışımını sermaye yapısı olarak tanımlamaktadır.

Sermaye yapısı ile yatırım projelerinin ilişkisi konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Neoklasik yaklaşım; gelişmiş sermaye ve para piyasalarının varlığı, tam rekabetin geçerliliği, işlem maliyetleri ve vergilerin ihmal edilebileceği varsayımı altında, firmaların piyasa değerlerinin finansman kararlarından ve sermaye yapılarından bağımsız olarak oluşacağını kabul etmektedir (Önder vd. 1993). Aynı şekilde,

Modigliani ve Miller (1958) kusursuz sermaye piyasalarında finansal kararların firmanın değerine etki etmediğini iddia etmektedir. Bu durumda yatırım kararı doğru verildiği sürece finans yönteminin bir önemi yoktur.

Diğer yandan, Keynesyen yaklaşım, Neoklasik yaklaşımda olduğu gibi gelişmiş sermaye piyasaları varsayımına sadık kalır, ancak sermaye piyasalarının tam rekabetçi ve mükemmel olmadığını kabul eder. Bu yorum, firmaların önce içsel finansman kaynaklarına, daha sonra borçlanmaya, daha sonra da hisse senedi ihracına başvuracaklarını öngören geleneksel finans anlayışı ile de uyumludur (Özeren 1997). Yatırım yapan kuruluşun belli bir seviyeye kadar borçlanması onun kaldıraç oranını arttıracak, ancak aşırı borçlanması borçlarının geri ödenmesinde sorunlar yaratacaktır. Bu nedenle kuruluşlar yatırım yaparken borç-özsermaye oranını gözönünde bulundurmaları zorundadırlar. Bu görüş doğrultusunda, proje finansmanı çerçevesinde borç-özsermaye oranının dengelenmesine yani optimal sermaye yapısının oluşmasına dikkat edilmelidir.

2.3.3. YATIRIM İLE FİNANSMAN YÖNTEMİNİN İLİŞKİSİ

Yatırım ile finansman yöntemi arasındaki ilişki özellikle bazı durumlarda öne çıkmaktadır. Eğer finanse edilebilecek çok sayıda proje ve çok çeşitli finansal yöntemler mevcut ise yatırım ile finansman yöntemi ilişkili olmayabilir. Ancak, finansal yöntemlerde ya da yatırım projelerindeki çeşitliliğin azalması 'projeye uygun finansman yöntemi' veya 'finansman yöntemine uygun proje' kavramlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Seçilen yatırım projesinin tipi finansman yöntemini belirleyebilir. Daha önce başarı ile gerçekleştirilen proje uygulamaları, benzer tipteki yeni projelerin finansman yöntemine örnek teşkil edebilir. Örneğin, başarı ile uygulanmış metro veya otoyol projeleri yeni metro ve otoyol projelerinde finansörlerin projeye katılması konusunda bir güven

yaratacak ve finansörler benzer finansman modelleri ile benzer projelere katılma eğiliminde olacaklardır.

Piyasada mevcut olan bir finansman yöntemi, ona uygun yatırım projesi bulunması konusunda yatırımcıyı uyarabilir. Örneğin, kalkınma örgütlerinin belli sektörlerde yoğunlaşan kredileri bu sektörlerde projeler geliştirilmesine neden olabilir.

2.3.4. ALTYAPI FİNANSMANI

Kamu yatırımlarının önemli bir bölümü altyapı yatırımlarından oluşmaktadır. Türkiye’de dış proje kredisi kullanılan kamu yatırımlarında altyapı yatırımlarının toplam kamu yatırımlarına göre daha büyük bir pay aldığı Üçüncü Bölüm’de görülmektedir.

Chandavarkar (1994) altyapı finansmanının diğer projelerin finansmanından ayrılan yönlerini aşağıdaki şekilde sıralamaktadır:

1. Sermaye maliyeti, bakım ve işletme maliyetine göre daha yüksektir.
2. Proje faaliyete geçmeden önce büyük oranda harcama yapılması zorunlu olduğundan batık maliyet toplam maliyetin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.
3. Altyapı yatırımlarında projenin başlangıç maliyetinin ve projenin sürdürülmemesi durumunda oluşan maliyetin yüksek olması nedeniyle altyapı faaliyetlerindeki rekabet azalmaktadır.
4. Yoğun sermaye ve batık maliyetin birleşimi, projenin kara geçmesinin uzun süre alması, ve para akışındaki düzensizlik, geri ödeme süresinin uzun olmasını ve yüksek borç-özsermaye oranını gerektirmektedir.

2.3.5. ALTYAPI FİNANSMANINDA ALTERNATİF MODELLER

Altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi büyük oranda kamunun görevi olmakla birlikte altyapı sektöründe artan yatırım ihtiyacı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kaynak yetersizliği özel sektörün de bu sektördeki projelere katılmasını gerektirmektedir. Yap-işlet-devret (YİD) modeli ve bu modelin diğer varyasyonları altyapı yatırımlarında özel kesimin payının artırılarak kamu finansman yükünün azaltılmasını amaçlar. Bu finansman modeli kamunun görev alanına giren bir yatırım veya hizmetin, yatırım ve işletme döneminde yapılacak masrafları yüklenen ve karşılığında yatırım sonucu ortaya çıkacak tesisi önceden belirlenen bir süre ve tarife üzerinden işletme hakkına sahip olan bir şirket eliyle gerçekleştirilmesi şeklinde tanımlanabilir.

YİD modeli altyapı finansmanında dış proje kredisi kullanımına büyük ölçüde bir alternatif oluşturmaktadır. Dış kredi ile finanse edilen ya da finanse edilmesi düşünülen projelerin önemli bir kısmını YİD modeli ile de gerçekleştirmek mümkündür. YİD uygulamalarının olumlu yönlerinden birisi de kamu yatırımlarında altyapı projelerinin finansmanı için gerekli olan dış kredi ihtiyacının belli bir seviyede tutulmasında yardımcı olabilmesidir.

3. KAMU YATIRIMLARINA PROJE KREDİSİ SAĞLAYAN KURULUŞLAR VE DÜNYA BANKASI ÖRNEĞİ

Proje finansmanı işlemlerine katılan ticari kuruluşlar, projeleri ekonomik ve finansal kriterlere göre değerlendirirler. Bu kuruluşların proje seçiminde genellikle belli sektörlerdeki gelişme ya da bölgesel kalkınma gibi konular yer almamaktadır. Oysa, çokuluslu yatırım ve kalkınma örgütleri için projelerin finansal ve ekonomik geri dönüşlerinin yanısıra amacı da önemlidir. Projenin yaratacağı fayda kredi veren örgütün de amaçlarına yönelik olmalıdır.

Ayrıca, çokuluslu kalkınma örgütlerinin sağladığı kredi koşulları ticari bankalar ve finans kuruluşlarına göre daha uygun olmaktadır. Global Development Finance (1998) verilerine göre 1988-1996 yılları arasında kalkınma örgütleri ve yabancı ülkelerin (resmi kreditorler) sağladığı kredilerin faiz oranı ticari banka ve finans kuruluşlarına (özel kreditorler) göre yıllık ortalama 1,6 puan daha düşüktür. Aynı dönemde ortalama olarak resmi kreditorlerin sağladığı kredilerin vadesi 6 yılı geri ödemesiz olmak üzere 17 yıl iken özel kreditorlerin sağladığı kredilerin vadesi 4 yılı geri ödemesiz olmak üzere 8 yıldır. Resmi kreditorlerin sağladığı kredilerin ortalama %25,6'sı hibe şeklinde gerçekleşmiştir. Oysa bu oran özel kreditorlerin sağladığı krediler için %9.4 olmuştur. Bu çerçevede, uluslararası kalkınma örgütlerinden dış proje kredisi kullanmak ekonomik açıdan daha uygun koşullar ortaya çıkartmaktadır.

Bu bölümde Türkiye'ye proje kredisi sağlayan yatırım ve kalkınma örgütlerinin önemlileri bu kapsamda ele alınmaktadır. 1950'li yıllardan beri gerek ekonomik ve mali politikaların üretilmesinde gerekse yatırım projelerine teknik ve finansal destek sağlanmasında etkili olan Dünya Bankası'nın proje finansmanına bakışı ve Dünya Bankası projelerinin gelişimi bir örnek oluşturmak üzere, ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Türkiye’de kamu yatırım projelerinin finansmanı için dış borç veren kuruluşların 1998 yılında sağladığı kredilerin dağılımı Tablo 3-1’de gösterilmiştir. Dünya Bankası’nın bir kolu olan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası 1998 yılı kamu yatırım ödeneklerinde dış kredi açısından en büyük payı olan örgüttür. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasını Avrupa Yatırım Bankası ve Denizaşırı Ekonomik İşbirliği Fonu izlemektedir.

Tablo 3-1: Kreditörlere Göre Kamu Yatırımlarında 1998 Yılı Ödenekleri

KREDİTÖR	Milyon ABD Doları
	1998 ÖDENEĞİ
Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası	112
Avrupa Yatırım Bankası	61
Denizaşırı Ekonomik İşbirliği Fonu	51
Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu	13
Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu	7
Hükümet Kredileri	20
Yabancı Banka ve Finans Kuruluşları	677
Toplam	947¹

3.1. DÜNYA BANKASI

Dünya Bankası Türkiye’deki kamu yatırım projelerine en fazla finansman sağlayan uluslararası kuruluşlardan birisidir. Kamu yatırım finansmanına katkısından dolayı çok uluslu yatırım örgütlerine örnek olarak Dünya Bankası’nın proje finansmanına bakışı ve ülkemize verdiği kredilerin yapısı daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

Dünya Bankası gelişmekte olan ülkelerde, proje finansmanı işlemlerinde önemli bir rol almaktadır. Kuruluşun ana amacı, gelişmekte olan ülkelerde halkın yaşam kalitesini yükseltmek için ekonomilerin güçlenmesine ve piyasa ekonomisinin gelişmesine yardımcı olmaktır. World Bank Annual Report (1997) verilerine göre 1997 yılında Dünya

Bankası'nın onayladığı proje ve program kredilerinin toplamı 19,2 milyar ABD doları ve 1997 yılına kadar verilen toplam kredi 396,8 milyar ABD dolarıdır.

Dünya Bankası iki ana organizasyondan oluşur: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA). Ayrıca Dünya Bankası Grubunda yer alan iki örgüt, Uluslararası Finans Kurumu (IFC) ve Çok Uluslu Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) gelişmekte olan ülkelere teknik yardım, bilgi ve kaynak sağlamaktadır.

1945 yılında kurulan IBRD, orta gelir grubundaki gelişmekte olan ülkelere finansal kaynak ve teknik yardım vermektedir. 180 üye ülkesi bulunan örgüt, 1997 yılında 14,5 milyar ABD doları kredi açmıştır. Kuruluşundan bu yana IBRD'nin kullandığı kredi miktarı 295 milyar ABD dolarıdır.

Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), fakir ülkeler grubuna finansal destek sağlamaktadır. Dünya Bankası kriterlerine göre kişi başına düşen milli gelir seviyesi 1,345 ABD dolarının altında olan ülkeler IDA kredilerinden yararlanabilirler. Türkiye geçmiş yıllarda IDA'dan sağlanan kredilerle 10 proje yürütmüş ve 179 milyon ABD doları kredi kullanmıştır. Türkiye'nin kişi başına düşen milli gelir seviyesi günümüzde IDA koşullarından yüksek olduğundan, IDA kredisi kullanamamaktadır.

Uluslararası Finans Kurumu (IFC) hükümet garantisi olmaksızın gelişmekte olan ülkelerdeki özel sektöre doğrudan destek sağlamaktadır. Bu destek; kredi, özsermaye, ve yarı-özsermaye şeklinde gerçekleşmektedir. International Finance Corporation Annual Report (1998) 1997 yılında IFC'nin yatırımlara toplam kredi ve özsermaye katılımının 9 milyar ABD doları düzeyinde olduğunu

¹ Toplam tutar rakamlardaki yuvarlamalardan dolayı farklıdır.

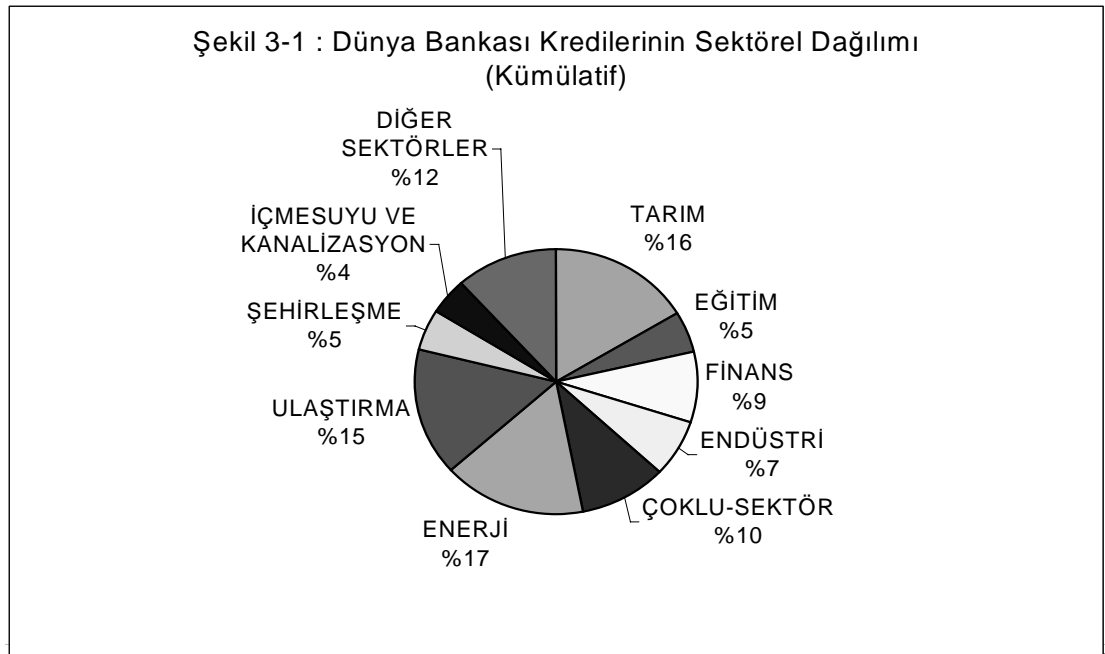
belirtmektedir. Bu miktarın %77'si kredi ve %23'ü özsermaye olarak gerçekleşmiştir.

Çok Uluslu Yatırım Garanti Ajansı'nın (MIGA) amacı politik risklere karşı finansman kuruluşlarına garanti vererek yabancı sermayenin gelişmekte olan ülkelere akışını kolaylaştırmaktır. 1997 yılında MIGA tarafından 614 milyon ABD doları tutarında garanti anlaşması imzalanmıştır.

Türkiye'de kamu yatırımlarına kredi vermede etkin olan kuruluş IBRD olduğundan, tezin bundan sonraki kısımlarında aksi belirtilmedikçe Dünya Bankası ve IBRD eşanlı olarak kullanılacak ve sadece IBRD incelenecektir.

3.1.1. DÜNYA BANKASI KREDİLERİNİN DAĞILIMI

IBRD'nin kurulduğu 1945 yılından 1997 yılına kadar verdiği 295,3 milyar dolar kredinin Dünya Bankası'nın belirlediği sektör yapısı içindeki dağılımı Şekil 3-1'de gösterilmiştir. Enerji, tarım, ve ulaştırma sektörleri Banka'dan en çok kredi alan sektörler olmuşlardır. Birden çok sektörü kesen krediler 29,2 milyar dolar ile %10'luk bir pay elde etmiştir. Bu krediler genellikle yapısal uyum için kullanılmıştır.

Kaynak: The World Bank. Annual Report. 1997.

3.1.2. DÜNYA BANKASI'NDA PROJE FİNANSMANI

3.1.2.1. DÜNYA BANKASI'NIN PROJE FİNANSMANINA KATKISI

Dünya Bankası kalkınmakta olan ülkelerde proje finansmanına borçlar ve garantiler olmak üzere iki şekilde katılmaktadır.

3.1.2.1.1. BORÇLAR

IBRD, üyesi olan ülkelerdeki kamu ve özel kuruluşlara finansman sağlamaktadır. Ancak bu borçların geri ödemesi ilgili ülke tarafından garanti edilmelidir.

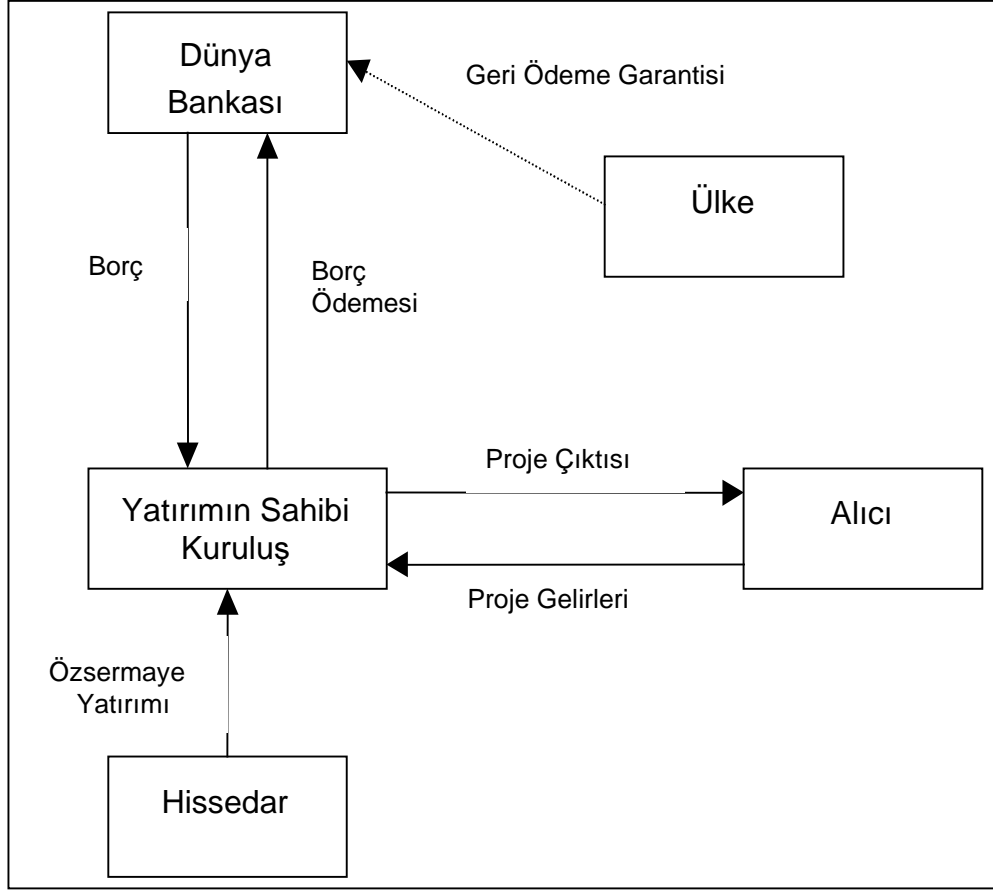
IBRD'nin sağladığı borçlar ülkenin durumuna göre değişmekle birlikte geri ödemesi 3 ila 5 yılda başlamak üzere, 15 ila 20 yıl sürelidir. Orta ve uzun vadeli bu borçlara projeden projeye değişen üç tip faiz uygulanmaktadır:

1. Değişen oranlı döviz sepeti
2. Değişen oranlı tek para
3. Sabit oranlı tek para.

Genel olarak kredinin sağlanmasında iki yöntem vardır:

1. Doğrudan Projeye Borç: Dünya Bankası projenin sahibi kuruluşla proje kredisi için anlaşma yapar. Öte yandan projenin yürütüleceği ülke ile Banka arasında borçların geri ödeme garantisi için anlaşması imzalanır. Eğer proje bir kamu kuruluşuna ait ise ayrıca bu garanti proje performansını da kapsayabilir. (Şekil 3.2)

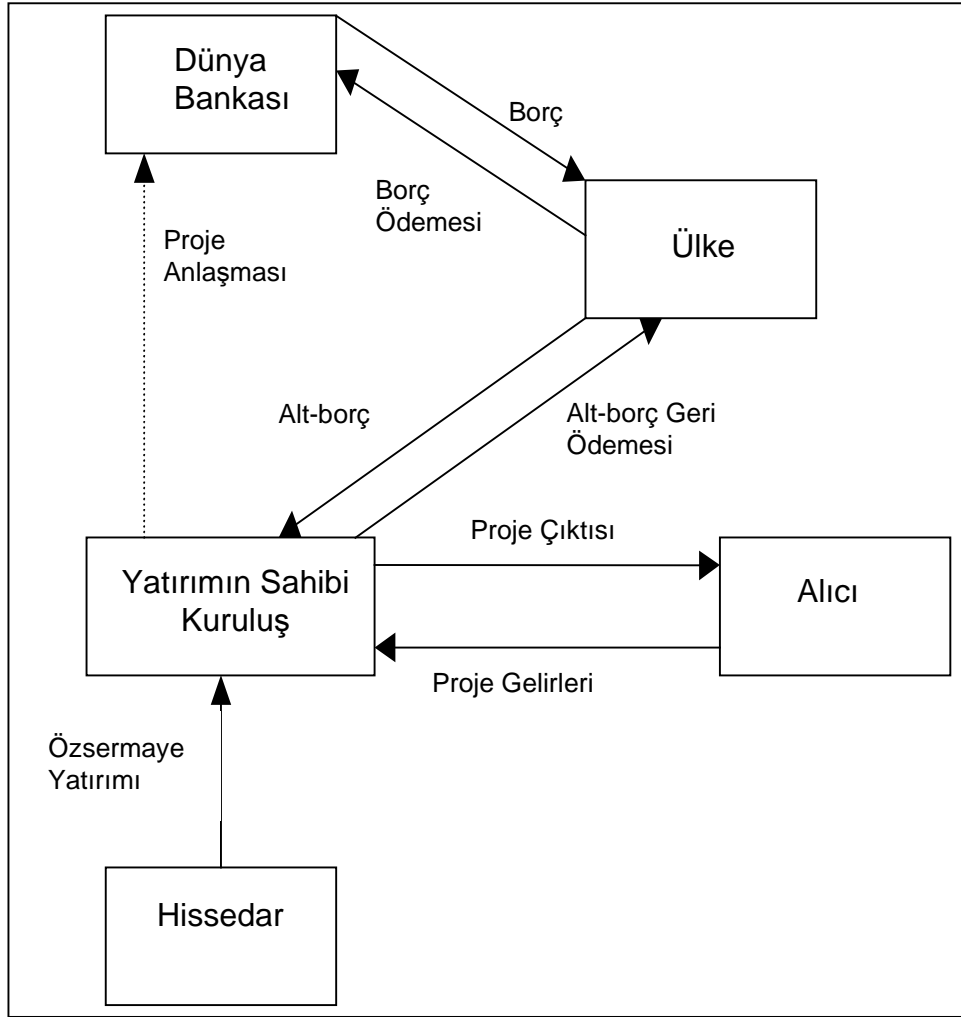
Şekil 3-2: Doğrudan Projeye Borç

Kaynak: Benoit, Philippe. Project Finance at the World Bank, 1995.

2. Doğrudan Ülkeye Borç: Dünya Bankası'nın projelere finansman sağlamasında diğer yöntem borcun projenin sahibi kuruluş yerine ilgili ülkeye verilmesidir. Ülke ile Banka borç anlaşması yapar. Daha sonra bu borcun kullanımı için ilgili ülke ile yatırımcı kuruluş anlaşma imzalar. Ayrıca Dünya Bankası ile yatırımcı kuruluş arasında projenin uygulaması ile ilgili çeşitli yükümlülükler içeren 'proje anlaşması' yapılır.

Şekil 2.3: Doğrudan Ülkeye Borç

Kaynak: Benoit, Philippe. Project Finance at the World Bank,1995.

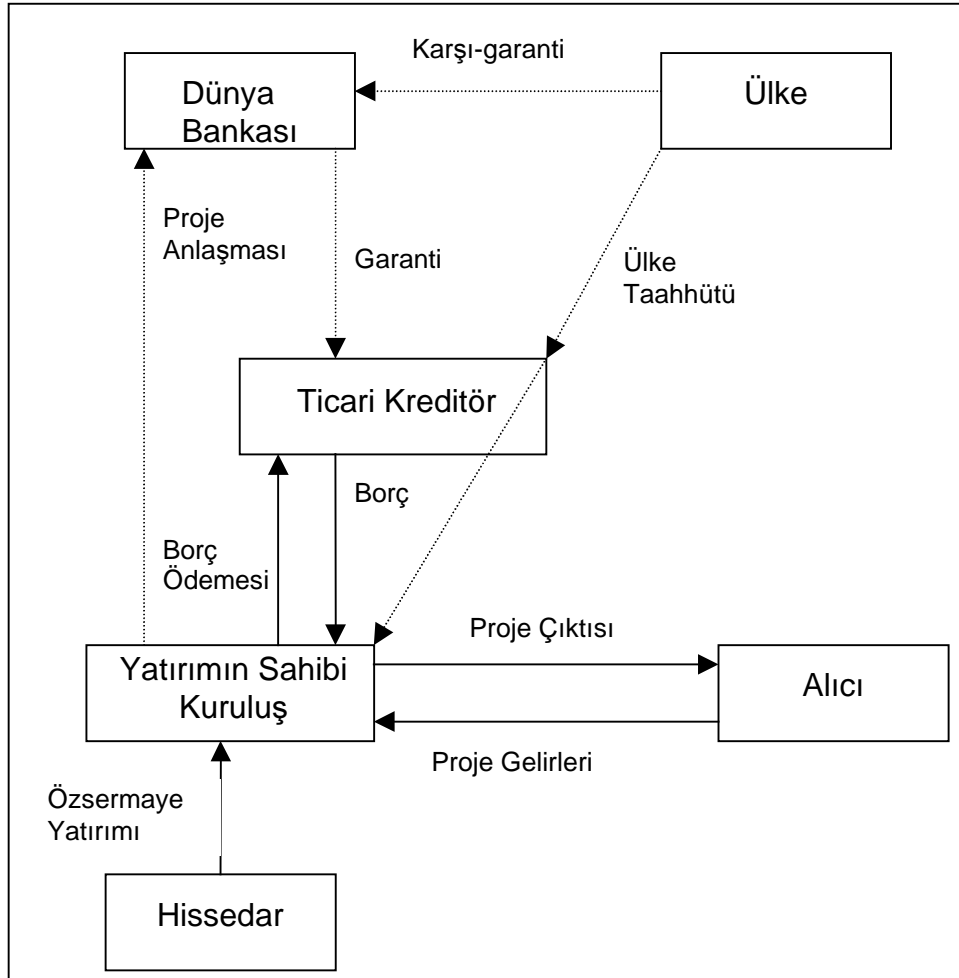
3.1.2.1.2. GARANTİLER

IBRD üye ülkedeki bir projeye kredi veren finans kurumuna geri ödeme konusunda garanti sağlayarak o ülkeye sermaye akışına katkıda bulunabilir. Bu durumda borç, ilgili ülke tarafından IBRD'e karşı-garanti edilmelidir. Garantiler iki ana grupta incelenebilir:

1. Kısmi Risk Garantisi: Ticari finansör yatırımın sahibi kuruluşla bir kredi anlaşması ile birlikte, yatırımın gerçekleştiği ülke ile alacaklıyı belirli risklere (örneğin projenin hükümetler tarafından durdurulması)

karşı garanti anlaşması yapar. Dünya Bankası alacaklıyı bir grup ya da bütün risklere karşı koruyacak bir garanti verir. İlgili ülke bu garantiyi Dünya Bankası'na karşı-garanti etmelidir. Buna ek olarak, Dünya Bankası projenin sahibi kuruluşla bir 'proje anlaşması' yapabilir.

Şekil 3-4: Kısmi Risk Garantisi

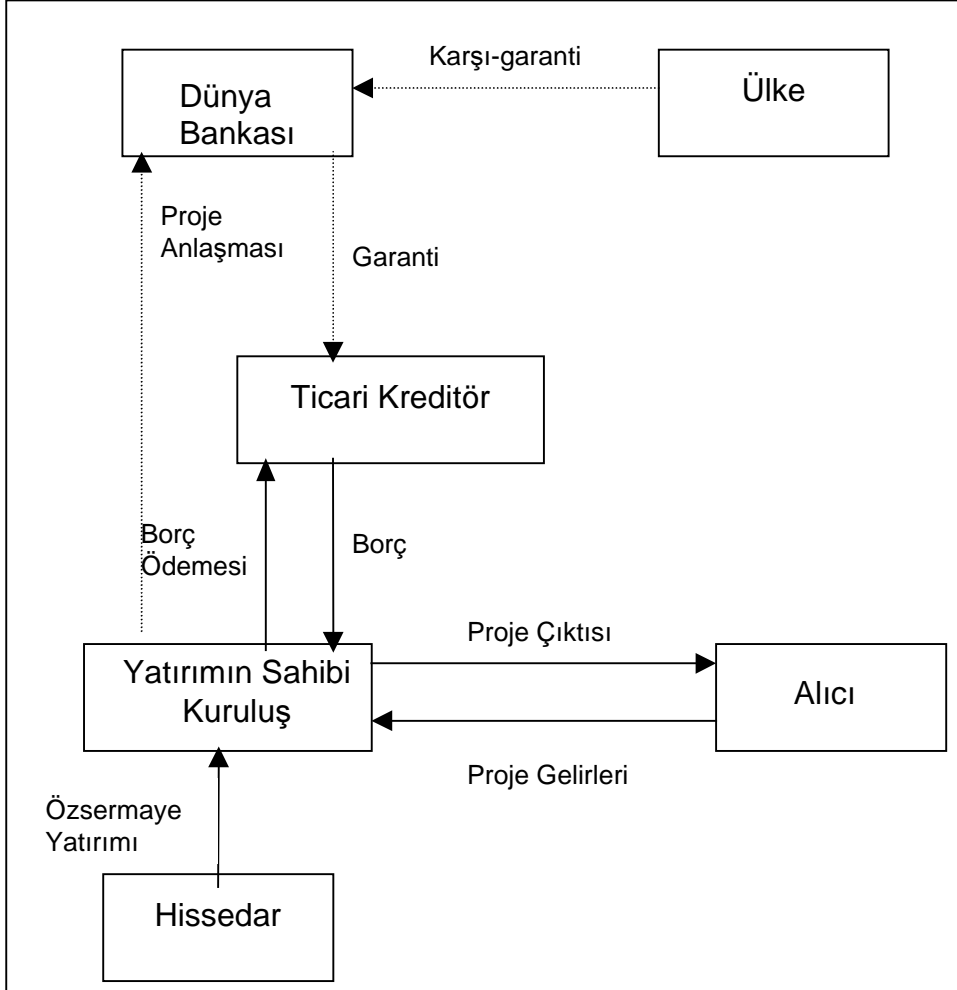

Kaynak: Benoit, Philippe. Project Finance at the World Bank, 1995.

2. Kısmi Kredi Garantisi: Projeyi yürüten kuruluş ile finansör bir kredi anlaşması yaparlar. Dünya Bankası bu kredi ile ilgili vadesi gelmiş borçların ödenmesini finansöre garanti eder. Karşı-garanti ya da teminat ilgili ülke tarafından Dünya Bankası'na verilir. Dünya Bankası

projenin uygulaması yönünde yatırımcı kuruluşa bir takım yükümlülükler getiren 'Proje Anlaşması' yapabilir. (Şekil 3-5)

Şekil 3-5: Kısmi Kredi Garantisi

Kaynak: Benoit, Philippe. Project Finance at the World Bank, 1995.

3.1.3. PROJE DEĞERLENDİRME

Dünya Bankası bir projeye kaynak sağlarken çeşitli kriterleri dikkate almaktadır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Ekonomik Geri-dönüş: Dünya Bankası projeleri değerlendirirken temel olarak projenin ülke ekonomisinin genelinde oluşturduğu fayda ve maliyetleri incelemektedir. İncelenen proje için kullanılacak olan

kaynakların diğer alternatifler için kullanıldığında ülke için daha çok net fayda yaratıp yaratmadığına bakılmaktadır. Net faydanın hesaplanmasında 'net bugünkü değer' ve 'iç karlılık oranı' yöntemleri kullanılmaktadır. Ancak, Devarajan vd. (1995) sosyal ve finansal sektörlerdeki karlılık oranının hesaplanmadığını belirtmektedir. Bir projenin kabul edilebilir olması için projenin net faydasının beklenen bugünkü değeri negatif olmamalıdır. Ayrıca, seçilen proje diğer proje seçeneklerinden daha büyük net bugünkü değer ortaya çıkartmalıdır.

2. Finansal Geri-dönüş: Dünya Bankası da ticari bankalar gibi projenin finansal açıdan yaşamını devam ettirebilecek kazancı sağlayıp sağlayamayacağını incelemektedir. Projenin getirisi borçları ve işletme giderlerini karşılamalı ve ayrıca yatırımcıya kabul edilebilir bir kar sağlamalıdır. Finansal analiz projenin üretkenliğinin ve sürdürülebilirliğinin anlaşılmasına yardım eder.
3. Çevre ve Diğer Sosyo-ekonomik Faktörler: Pek çok proje gerek yapım aşamasında gerekse proje faaliyete geçtikten sonra çevre için risk oluşturmaktadır. Dünya Bankası bu tehlikenin önceden giderilebilme ya da projeden vazgeçilmesi için projenin çevreye olan etkisini değerlendirmektedir. Ayrıca Dünya Bankası projenin yaratabileceği sosyo-ekonomik etkileri de incelemektedir. Bu bağlamda, yöre halkının projeden olumsuz etkilenmesi ve çoğu baraj projelerinde görülen halkın oturduğu yeri terk etme zorunda kalması gibi sorunlar ve proje ile getirilen çözümler değerlendirilmektedir.
4. Risklerin ve Kazançların Dağılımı: Proje finansı çerçevesinde projeye katılan finansörlerle projenin sahibi olan ülke arasındaki risk ve kazançların dağılımı incelenmektedir. Dünya Bankası finansörlerle kredi alan ülke arasındaki görüşmelere doğrudan katılmamakla birlikte, üye ülkeye finans işlemlerinin ortaya

çıkarcacağı fayda ve maliyetlerin belirlenmesi için teknik yardım sağlayabilir.

5. Proje Sahibi Ülkenin Değerlendirilmesi: Dünya Bankası projeleri ait oldukları ülke çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ülke değerlendirmesi iki yönden önemlidir:

a) Projenin Ülke İçin Önemi: Önerilen proje Dünya Bankası'nın o ülkeye yardım stratejisi içinde ve ülke kalkınmasında öncelikli bir proje olmalıdır. Uygun makroekonomik politikalarla başlangıçta öncelikli görünmeyen bir projenin kalkınmaya etkisi arttırılabilir. Ayrıca proje kendi başına öncelikli görülmediği halde ülkede uygulanan bir seri ekonomik faaliyetin bir parçası olarak vazgeçilmez olabilir.

b) Borç Ödeme: Ülkenin borç ödeme performansı Dünya Bankası'nın projeye katılımını etkileyecektir. Borç ödemede sıkıntıları olan, daha önceki borçların zamanında ödenmesinde sorunlar yaşanan ülkelerin yeni projeler için Dünya Bankası'ndan kaynak sağlaması daha zor olacaktır. Ayrıca ülkenin genel ekonomik durumu, projeye uygulanacak faiz hadleri, ödeme süreleri ve geri ödemenin başlaması gibi unsurların tesbitinde etkili olmaktadır.

6. Dünya Bankası'nın Genel Politikalarına Uyum: Dünya Bankası, ticari bankalardan farklı olarak, kurum politikalarını ve üye ülkelerin beklentilerini dikkate almak zorundadır. Bunun için var olan kaynaklarla önerilen projelerin eşlenmesinde, yukarıda bahsedilen ekonomik, sosyal, ve finansal değerlendirmeler kadar kurum politikaları da etkili olmaktadır.

Dünya Bankası kaynak dağıtımında bölgeler ve ülkeler arasındaki dengenin korunmasına önem vermektedir. Aynı şekilde sektörler

arasındaki dağılımın dengesi de Banka'nın politikalarına uygun olmalıdır. Çok sayıda sektöre finansman sağlamak, kurumun belli alanlarda yoğunlaşmasına engel olarak etkinliğini azaltabilir. Diğer yandan, sürekli aynı tip projeleri finanse etmek Banka'nın etkinlik alanını daraltır.

Dünya Bankası'nın bir başka politikası ise kaynakların 'son çare' olarak Banka'ya gelen projelere yönlendirilmesidir. Dünya Bankası'na önerilen pek çok proje, aynı zamanda ticari bankalardan da uygun krediler bulabilir. Oysa bazı projeler kalkınma ve Banka'nın politikaları açısından önemli olmakla birlikte piyasadan gerekli kaynağı uygun koşullarla sağlayamazlar. 'Son çare' olarak Dünya Bankası'ndan kaynak arayan bu tip projeler kuruluş tarafından tercih edilmektedirler.

3.1.4. PROJE FİNANSMANINDA DÜNYA BANKASI'NIN SUNDUĞU AVANTAJLAR

Proje finansmanı çerçevesinde bakıldığında Dünya Bankası ile diğer ticari kreditorlerin projeye katkısı birbirinden çok farklı değildir. Hepsi de projeye finansal kaynak sağlarlar. Bununla birlikte, detaylı olarak incelendiğinde, Dünya Bankası'nın proje finansmanına katılımının bazı avantajları vardır. Bu avantajlar şunlardır:

- a) Dünya Bankası'nın proje finansına yönelen kaynakları ticari banka ve diğer finansörlerden daha büyüktür. Bu yüzden Dünya Bankası çok büyük projelere finansman sağlayabilir.
- b) Dünya Bankası çeşitli yardım kuruluşlarının projeye katılımında yönlendirici bir etki yapar. Yardım kuruluşları genellikle proje değerlendirme için gereken teknik bilgi ve elemanlara sahip değildirler. Ayrıca bunların çoğu zaman projenin bütün finans

ihtiyacını karşılayacak kaynakları da yoktur. Bu yüzden, Dünya Bankası'nın projeye katılımı yardım kuruluşlarını projeye çeker.

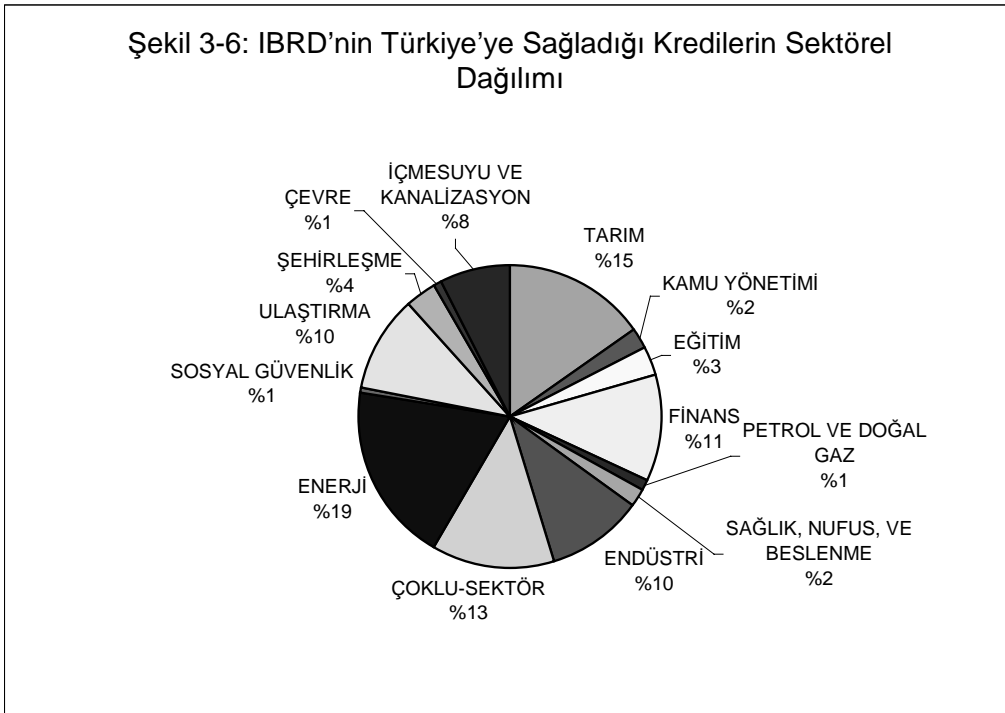
- c) Dünya Bankası, kuruluş amacı gereği, gelişmekte olan ülkelere finans sağlamada ticari finansörlere göre daha isteklidir. Ayrıca, bu ülkelerde proje yürütmede daha çok deneyime ve hükümetlerle daha yakın ilişkilere sahiptir.
- d) Dünya Bankası daha uygun faiz oranı ve geri ödeme süresi sağlar.
- e) Dünya Bankası'nın projeye katılımı, projeyi oluşabilecek politik risklerden korur. Banka'nın ülkede yürüttüğü projelerin sayısı, önemi ve Banka'yla olun uzun vadeli ilişkiler nedeniyle, hükümetler Dünya Bankası ile ilişkilerine azami dikkat göstermek zorundadır. Bu durum hükümetleri projedeki yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlar. Projenin gerçekleşmesindeki risklerin azaltması ile Dünya Bankası kredisi kaldıraç etkisi yapar. Gerek diğer kaynakların ülkeye yönlendirilmesi gerekse Dünya Bankası'nın gelecekte yapacağı katılımları kolaylaştırır.

Diğer yandan Dünya Bankası kredilerini kullanmanın bazı dezavantajları da vardır. Bunların en önemlisi, proje seçiminde Dünya Bankası'nın proje tercihlerinin ülkenin yatırım ihtiyacı ile aynı olmadığı durumlarda yatırımlara ayrılan kısıtlı kaynakların doğru olarak kullanılamamasıdır. Uzun zaman dilimine yayılan projeler daha sonraki yıllarda da yatırımların gerek sektörel gerekse sektör içindeki dağılımını olumsuz yönde etkileyebilirler.

3.1.5. TÜRKİYE VE DÜNYA BANKASI²

IBRD 1950 yılından bugüne Türkiye'ye 12,5 milyar dolar kredi sağlamış, bu tutarın %24,2'si yapısal uyum kredileri ve %75,8'i proje kredisi şeklinde gerçekleşmiştir. 12,5 milyar dolarlık kredinin 1,6 milyar dolarlık bölümü iptal edilmiş, 9,8 milyar dolarlık kısmı Türkiye'ye kullanılmış ve kalan 1,1 milyar doların da kullanımı planlanmıştır. Bu kredilerin 6,8 milyar dolarlık kısmı IBRD'ye geri ödenmiştir. Kredilerin anlaşma tarihinden en son geri ödemenin yapıldığı tarihe kadar olan süresi ortalama 16,6 yıldır. Bu sürenin ortalama 6,2 yılı geri ödemesizdir.

IBRD kredilerinin sektörlere dağılımı Şekil 3-6'da gösterilmiştir. Birden fazla sektörü kesen projelerin tamamı ve tarım, finans ve enerji sektörlerindeki kredilerin ise %24'ü yapısal uyum kredileridir. 906 milyon dolar kredi belediyelere içmesuyu ve kanalizasyon sektörü için verilmiştir.

² Dünya Bankası'nın Türkiye'ye sağladığı krediler ile ilgili bilgiler Erkan ve Yılmaz (1999). *Dünya Bankası Kredilerinin Planlı Dönemdeki Gelişimi* adlı hazırlanmakta olan çalışma sonuçlarından

IBRD'nin Türkiye'ye sağladığı kredilerin dönemler itibariyle dağılımı Tablo 3-2'de gösterilmiştir. 1950-1970 yılları arasında toplam 187 milyon dolar olan IBRD kredileri, 1971-1980 yılları arasında sıçrama yaparak 2,2 milyar dolara yükselmiştir. 1981-1987 dönemi kullanılan uyum kredilerinin etkisiyle en çok Dünya Bankası kredisinin alındığı dönem olmuştur. 1988-1997 döneminde Dünya Bankası kredilerinin kullanımda azalma görülmüş ve bu dönemde kullanılan toplam tutar 4,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Global Development Finance. (1998) verilerine göre, 1989 yılından başlayarak Türkiye ile IBRD arasındaki para akışı negatif yöndedir. Yani Türkiye'nin kullandığı krediler geri ödemelerinden daha azdır.

Tablo 3-2 :IBRD Kredilerinin Dönemler itibariyle Dağılımı
(Milyon ABD Doları)

DÖNEM	ONAYLANAN IBRD KREDİSİ
1950-1960	63
1961-1970	124
1971-1980	2.234
1981-1987	5.521
1988-1997	4.291
TOPLAM	12.232

3.2. AVRUPA YATIRIM BANKASI (AYB)

Avrupa Yatırım Bankası üye ülkelerin sosyal ve ekonomik bütünleşmesini ve dengeli kalkınmasını amaçlar. AYB kredilerine aday olan projeler, aşağıda sıralanan AYB amaçlarından en az birine uygun olmalıdır:

- Dengeli bölgesel kalkınma
- İletişim ağlarının oluşturulması
- Çevre koruma ve kentsel gelişme

derlenmiştir.

- Rekabetçi sanayi ve hizmet sektörleri
- Enerji tasarrufu ve kaynakların akılcı kullanımı

AYB'nin onayladığı toplam kredi 1996 yılında 30 milyar ECU, 1997 yılında 34,2 milyar ECU'dür. Türkiye AYB'nden 1996 yılında çevre, ulaştırma, enerji, ve haberleşme sektörlerinde kullanılmak üzere toplam 246 milyon ECU kredi almıştır.

3.3.AVRUPA KONSEYİ SOSYAL KALKINMA FONU (AKSKF)

Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu ile sosyal sektör projelerine finansal yardım sağlamaktadır. AKSKF'nin kuruluş amacı üye ülkelerdeki göçmenlere yardım etmek ve doğal felaketlerin etkilerinin atlatılmasına yardımcı olmaktır. Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu temel olarak sosyal konut yapımını, okul ve hastane yapım ve restorasyonlarını, kırsal ve kentsel kalkınmayı ve çevre koruma faaliyetlerini finanse etmektedir.

AKSKF'nin projelere sağladığı kaynak 1996 yılından 1997 yılına yaklaşık %50 artarak 2,153 milyar ECU seviyesine yükselmiştir. 1996 yılında, AKSKF'nin onayladığı projelerin %19'u (276 milyon ECU) Türkiye'ye aittir. 1997 yılında ise Türkiye fondan kredi kullanmamıştır.

1987-1996 yılları arasında Sosyal Kalkınma Fonu kredilerinin sektörel dağılımı Tablo 3-3'de gösterilmiştir.

Tablo 3-3 : AKSKF Kredilerinin Sektörel Dağılımı

SEKTÖR	PAYI (%)
Kırsal Modernizasyon	16,0
Sosyal Konutlar	15,9
Altyapı Yaratma	14,4
Göçmenlere Yardım	12,8
Eğitim	12,1
KOBİ'lerde İş Yaratılması	11,5
Doğal Afetlere Uğrayan Bölgelere Yardım	6,0
Çevre Koruma	2,1

Sağlık	7,9
Sosyal Altyapı	0,8

Kaynak: Council of Europe Social Development Fund: Activities and Outlook. 1998.

3.4.DENİZAŞIRI EKONOMİK İŞBİRLİĞİ FONU (DEİF)

DEİF Japon hükümetinin ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için sosyal ve ekonomik altyapı ihtiyacı gösteren ülkelere uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlayan finans örgütüdür.³ 'Resmi kalkınma yardımı' olarak adlandırılan kredileri ile gelişmekte olan ülkelerdeki kamu kuruluşlarına finansman sağlar.

DEİF'in kalkınmakta olan ülkelere sağladığı krediler dünyanın en büyük yardım örgütü olan Dünya Bankası kredilerinin yaklaşık yarısı tutarındadır. 1961-1996 yılları arasında DEİF 15,8 trilyon yeni kamu kuruluşlarına olmak üzere 16,3 trilyon yen kredi anlaşması onaylamıştır.

Örgüt temel olarak elektrik, gaz, ulaştırma, haberleşme ve tarım gibi ekonomik altyapı projelerine kredi vermektedir. Bunlara ek olarak, son yıllarda sosyal altyapı sektörlerine de (içmesuyu, kanalizasyon, sağlık, eğitim) finansman sağlamaktadır.

Türkiye DEİF'ten 1971-1996 yılları arasında 347 milyon Yen tutarında kredi onayı almıştır. Bu kredilerin ortalama faiz oranı %3,9 ve geri ödeme süresi 24 yıldır. Bu sürenin ortalama 6,7 yılı geri ödemesizdir. DEİF'in Türkiye'ye sağladığı kredilerin sektörel dağılımı Tablo 3-4'de verilmiştir.

Tablo 3-4: DEİF'in Türkiye'ye Sağladığı Kredilerinin Sektörel Dağılımı
(Milyon Yen)

SEKTÖR	ONAYLANAN KREDİ
TARIM	35.200
ENERJİ	32.902
ULAŞTIRMA	78.956
HABERLEŞME	574

³ <http://www.oecf.go.jp>.

İÇME SUYU	94.783
MAL ALIMLARI	104.688
TOPLAM	347.103

Kaynak: DEİF

3.5. İSLAM KALKINMA BANKASI (İKB)

50 üye ülkesi bulunan İslam Kalkınma Bankası'nın amacı, üye ülkelerinde sosyal ve ekonomik kalkınmayı desteklemektir.⁴ İKB kurulduğu 1975 yılından 1995 yılına kadar üye ülkelerindeki kalkınma projelerine 88 milyon ABD doları tutarında teknik yardımla birlikte, 3,9 milyar ABD doları finans sağlamıştır. İslam Kalkınma Bankası proje finansmanına kredi veya özsermaye ile katılmaktadır. Sağladığı kredilerde 5 yılı geri ödemesiz olmak üzere 15 ila 30 yıl vade uygulamaktadır. 1997 yılı sonunda, Türkiye'nin İslam Kalkınma Bankası'na olan toplam orta ve uzun vadeli borcu 249 milyon ABD dolarıdır.

⁴ <http://isdb.org>.

4. DIŞ PROJE KREDİSİ KULLANIMININ 1988-1997 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde toplam kamu yatırımları ile dış proje kredisi kullanan kamu yatırımlarının 1988-1997 yılları arasındaki gelişimi incelenmektedir. Bölüm 4.1'de toplam kamu yatırımlarının ve 4.2'de dış kredi kullanan kamu yatırımlarının gelişimi incelenmekte ve değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeye proje sayısı, proje stoku, proje harcamaları, ve gerçekleşme oranlarının ilgili yıllardaki gelişimi temel teşkil etmektedir. Yatırım harcamalarının gelişimi bütçe türü ve sektör bazında ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Bölüm 4.3'de ise toplam kamu yatırımları ile dış kredi kullanan kamu yatırımlarının gelişimi aynı dönem bazında karşılaştırılmaktadır.

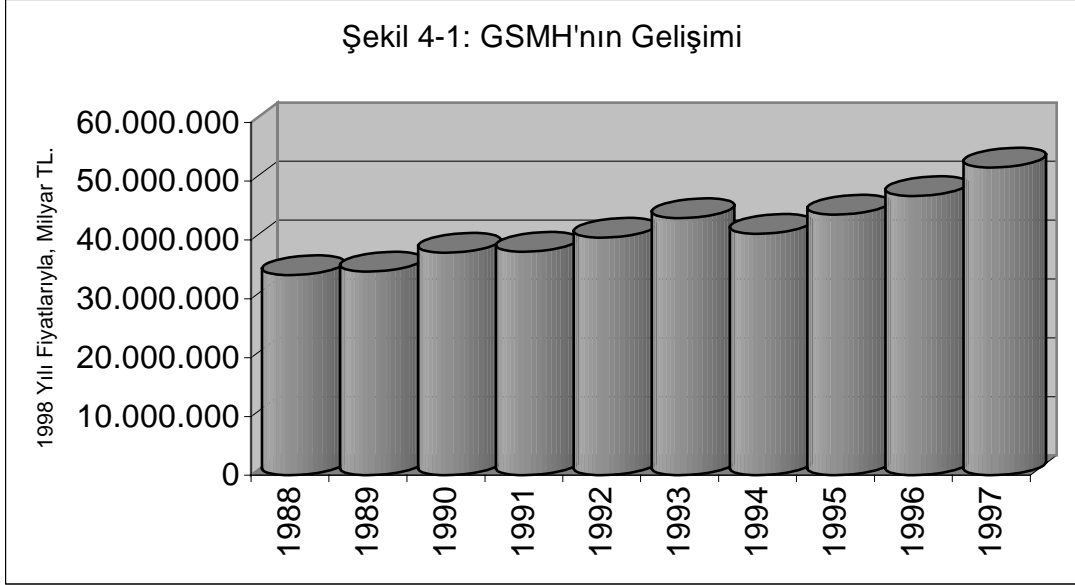
4.1. KAMU YATIRIMLARININ DÖNEM İÇİNDEKİ GELİŞİMİ

4.1.1. TOPLAM BÜYÜKLÜĞÜN GELİŞİMİ

4.1.1.1. GENEL EKONOMİK YAPI İÇİNDE KAMU YATIRIMLARININ YERİ

Kalkınma hızını ve üretimi belirleyen temel faktörlerden biri olan yatırım, aynı zamanda Gayri Safi Milli Hasılayı (GSMH) oluşturan unsurlardan biridir. İncelenen 1988-1997 yılları arasında GSMH'nin sabit fiyatlarla olan gelişimi Şekil 4-1'de gösterilmektedir. GSMH 1988-1993 yılları arasında, sabit

fiyatlarla, %22 oranında büyümüştür. 1994 yılında GSMH'nin bir önceki yıla göre %6,5 oranında küçülmesine rağmen, 1988 yılından 1997 yılına kadar toplam %35 oranında büyüyerek, 1998 yılı sabit fiyatlarıyla 52,3 katrilyon TL

değerine ulaştığı görülmektedir.

Kaynak: DPT

Özel ve kamu kesimi toplam yatırımlarının GSMH içindeki payı 1988 yılında %26,1'dir. 1989-1992 yılları arasında %22-23 düzeyine gerileyen yatırım payı 1993 yılında tekrar yükselerek %26,3 olmuştur. Daha sonraki dönem içerisinde yaklaşık 2 puanlık bir düşüş göstermiş olmasına rağmen dönem sonu olan 1997 yılında tekrar 1993 düzeyi olan %26,3 oranına çıkmıştır. (Tablo 4-1)

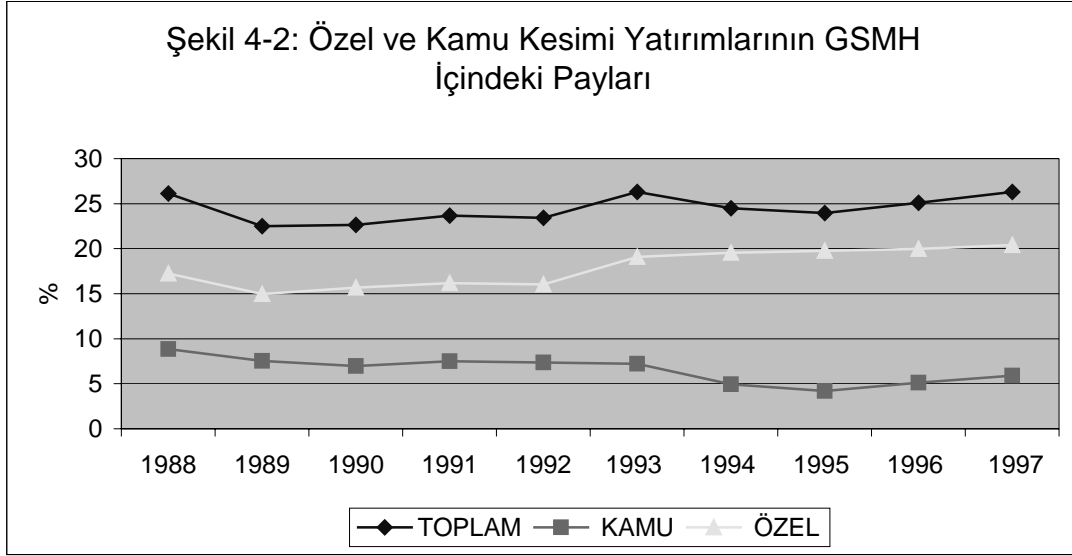
Özel ve kamu kesimi yatırımlarının GSMH içindeki payların gelişimi ayrı ayrı incelendiğinde, yukarıda bahsedilen dalgalanmanın kamu yatırımlarından kaynaklandığı görülmektedir. Özel yatırımların GSMH içindeki payı düzenli olarak artmasına karşın, kamu yatırımlarının payı ise %9'lardan %4'lere kadar gerilemiştir. (Şekil 4-2)

Tablo 4-1: Kamu ve Özel Kesim Yatırımlarının Toplam ve GSMH İçindeki Payları

Cari Fiyatlarla, Milyar TL.

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
GSMH	129,175	230,370	397,178	634,393	1,103,605	1,997,323	3,887,903	7,854,887	14,978,067	29,393,262
TOPLAM	33,738	51,837	89,892	150,156	258,406	525,506	952,322	1,882,225	3,757,812	7,728,372
KAMU	11,451	17,346	27,684	47,585	81,295	143,977	192,052	329,515	764,426	1,733,050
ÖZEL	22,286	34,490	62,208	102,571	177,111	381,529	760,270	1,552,710	2,993,386	5,995,322
KAMU / TOPLAM	33.9	33.5	30.8	31.7	31.5	27.4	20.2	17.5	20.3	22.4
ÖZEL / TOPLAM	66.1	66.5	69.2	68.3	68.5	72.6	79.8	82.5	79.7	77.6
TOPLAM / GSMH	26.1	22.5	22.6	23.7	23.4	26.3	24.5	24.0	25.1	26.3
KAMU / GSMH	8.9	7.5	7.0	7.5	7.4	7.2	4.9	4.2	5.1	5.9
ÖZEL /GSMH	17.3	15.0	15.7	16.2	16.0	19.1	19.6	19.8	20.0	20.4

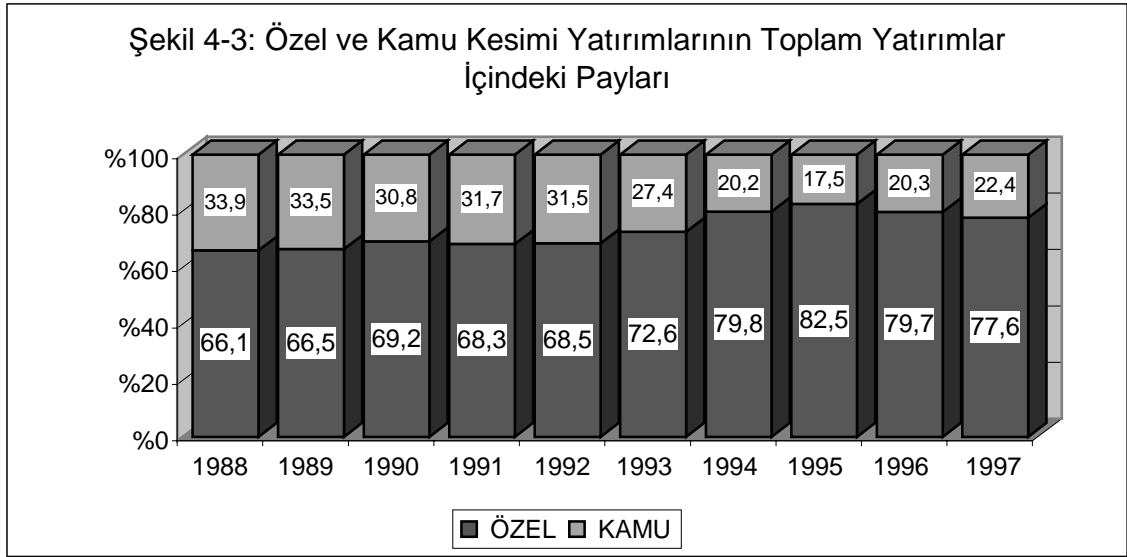
Kaynak: DPT. Temel Ekonomik Göstergeler, Nisan 1999

Kaynak: DPT

Kamu yatırımlarının 1994 ve 1995 yıllarında dönemin en düşük değerlerine gerilemesi 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin bir sonucu olarak görülmektedir. Kriz dönemlerinde, yapısal uyum politikaları uygulanırken, kamu yatırım harcamaları en kolay müdahale edilen harcama kalemi olmaktadır. Phadhan and Vinaya (1993) çok sayıda gelişmekte olan ülkede, 1980'li yıllarda yapısal uyum programlarının uygulanması sırasında en dikkate değer gelişmenin gerek GSMH'ya oranı olarak gerekse de toplam büyüklük olarak sermaye harcamalarında (genellikle altyapı) önemli ölçüde düşüşler gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Peterson (1984) ABD'de mali sorunların yaşandığı dönemlerde, bütçede düzenli olarak en çok kesintiye uğrayan kalemin sermaye yatırımları olduğunu işaret etmektedir.

1988-1997 dönemi içinde özel kesim yatırımları ile kamu kesimi yatırımlarının toplam yatırım büyüklüğü içindeki paylarında da değişimler gözlenmiştir. Şekil 4-3'de görüldüğü gibi, kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı incelenen dönem içerisinde %11,5 azalarak %33,9'dan %22,4'e gerilemiştir.

Kaynak: DPT

Serbest piyasa ekonomisi anlayışının 1980'li yıllarda iktisat politikalarında egemen olması ile birlikte kamu sektörünün toplam yatırımlar içindeki payı diğer kalkınmakta olan ülkelerde de azalmıştır. Bu anlamda bazı ülkelerdeki aynı yönlü değişim Tablo 4-2'de gösterilmiştir. Örneğin, Brezilya'da bu oran %26,4'den %18'e kadar gerilemiş Endonezya'da ise daha büyük bir düşüş göstererek %32,3'den %19,2'ye kadar inmiştir.

Tablo 4-2: Bazı Ülkelerde Kamu Yatırımlarının Toplam Yatırımlardan Aldığı Payın Değişimi

	Brezilya	Endonezya	Filipinler	Meksika	Türkiye
1988	26,4	32,3	16,2	23,8	33,9
1989	21,5	31,5	17,1	24,4	33,5
1990	23,3	32,6	18,3	23,9	30,8
1991	26,6	34,1	20,6	21,8	31,7
1992	28,8	34,9	23,6	19,3	31,5
1993	23,8	37,8	21,1	20,3	27,4
1994	23,7	34,8	20,8	19,4	20,2
1995	18,0	20,7	20,8	20,6	17,5
1996	20,1	19,2	19,7	20,9	20,3
1997	19,3	22,2	14,7	18,5	22,4

Kaynak: Uluslararası Finans Örgütü

4.1.1.2. KAMU YATIRIMLARINDA PROJE STOKU VE HARCAMA GELİŞİMİ

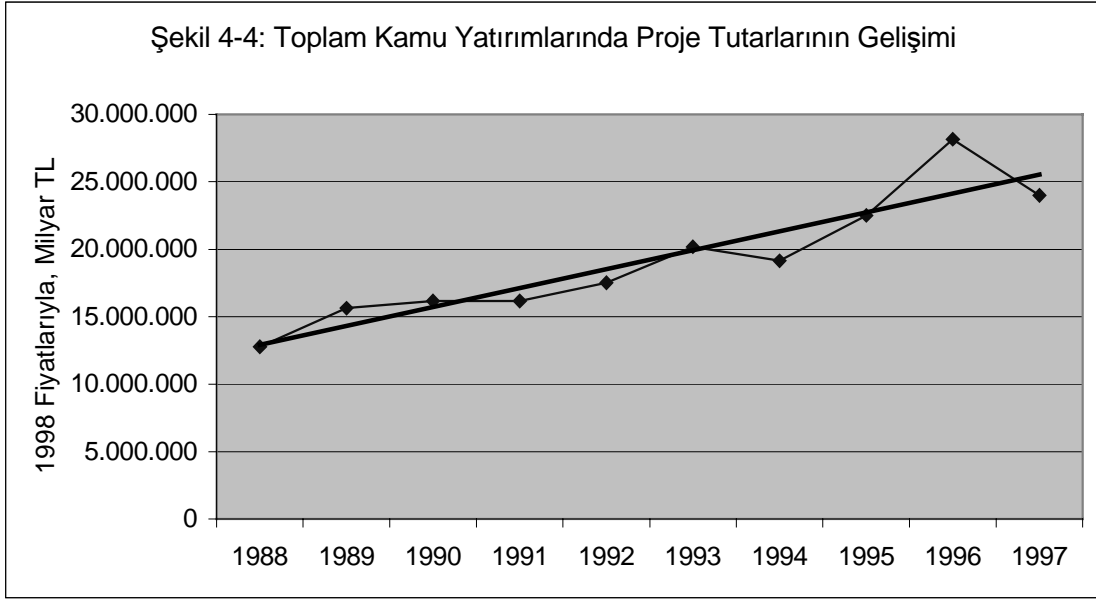
4.1.1.2.1. PROJE STOKUNUN GELİŞİMİ

Kamu Yatırım Programında 1988 yılında toplam 7.527 proje bulunmaktaydı. 1991 yılında yapılan toplulaştırma ile yatırım programındaki proje sayısı 4.594'e indirilmiştir (Tablo 4-3). Dönem içerisinde proje sayısı genel artış eğilimini sürdürerek toplam 5.591'e ulaşmıştır.

Tablo 4-3: Kamu Yatırım Projelerinin Sayısı ve Toplam Tutarı
(1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL)

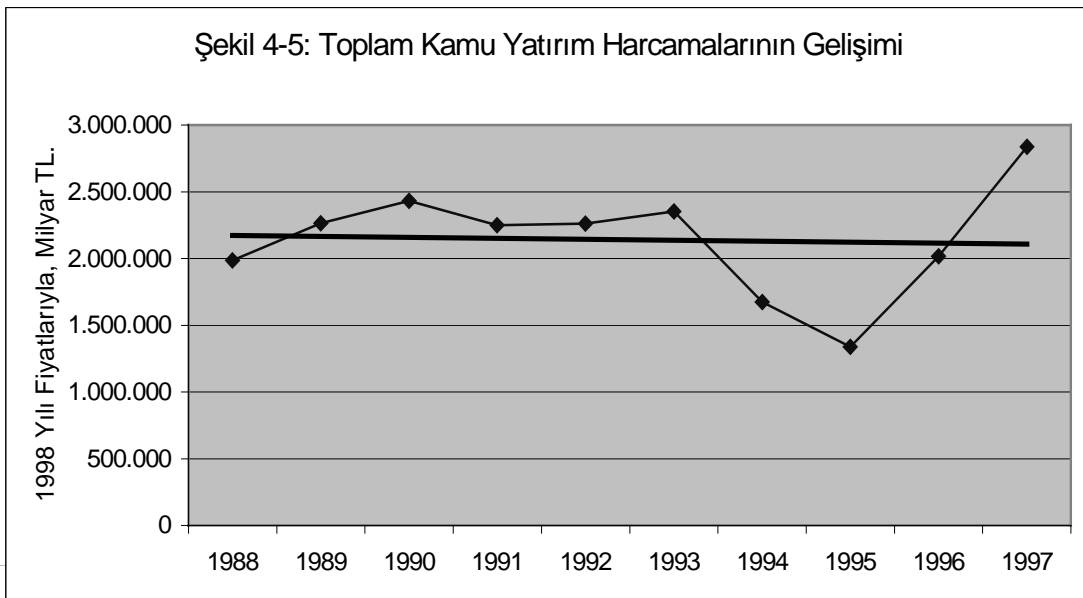
	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI
1988	7.527	12.783.384
1989	7.117	15.632.408
1990	7.939	16.165.478
1991	4.594	16.163.459
1992	4.908	17.519.085
1993	4.354	20.186.917
1994	4.765	19.141.164
1995	4.465	22.510.314
1996	5.215	28.148.847
1997	5.591	33.987.635

Proje tutarındaki gelişmeye bakıldığında ise; 1988 yılında sabit fiyatlarla yaklaşık 12,8 katrilyon TL olan toplam proje tutarı, 1993 yılında 20,2 katrilyon TL düzeyine çıkmıştır. 1995 yılında 22,5, 1996 yılında büyük bir sıçrama göstererek 28,1, 1997 yılında artma eğilimini sürdürerek yaklaşık 34 katrilyon TL olmuştur. Sonuç olarak, toplam proje tutarı dönem başına göre dönem sonunda sabit fiyatlarla % 166 oranında bir artış göstermiştir (Şekil 4-4).

4.1.1.2.2. HARCAMALARIN GELİŞİMİ

Toplam kamu yatırım harcamaları 1988-1993 yılları arasında 1998 yılı fiyatlarıyla yıllık ortalama 2,1 katrilyon TL olarak gerçekleşmiş, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisiyle, 1994 ve 1995 yıllarında hızla gerileyerek 1,2 katrilyon TL'ye kadar düşmüştür (Şekil 4-5).1996 yılında kamu yatırımları toparlanmaya başlamıştır. Aynı yıl kamu yatırımları harcama trendini yakalamış ve 1997'de %29 oranında bir artışla 2,8 katrilyon TL'ye ulaşmıştır.

Kamu yatırımlarında 1988-1997 yılları arasında ortalama olarak program ödeneğine göre %99,3, revize ödeneğe göre %83,2 oranında gerçekleşme sağlanmıştır (Tablo 4-4). Yatırım programlarındaki proje ödeneklerine göre harcamanın son yıllarda %100'ün üzerinde gerçekleşmesine yüksek revizyon oranları neden olmuştur. Verilen ek ödenekler dikkate alınarak hesaplanan gerçekleşme oranları %90'lar düzeyinden %80'ler düzeyine gerilemiştir.

1988-1991 yılları arasında yatırım projelerinin revizyonları %10 düzeyinin altında olmuştur. Ek bütçe ve ek ödenek uygulamaları ile birlikte,1992 yılından başlayarak proje revizyonları giderek önem kazanmıştır. 1997 yılında projeler, ortalama %43,7 revize edilmişlerdir. Yüksek revizyon oranları yatırım programlarında başlangıçta oluşan dağılımı etkiler hale gelmiştir.

Tablo 4-4: Kamu Yatırım Projelerinin Gerçekleşme ve Revizyon Oranları

	GERÇEKLEŞME YÜZDESİ (PROGRAM)	GERÇEKLEŞME YÜZDESİ (REVİZE)	REVİZYON YÜZDESİ
1988	97,5	90,3	7,9
1989	93,7	93,4	0,3
1990	96,5	90,2	6,9
1991	91,9	86,3	6,5
1992	99,4	82,5	20,5
1993	103,4	75,7	36,6
1994	93,7	80,6	16,3
1995	91,7	70,4	30,3
1996	105,4	79,7	32,3
1997	119,8	83,4	43,7

4.1.2. BÜTÇE TÜRLERİNE GÖRE GELİŞME

Kamu yatırımları bütçe türlerine göre yedi grupta incelenmiştir.

Bunlar;

1. Genel-Katma,
2. Döner Sermaye,
3. Kitler,
4. İller Bankası,
5. Fonlar,
6. Özelleştirme,
7. Mahalli İdareler

şeklinde sıralanmaktadır. Yatırımların bütçe türlerine göre harcama gelişimi Tablo 4-5'de gösterilmiştir. 1988-1997 yılları arasında kamu yatırım harcamalarının bütçe türlerine göre gelişiminde şu noktalar dikkat çekicidir:

- Genel-Katma bütçe yatırımları dönem içinde önemli yükselme ve alçalmalar göstermiştir. 1988 yılında sabit fiyatlarla 567 trilyon TL olan Genel-Katma bütçe yatırımları 1993 yılında 909 trilyon TL'ye ulaşmış, ancak 1994 yılında 1993 yılındaki harcamanın yarısı ve 1995 yılında da 1994 yılındaki harcamasının yarısı oranında gerçekleştirmeler göstererek 277 trilyon TL'ye gerilemiştir. 1994 yılındaki ekonomik krizden en çok etkilenen bütçe türünün Genel-Katma bütçe olduğu görülmektedir. 1996 yılında %175 ve 1997 yılında %37'lik artışla dönem başı olan 1988 yılına göre yaklaşık iki kat artarak 1 katrilyon TL'yi geçmiştir.
- KİT harcamaları, 1996 ve 1997 yılları hariç, dönem boyunca düzenli bir azalma göstermiştir. 1996 ve 1997 yıllarındaki artışlara rağmen KİT harcamalarında dönem başına göre azalma %59 oranındadır.

Tablo 4-5: Kamu Yatırım Harcamalarının Bütçe Türlerine Göre Gelişimi

1998 Fiyatlarıyla, Milyar TL.

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
GENEL-KATMA	567,391	563,642	663,211	601,814	659,660	909,939	480,963	276,947	760,433	1,041,272
DÖNER SERMAYE	65,934	75,010	70,519	62,806	39,188	41,414	25,565	38,824	36,909	40,997
KİTLER	1,084,288	1,037,816	1,029,185	790,736	759,649	736,023	457,810	398,697	468,492	644,345
İLLER BANKASI	72,225	66,623	77,308	77,705	81,419	71,232	50,565	45,546	59,348	74,650
FONLAR	195,755	161,516	478,220	509,721	139,230	294,295	337,869	325,135	326,229	433,127
ÖZELLEŞTİRME	0	300,655	19,985	67,789	453,349	99,510	72,890	100,335	131,382	101,383
MAHALLİ İDARELER	0	58,495	93,085	138,242	129,639	199,653	247,010	153,442	233,688	501,258
TOPLAM	1,985,593	2,263,757	2,431,513	2,248,813	2,262,134	2,352,065	1,672,672	1,338,924	2,016,481	2,837,032

Kaynak: DPT

- Kamu yatırımlarında fonların kullanımında düzensizlik görülmektedir. Fon harcamaları 1997 yılında 433 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir.
- Mahalli idarelerin yatırımları sürekli büyüyen bir çizgi izlemiştir. 1997 yılında mahalli idare yatırımları 502 trilyon TL harcama ile toplam yatırımlar içinde %18'lik bir paya ulaşmıştır (Tablo 4-6).

Tablo 4-6: Harcama Bazında Bütçe Türlerinin Toplamdan Aldığı Paylar (%)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
GENEL-KATMA	28,6	24,9	27,3	26,8	29,2	38,7	28,8	20,7	37,7	36,7
DÖNER SERMAYE	3,3	3,3	2,9	2,8	1,7	1,8	1,5	2,9	1,8	1,4
KİTLER	54,6	45,8	42,3	35,2	33,6	31,3	27,4	29,8	23,2	22,7
İLLER BANKASI	3,6	2,9	3,2	3,5	3,6	3,0	3,0	3,4	2,9	2,6
FONLAR	9,9	7,1	19,7	22,7	6,2	12,5	20,2	24,3	16,2	15,3
ÖZELLEŞTİRME	0,0	13,3	0,8	3,0	20,0	4,2	4,4	7,5	6,5	3,6
MAHALLİ İDARELER	0,0	2,6	3,8	6,1	5,7	8,5	14,8	11,5	11,6	17,7
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

4.1.3. SEKTÖREL GELİŞME

DPT'nin kamu yatırımları için kullanmakta olduğu sektör sınıflandırmasından hareketle, bu tez kapsamında sektör sınıflandırması aşağıdaki şekilde yapılmıştır;

1. Tarım

-Toprak Ve Su Kaynakları

2. Madencilik

3. İmalat

4. Enerji

5. Ulaştırma-Haberleşme

-Demiryolu Ulaştırması

-Denizyolu Ulaştırması

-Havayolu Ulaştırması

-Karayolu Ulaştırması

-Boruhattı Ulaştırması

-Haberleşme

6. Turizm
7. Konut
8. Eğitim
9. Sağlık
10. Diğer Kamu Hizmetleri
 - İçmesuyu
 - Kanalizasyon
 - Belediye Hizmetleri

Uluslararası kuruluşların geliştirmiş olduğu yatırım tanımlamalarından hareketle toprak ve su kaynakları, enerji, ulaştırma, haberleşme, içme suyu ve kanalizasyon altyapı sektörleri olarak gruplanmıştır. Ayrıca, geniş anlamda sosyal altyapı sektörleri olan eğitim ve sağlık sektörlerini de kapsayan bir gruplandırmaya da gidilmiştir. Belediye hizmetleri sektörü tamamıyla altyapı yatırımları kapsamı içinde olmamakla beraber, kamu yatırımları uygulamasında bu sektördeki projelerin büyük çoğunluğu altyapı özelliğine sahip olduğundan altyapı gruplandırmasına dahil edilmiştir.

Kamu yatırım harcamalarının sektörel gelişimi Tablo 4-7'de verilmiştir. Harcamaların sektörel gelişiminin dönem başı ve dönem sonu değerlerine bakıldığında aşağıdaki temel noktalar tesbit edilmiştir:

- Madencilik, imalat, enerji, demiryolu ulaştırması, denizyolu ulaştırması, boruhattı ulaştırması, haberleşme, radyo-televizyon, ve konut sektörlerinin harcamalarında düşme olmuştur. Bunların içerisinde, imalat, enerji, ve haberleşme sektörlerindeki reel azalma toplam harcamalara etkisi bakımından önemli görülmektedir. Sırasıyla bu sektörlerin düşme oranları %38, %27, ve %25'dir.

Tablo 4-7: Kamu Yatırım Harcamalarının Sektörel Gelişimi

1998 Fiyatlarıyla, Milyar TL.

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TARIM	189,467	224,273	219,600	205,979	172,245	186,997	130,301	81,690	186,716	241,209
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	107,873	131,408	135,541	129,174	120,849	136,724	95,613	49,978	153,372	205,308
MADENCILIK	97,160	74,507	85,013	77,716	85,158	55,718	30,691	11,859	27,077	38,893
İMALAT	191,768	150,500	142,157	101,760	102,676	68,755	57,971	129,764	165,270	118,970
ENERJİ	495,688	713,890	554,393	400,588	351,581	307,272	169,241	154,242	278,918	362,473
ULAŞTIRMA H.	676,133	649,218	818,257	832,147	854,623	825,201	612,913	406,587	600,452	795,053
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	77,458	69,718	61,407	52,937	47,526	56,246	40,790	23,978	25,866	29,661
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	23,757	17,634	26,377	10,078	14,084	6,426	8,079	7,440	9,111	12,514
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	38,590	16,973	18,871	30,880	15,854	80,681	48,043	28,492	68,106	99,290
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	253,987	373,225	447,025	477,572	500,194	358,602	312,910	204,134	369,890	457,715
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	55,135	26,522	38,360	34,153	25,094	21,177	16,219	13,591	11,122	36,561
HABERLEŞME	206,777	115,963	190,164	194,824	230,006	287,692	179,968	127,371	114,781	155,724
RADYO-TELEVİZYON	20,430	29,184	36,054	31,702	21,866	14,377	6,903	1,582	1,576	3,587
TURİZM	9,963	11,693	19,423	20,980	18,598	21,221	10,149	19,840	21,143	14,107
KONUT	10,505	7,303	24,411	29,419	32,506	59,497	55,182	58,142	9,687	4,969
EĞİTİM	93,914	139,912	189,695	147,383	208,542	255,748	137,563	129,730	185,680	340,408
SAĞLIK	32,037	52,071	66,135	55,189	71,976	123,549	71,530	64,448	92,713	128,430
DİĞER KAMU HİZM.	188,958	240,390	312,427	377,651	364,229	448,107	397,131	282,623	448,824	792,519
İÇMESUYU	74,940	79,237	85,851	91,806	91,688	101,634	67,877	67,337	104,416	142,998
KANALİZASYON	23,041	32,820	58,175	66,641	77,515	79,040	45,066	40,809	96,879	109,178
BELEDİYE HİZMETLERİ	8,864	28,877	42,809	78,256	63,114	116,161	197,584	104,806	115,232	364,146
TOPLAM	1,985,593	2,263,757	2,431,513	2,248,813	2,262,134	2,352,065	1,672,672	1,338,924	2,016,481	2,837,032

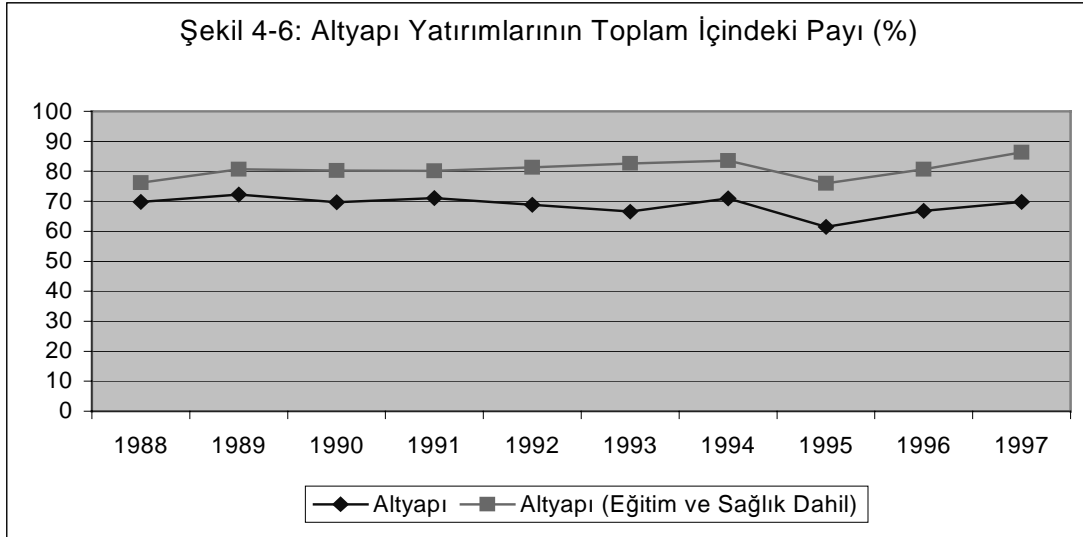
Kaynak: DPT

- Sulama , havayolu ulaştırması, karayolu ulaştırması, turizm, eğitim, sağlık, diğer kamu hizmetleri, içme suyu, kanalizasyon, ve belediye hizmetleri sektörlerinin harcama tutarları reel olarak artış göstermiştir.
- 1988-1997 yılları arasında harcama değişimleri ile birlikte, kamu yatırımlarının sektörel dağılımında da değişiklikler olmuştur. Enerji, ulaştırma ve haberleşme sektörleri 1997 yılında 1988 yılına göre daha az pay alırken, eğitim, sağlık, içme suyu, kanalizasyon, ve belediye hizmetlerinin toplam içindeki payı artmıştır (Tablo 4-8).

Tablo 4-8: Harcama Bazında Sektörlerin Toplamdan Aldığı Paylar (%)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TARIM	9,5	9,9	9,0	9,2	7,6	8,0	7,8	6,1	9,3	8,5
-TOPRAK VE SU KAY.	5,4	5,8	5,6	5,7	5,3	5,8	5,7	3,7	7,6	7,2
MADENCİLİK	4,9	3,3	3,5	3,5	3,8	2,4	1,8	0,9	1,3	1,4
İMALAT	9,7	6,6	5,8	4,5	4,5	2,9	3,5	9,7	8,2	4,2
ENERJİ	25,0	31,5	22,8	17,8	15,5	13,1	10,1	11,5	13,8	12,8
ULAŞTIRMA-HABER.	34,1	28,7	33,7	37,0	37,8	35,1	36,6	30,4	29,8	28,0
-DEMİRYOLU	3,9	3,1	2,5	2,4	2,1	2,4	2,4	1,8	1,3	1,0
-DENİZYOLU	1,2	0,8	1,1	0,4	0,6	0,3	0,5	0,6	0,5	0,4
-HAVAYOLU	1,9	0,7	0,8	1,4	0,7	3,4	2,9	2,1	3,4	3,5
-KARAYOLU	12,8	16,5	18,4	21,2	22,1	15,2	18,7	15,2	18,3	16,1
-BORUHATTI	2,8	1,2	1,6	1,5	1,1	0,9	1,0	1,0	0,6	1,3
-HABERLEŞME	10,4	5,1	7,8	8,7	10,2	12,2	10,8	9,5	5,7	5,5
-RADYO-TELEVİZYON	1,0	1,3	1,5	1,4	1,0	0,6	0,4	0,1	0,1	0,1
TURİZM	0,5	0,5	0,8	0,9	0,8	0,9	0,6	1,5	1,0	0,5
KONUT	0,5	0,3	1,0	1,3	1,4	2,5	3,3	4,3	0,5	0,2
EĞİTİM	4,7	6,2	7,8	6,6	9,2	10,9	8,2	9,7	9,2	12,0
SAĞLIK	1,6	2,3	2,7	2,5	3,2	5,3	4,3	4,8	4,6	4,5
DİĞER KAMU HİZ.	9,5	10,6	12,8	16,8	16,1	19,1	23,7	21,1	22,3	27,9
-İÇMESUYU	3,8	3,5	3,5	4,1	4,1	4,3	4,1	5,0	5,2	5,0
-KANALİZASYON	1,2	1,4	2,4	3,0	3,4	3,4	2,7	3,0	4,8	3,8
-BELEDİYE HİZ.	0,4	1,3	1,8	3,5	2,8	4,9	11,8	7,8	5,7	12,8
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

- 1988-1997 yıllarında altyapı yatırımlarının kamu yatırımları içindeki payı genel olarak %70 dolayındadır. Eğitim ve sağlık sektörleri dahil edildiğinde bu oran %80 düzeyine ulaşmaktadır. 1995 yılında kamu yatırımlarında ağırlığı azalan altyapı yatırımları, 1996 ve 1997 yıllarında artış göstermiştir.

4.2. DIŞ PROJE KREDİ KULLANIMINDAKİ GELİŞME

Dış proje kredisi “belli bir projenin tamamen veya kısmen dış finansmanı için yabancı ülkeler, uluslararası kuruluşlar, yabancı bankalar ve yabancı ülkelerde yerleşik diğer finans kurumlarından sağlanan krediler” ve dış kredi kullanımı ise “proje uygulayıcısı kurum/kurumlar tarafından; dış finansman imkanının sağlandığı yabancı ülkelere, uluslararası kuruluşlara, yabancı bankalara ve yabancı ülkelerde yerleşik diğer finans kurumlarına başvurarak krediden yapılan çekişler, ve/veya bu kredilere ilişkin özel hesaplardan yapılan kredi çekişler” şeklinde tanımlanmaktadır.⁵ Dış kredi kullanımı nakdi ve aynı olarak gerçekleşebilir.

Dış proje kredili projelerin finansal bileşenleri temel olarak ikiye ayrılır: Özsermaye ve kredi. Birinci bölümde incelendiği gibi, bir proje genellikle, yatırımcı kuruluşun özsermaye yatırımı ile başlar. Daha sonra projeye kredi sağlanır. Projenin özsermaye harcaması ile kredi harcaması arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Bu bölümde dış kredili projeler kullandıkları özsermaye ve kredinin toplamı olarak incelenecektir. Başka bir deyişle, dış kredili projelerin toplam

harcaması ile özsermaye ve kredi harcamasının toplamı ifade edilmektedir. İlgili kısımlarda sadece krediden yapılan harcamalar da ayrıca belirtilmiştir.

Kamu yatırımlarında, mahalli idareler de dahil olmak üzere, 1988-1997 yılları arasında yıllık ortalama 411 trilyon TL (1,6 milyar dolar) kredi kullanılmıştır (Tablo 4-9). Dış kredi kullanan projelerin toplam harcaması (kredi+özkaynak) aynı yıllar için ortalama 841 trilyon TL (3,2 milyar dolar) olarak gerçekleşmiştir. Dış kredi kullanımının toplam kamu yatırım harcamaları içindeki payı, aynı dönemde ortalama olarak, %19,6 iken, proje kredisi kullanan projelerin özkaynaklardan finanse edilen kısmı da dikkate alındığında bu oran %39,7'ye yükselmektedir. Mahalli idareler hariç tutulduğunda ise dış kredi kullanımının toplam kamu yatırımları içindeki payının %16,1 ve dış kredili yatırımların toplam içindeki payının ise %35 olduğu Tablo 4-10'da görülmektedir.

⁵ 16/04/1999 tarih ve 23315 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Dış Proje Kredilerinde Dış Borç Kaydı ve Bütçeleştirme İşlemlerinde Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Tebliğ."

Tablo 4-9: Dış Proje Kredisi Kullanan Yatırımlar (Mahalli İdareler Dahil)

1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Ortalama
Toplam Kamu Yatırımları	1,985,593	2,263,757	2,431,513	2,248,813	2,262,134	2,352,065	1,672,672	1,338,924	2,016,481	2,837,032	2,140,898
Dış Kredili Yatırımlar	896,066	1,028,207	982,461	925,198	540,557	664,775	659,171	662,230	799,579	1,249,250	840,749
Dış Krediler	544,206	394,429	387,893	387,156	258,265	313,883	423,393	318,409	402,202	678,417	410,825

Milyon Dolar

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Ortalama
Toplam Kamu Yatırımları	7,637	8,707	9,352	8,649	8,701	9,046	6,433	5,150	7,756	10,912	8,234
Dış Kredili Yatırımlar	3,446	3,955	3,779	3,558	2,079	2,557	2,535	2,547	3,075	4,805	3,234
Dış Krediler	2,093	1,517	1,492	1,489	993	1,207	1,628	1,225	1,547	2,609	1,580
1\$ = 260,000TL											

%

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Ortalama
Dış Kredili Yatırımlar/Toplam Kamu Yatırımları	45.1	45.4	40.4	41.1	23.9	28.3	39.4	49.5	39.7	44.0	39.7
Dış Krediler/Toplam Kamu Yatırımları	27.4	17.4	16.0	17.2	11.4	13.3	25.3	23.8	19.9	23.9	19.6
Dış Krediler/Dış Kredili Yatırımlar	60.7	38.4	39.5	41.8	47.8	47.2	64.2	48.1	50.3	54.3	49.2

Tablo 4-10:Dış Proje Kredisi Kullanan Yatırımlar (Mahalli İdareler Hariç)

1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Ortalama
Toplam Kamu Yatırımları	1,985,593	2,205,261	2,338,428	2,110,571	2,132,495	2,152,412	1,425,662	1,185,483	1,782,792	2,335,774	1,965,447
Dış Kredili Yatırımlar	896,066	974,975	896,012	815,561	510,985	469,844	417,177	509,061	574,222	773,753	683,766
Dış Krediler	544,206	355,147	351,837	327,993	235,841	198,625	222,256	257,430	296,555	301,410	309,130

Milyon Dolar

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Ortalama
Toplam Kamu Yatırımları	7,637	8,482	8,994	8,118	8,202	8,279	5,483	4,560	6,857	8,984	7,559
Dış Kredili Yatırımlar	3,446	3,750	3,446	3,137	1,965	1,807	1,605	1,958	2,209	2,976	2,630
Dış Krediler	2,093	1,366	1,353	1,262	907	764	855	990	1,141	1,159	1,189
1\$ = 260,000TL											

%

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Ortalama
Dış Kredili Yatırımlar/Toplam Kamu Yatırımları	45.1	44.2	38.3	38.6	24.0	21.8	29.3	42.9	32.2	33.1	35.0
Dış Krediler/Toplam Kamu Yatırımları	27.4	16.1	15.0	15.5	11.1	9.2	15.6	21.7	16.6	12.9	16.1
Dış Krediler/Dış Kredili Yatırımlar	60.7	36.4	39.3	40.2	46.2	42.3	53.3	50.6	51.6	39.0	46.0

4.2.1. TOPLAM BÜYÜKLÜĞÜN GELİŞİMİ

4.2.1.1. GENEL EKONOMİK YAPI İÇİNDE DİŞ PROJE KREDİ KULLANIMININ YERİ

Dış proje kredisi kullanan projelerin toplam harcamalarının GSMH içindeki payı 1988 yılındaki %2,63 oranından 1997 yılında %2,39 oranına gerilemiştir (Tablo 4-11). Bu oranın 1992 yılında %1,34'e kadar düştüğü görülmektedir. Aynı şekilde, dış kredi kullanımlarının GSMH'ya oranı da gerileme göstermiştir. 1988 yılında en yüksek düzeyinde (%1,6) olan kredi-GSMH oranı dönem sonunda %1,3 olmuştur.

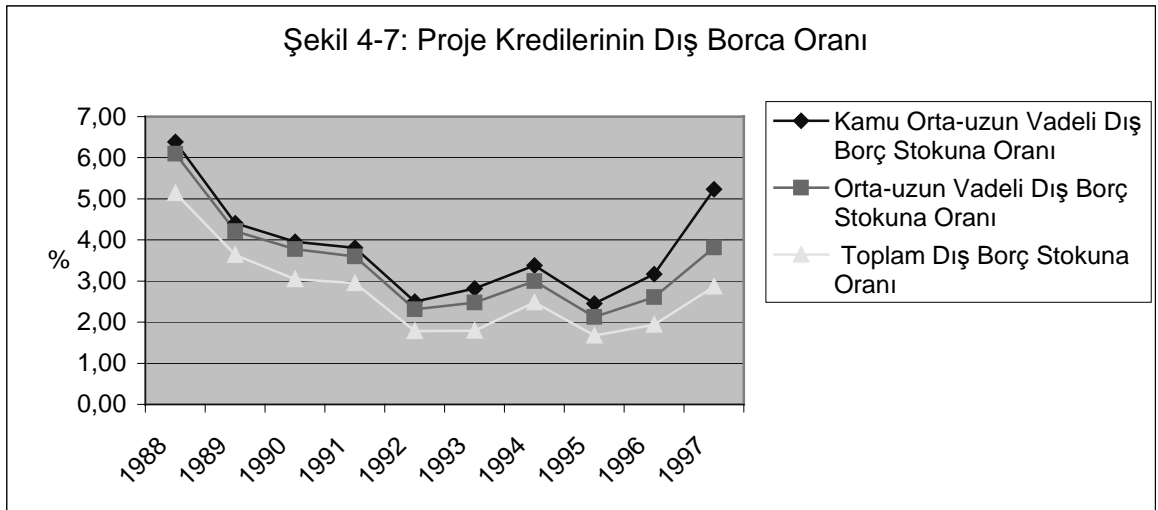
Tablo 4-11: Dış Kredi Kullanan Projelerin Toplam Harcamalarının ve Kredi Kullanımlarının GSMH'ya Oranı (%)

	Kredi Harcaması/GSMH	Toplam Harcama/GSMH
1988	1,60	2,63
1989	1,14	2,97
1990	1,02	2,60
1991	1,02	2,44
1992	0,64	1,34
1993	0,72	1,52
1994	1,03	1,61
1995	0,72	1,49
1996	0,85	1,68
1997	1,30	2,39

World Development Report (1994) kalkınmakta olan ülkelerin altyapı yatırım harcamalarında dış proje kredilerinin payının 1994 yılında yıllık toplam 24 milyar dolar'a ulaştığını belirtmektedir. Altyapı sektörlerindeki yatırımların finansmanın %12'si dış kaynak kullanılmak suretiyle gerçekleşmektedir. Türkiye'de ise altyapı sektörlerinde 1988-1997 döneminde yıllık ortalama 354 trilyon TL dış kredi kullanılmıştır. Bu tutar toplam kamu yatırım harcamalarının %24'ünü oluşturmaktadır.

Türkiye'nin altyapı sektörlerindeki dış kredi kullanımı gelişmekte olan ülkelerin ortalamasının iki katı düzeyindedir.

Dış proje kredi kullanımı ülkenin dış borcunu oluşturan unsurlardan biridir. Şekil 4-7 kamu yatırımlarında kredi kullanımının dış borç stokuna oranını göstermektedir. Proje kredi harcamasının toplam dış borç stokuna oranı 1988 yılındaki %5 düzeyinden 1997 yılında %3 düzeyine gerilemiştir. Bu oranın 1992, 1993 ve 1995 yıllarında %2'nin altına düştüğü görülmektedir.

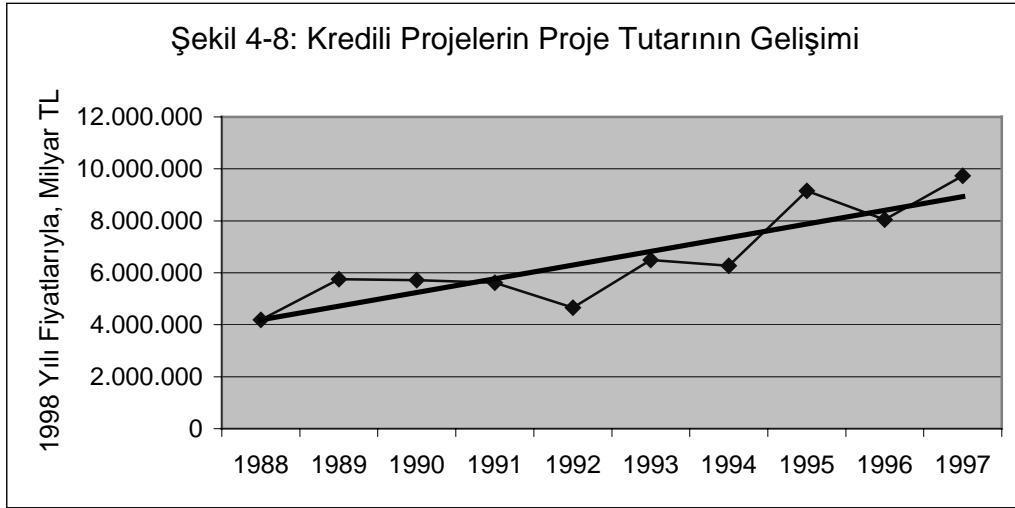
4.2.1.2. DIŞ PROJE KREDİLERİNİN HARCAMA VE PROJE STOKU GELİŞİMİ

4.2.1.2.1. PROJE STOKUNUN GELİŞİMİ

Dış kredili kamu yatırım projelerinin sayısı 1988 yılında 531'dir. Bu sayı 1989 yılında 253'e düşmüştür. İki yıl arasındaki farkın nedeni, 1988 yılında Milli Eğitim Bakanlığına ait okul projelerinin ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığına ait küçük sanayi siteleri projelerinin ayrı ayrı yatırım

programında yer almasıdır. 1991 yılında proje sayısı proje toplulaştırmasından dolayı yeniden düşüş göstermiş ve 225'e gerilemiştir. Sonraki yıllardaki eklenen yeni projelerle 1997 yılında dış kredili proje sayısı 309'a ulaşmıştır (Tablo 4-12).

Proje tutarları ise 1988 yılında sabit fiyatlarla 4,2 katrilyon TL'den, %133 oranında artışla, 1997 yılında 9,7 katrilyon TL'ye yükselmiştir. 1989, 1993, 1995, ve 1997 proje tutarında önemli artışların gerçekleştiği yıllar olmuştur. Bu yıllarda bir önceki yıla göre artış oranı, sırasıyla %38, %39, %46, ve %21'dir.

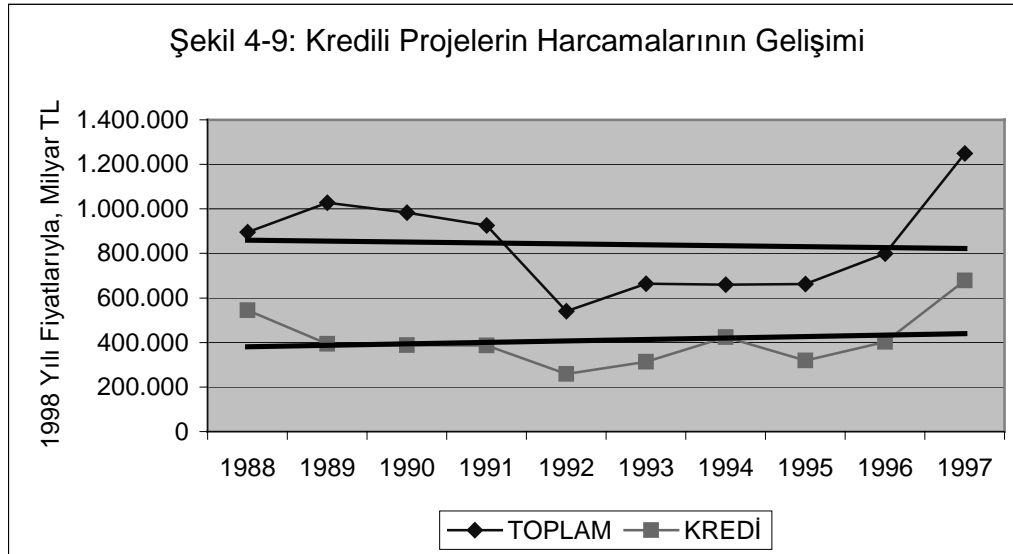
Tablo 4-12: Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırım Projelerinin Sayısı ve Toplam Tutarı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI
1988	531	4.188.872
1989	253	5.759.703
1990	294	5.711.065
1991	225	5.613.144
1992	247	4.657.230
1993	246	6.490.910
1994	240	6.271.610
1995	287	9.148.656
1996	257	8.042.516
1997	309	9.735.019

4.2.1.2.2. HARCAMALARIN GELİŞİMİ

Dış proje kredisi ile finanse edilen kamu yatırım harcamaları 1988-1997 döneminde sabit fiyatlarla ortalama yıllık 841 trilyon TL'dir. Harcamaların gelişimi izlendiğinde, 1989 yılında 1988 yılına göre %15 oranında bir artış ve takip eden 1990 ve 1991 yıllarında %10 oranında düşüş görülmektedir. Dış kredili projelerin harcamasında en büyük azalma 1992 yılında görülmüş ve bir önceki yıla göre %42 oranında bir gerilemeyle 541 trilyon TL'ye gerilemiştir. 1993-1995 yıllarında harcama ortalama 660 trilyon TL olmuş ve 1996 yılında %21 1997 yılında %56 artışla dönem sonunda 1,3 katrilyon TL'ye yükselmiştir. 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin dış kredili yatırımları etkilemediği gözlenmektedir.

Dış proje kredisi kullanan yatırımlarda 1988-1997 döneminde kredilerin ve özsermayenin toplam harcamaya oranı yaklaşık %50'dir. Kredilerin toplam içindeki payı 1989-1993 döneminde %40 düzeyine düşmüş ve 1994 yılında %64'e yükselerek 423 trilyon TL olmuştur. 1997 yılında kredilerin toplama oranı %54 ve harcaması 678 trilyon TL'dir (Şekil 4-9).

İncelenen dönemde dış proje kredili yatırımların gerçekleşme oranı ortalama program ödeneklerine göre %95 ve revize edilmiş ödeneklere göre %85'tir (Tablo 4-13). 1993 yılında revize ödeneğe göre gerçekleşme oranının %66'ya düştüğü görülmektedir. Dış proje kredili yatırımların revizyon oranları son yıllarda önemli bir artış göstererek %42,6 oranına ulaşmıştır.

Tablo 4-13: Dış Proje Kredisi Kullanan Yatırımların Gerçekleşme ve Revizyon Oranları

	GERÇEKLEŞME YÜZDESİ (PROGRAM)	GERÇEKLEŞME YÜZDESİ (REVİZE)	REVİZYON YÜZDESİ
1988	111,3	99,3	12,1
1989	92,7	96,0	-3,4
1990	100,9	99,8	1,1
1991	105,1	93,6	12,3
1992	81,9	75,5	8,5
1993	80,0	66,0	21,3
1994	92,9	80,8	14,9
1995	81,9	66,8	22,7
1996	90,2	68,7	31,3
1997	112,7	79,0	42,6

Projelerin kredi kullanımının gerçekleşme oranı özsermaye kullanımına göre daha düşüktür. Aynı yıllar içinde ortalama kredi gerçekleşmesi program ödeneğine göre %75, revize ödeneğe göre %69 olmuştur. Ayrıca, krediler özsermayeye göre daha küçük oranlarda revize edilmişlerdir (Tablo 4-14).

Tablo 4-14: Dış Proje Kredilerinin Gerçekleşme ve Revizyon Oranları

	GERÇEKLEŞME YÜZDESİ (PROGRAM)	GERÇEKLEŞME YÜZDESİ (REVİZE)	REVİZYON YÜZDESİ
1988	113,9	114,4	-0,4
1989	56,3	55,6	1,2
1990	60,3	62,6	-3,6
1991	84,9	83,2	2,0
1992	70,1	62,5	12,1
1993	62,8	63,0	-0,3
1994	84,0	76,0	10,6
1995	55,5	46,8	18,5
1996	69,4	58,2	19,3
1997	94,0	66,8	40,7

4.2.2. BÜTÇE TÜRLERİNE GÖRE GELİŞME

Bütçe türlerine göre dış kredi kullanan projelerin harcamaları ve kredi kullanımları Tablo 4-15 ve Tablo 4-16'de verilmiştir. İncelenen 1988-1997 yılları arasında kredi harcamalarının bütçe türleri arasındaki dağılımı önemli değişimler göstermiştir. Bunlar;

- Dönem başında KİT'ler toplam kredinin %86'sını kullanmaktaydılar. 1988 yılında KİT'ler tarım, madencilik, imalat, ulaştırma ve haberleşme sektöründe olmak üzere 470 trilyon TL kredi kullanmışlardır. Oysa, 1997 yılında KİT'ler %73 oranında azalma ile 126 trilyon TL kredi harcaması gerçekleştirmişlerdir. Bu harcamanın da %88'i enerji sektöründe TEAŞ Gn. Md. tarafından yapılmıştır.
- Mahalli idareler 1988 yılında yatırım programı kapsamında kredi kullanmazlarken sürekli bir gelişme ile 1997 yılında en çok kredi kullanan bütçe türü olmuştur. Mahalli idarelerin kullandıkları kredi miktarı toplam içindeki %56 payla 377 trilyon TL'ye yükselmiştir.

Tablo 4-15: Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Harcama Gelişimi

1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
GENEL-KATMA	156,765	112,049	124,800	105,862	110,721	140,731	111,768	140,497	159,819	161,202
DÖNER SERMAYE	8,609	0	485	9,087	0	501	4,065	15,613	11,486	0
KİTLER	728,667	586,520	485,589	417,352	279,481	215,443	184,075	111,459	184,230	388,626
İLLER BANKASI	2,025	3,032	336	3,362	636	0	674	1,335	0	16,017
FONLAR	0	254,870	284,633	256,437	0	98,158	94,972	158,843	156,309	179,624
ÖZELLEŞTİRME	0	18,504	169	23,461	120,148	15,011	21,624	81,315	62,379	28,284
MAHALLİ İDARELER	0	53,232	86,448	109,637	29,572	194,931	241,994	153,169	225,356	475,497
TOPLAM	896,066	1,028,207	982,461	925,198	540,557	664,775	659,171	662,230	799,579	1,249,250

Tablo 4-16: Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Kredi Harcamasının Gelişimi

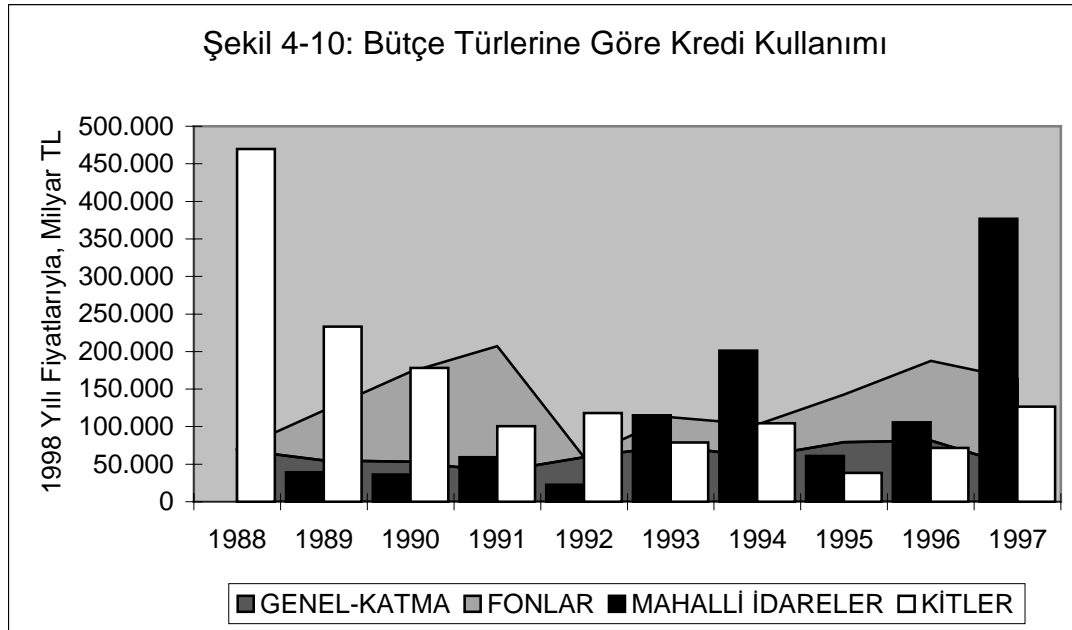
1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
GENEL-KATMA	69,320	54,878	53,414	40,120	59,397	74,271	59,885	79,450	81,480	45,936
DÖNER SERMAYE	5,266	0	345	0	0	0	0	7,677	0	0
KİTLER	469,620	233,103	178,313	100,788	118,034	78,947	104,334	38,190	71,791	126,423
İLLER BANKASI	0	382	134	2,534	0	0	0	0	0	0
FONLAR	0	66,614	119,579	167,142	0	38,238	42,708	63,135	106,171	117,185
ÖZELLEŞTİRME	0	169	53	17,410	58,411	7,170	15,329	68,978	37,112	11,866
MAHALLİ İDARELER	0	39,282	36,055	59,162	22,424	115,258	201,137	60,979	105,647	377,007
TOPLAM	544,206	394,429	387,893	387,156	258,265	313,883	423,393	318,409	402,202	678,417

- Fonlar özellikle otoyol projelerinde kullanılan kredilerle toplam kredi harcamalarından 1997 yılında %17 oranında pay almışlardır. Fonların kredi kullanımını dönem içinde önemli dalgalanmalar göstermiştir.
- Genel-katma bütçe yatırımları sabit fiyatlarla 40 trilyon TL ile 82 trilyon TL arasında değişen kredi harcamaları gerçekleştirmişlerdir. Genel-Katma bütçe yatırımlarının kredi kullanımından aldığı pay 1998-1997 yılları ortalaması olarak, %15'dir.

Tablo 4-17: Dış Kredi Kullanan Projelerde Bütçe Türlerinin Payları (%)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
GENEL-KATMA	17,5	10,9	12,7	11,4	20,5	21,2	17,0	21,2	20,0	12,9
DÖNER SERMAY	1,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,1	0,6	2,4	1,4	0,0
KİTLER	81,3	57,0	49,4	45,1	51,7	32,4	27,9	16,8	23,0	31,1
İLLER BANKASI	0,2	0,3	0,0	0,4	0,1	0,0	0,1	0,2	0,0	1,3
FONLAR	0,0	24,8	29,0	27,7	0,0	14,8	14,4	24,0	19,5	14,4
ÖZELLEŞTİRME	0,0	1,8	0,0	2,5	22,2	2,3	3,3	12,3	7,8	2,3
MAHALLİ İDARE	0,0	5,2	8,8	11,9	5,5	29,3	36,7	23,1	28,2	38,1
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

4.2.3. SEKTÖREL GELİŞME

Sektörel gelişmenin ele alınacağı bu bölümde her bir sektör ayrı ayrı incelenecektir. Burada esas olarak iki ana tablo kullanılacaktır. Birincisi, dış proje kredisi kullanan yatırım harcamaları

(kredi+özsermaye) tablosu (Tablo 4-19), ikincisi ise sektörel kredi kullanımlarını gösteren tablodur (Tablo 4-20). Ayrıca, dış proje kredili yatırım harcamalarının sektörel dağılımı Tablo 4-18'de verilmiştir.

Tablo 4-18: Dış Kredi Kullanan Projelerde Sektörlerin Aldığı Paylar (%)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TARIM	7,4	6,0	6,3	6,2	8,4	7,7	7,4	11,4	7,6	2,3
-TOPRAK VE SU K.	4,0	2,5	4,3	5,2	7,2	6,6	5,9	8,4	5,6	2,0
MADENCİLİK	5,8	4,7	0,6	1,7	4,1	1,3	0,1	0,1	0,4	0,5
İMALAT	5,6	6,4	5,6	4,4	8,0	2,6	4,0	12,4	8,4	2,9
ENERJİ	43,3	37,8	35,5	31,1	31,5	18,1	10,7	12,1	22,5	18,7
ULAŞTIRMA H.	33,6	38,3	40,2	42,8	19,0	34,6	37,9	31,9	26,5	32,7
-DEMİRYOLU	6,1	4,6	2,7	4,0	4,2	4,5	4,5	2,5	1,2	0,1
-DENİZYOLU	0,7	0,1	0,2	0,1	1,5	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
-HAVAYOLU	5,6	0,2	0,6	0,3	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
-KARAYOLU	1,3	25,5	29,6	28,5	4,0	20,3	20,4	25,7	24,5	20,4
-BORUHATTI	6,0	0,5	3,0	3,3	3,2	2,2	1,7	0,9	0,8	2,1
-HABERLEŞME	12,9	6,5	3,0	3,1	0,0	7,5	11,2	2,9	0,0	10,1
TURİZM	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0
KONUT	0,0	0,0	0,2	0,3	0,1	1,6	0,0	3,0	0,6	0,1
EĞİTİM	1,8	0,1	0,3	0,5	1,1	1,3	0,4	1,4	1,8	0,4
SAĞLIK	0,0	0,2	0,2	0,2	3,3	2,2	1,5	2,1	1,7	1,5
DİĞER KAMU HİZ.	2,4	6,5	11,0	12,8	24,4	30,6	38,1	25,5	30,5	41,0
-İÇMESUYU	0,8	2,8	3,0	2,9	4,7	5,3	2,8	4,2	5,9	5,3
-KANALİZASYON	0,2	1,1	3,3	3,6	8,4	8,4	4,9	4,4	10,4	6,2
-BELEDİYE HİZ.	0,0	2,2	2,9	5,8	9,5	16,3	29,3	15,3	13,1	28,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tarım: Dönem içerisinde tarım sektöründeki gelişmeye bakıldığında dış kredi kullanan projelere yapılan harcamanın 66 trilyon TL'den 28 trilyon TL'ye düştüğü görülmektedir. 1995 yılında ise yukarıdaki rakam yaklaşık 75 trilyon TL'ye yükselmiştir. Tarım sektörünün kredi kullanımında ise ciddi bir düşüş görülmektedir; dönem başında 34 trilyon TL olan tutar dönem sonunda yarıdan fazla bir düşüşle 15 trilyon TL düzeyine gerilemiştir.

Tablo 4-19: Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörlere Göre Harcama Gelişimi

1998 Fiyatlarıyla, Milyar TL.

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TARIM	65,933	61,891	61,724	57,761	45,406	51,341	48,485	75,271	60,440	28,371
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	35,952	25,864	42,506	47,921	38,780	44,101	38,848	55,621	44,680	24,904
MADENCİLİK	52,324	47,864	6,192	15,304	21,911	8,447	752	732	2,947	5,873
İMALAT	50,435	65,936	55,152	41,006	43,504	17,515	26,042	82,035	67,100	35,699
ENERJİ	388,172	388,752	348,646	287,327	170,042	120,157	70,311	80,177	180,243	233,523
ULAŞTIRMA-HABERLEŞME	301,405	393,803	394,820	396,314	102,490	229,337	250,005	211,234	211,979	409,087
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	54,749	47,676	26,817	37,414	22,873	29,768	29,602	16,271	9,685	945
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	6,661	659	2,113	1,376	7,984	15	631	0	0	303
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	49,879	1,681	5,745	2,973	1,669	555	0	0	0	0
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	11,573	262,154	290,567	263,771	21,871	134,480	134,733	170,010	196,148	255,328
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	53,954	4,846	29,146	30,989	17,281	14,526	11,390	5,817	6,147	26,372
HABERLEŞME	124,589	76,786	40,431	59,791	30,812	49,993	73,649	19,137	0	126,140
TURİZM	0	0	333	880	425	0	391	374	19	0
KONUT	0	0	2,397	2,384	652	10,352	0	19,673	4,928	1,520
EĞİTİM	16,065	1,158	2,796	4,196	6,209	8,719	2,510	9,393	14,601	4,869
SAĞLIK	171	1,622	1,899	1,850	17,770	14,757	9,832	14,186	13,286	18,533
DİĞER KAMU HİZM.	21,562	67,181	108,502	118,176	132,149	202,913	250,845	169,156	244,037	511,773
İÇMESUYU	7,326	28,788	29,908	26,714	25,205	34,907	18,228	28,048	47,177	66,549
KANALİZASYON	1,466	11,302	32,791	33,603	45,506	55,582	32,446	29,195	83,217	77,981
BELEDİYE HİZMETLERİ	0	22,121	28,817	53,506	51,410	108,300	193,230	101,652	104,783	361,135
TOPLAM	896,066	1,028,207	982,461	925,198	540,557	663,537	659,171	662,230	799,579	1,249,250

Tablo 4-20: Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörlere Göre Kredi Harcamasının Gelişimi

1998 Fiyatlarıyla, Milyar TL.

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TARIM	33,469	30,009	27,879	24,961	32,111	35,148	26,455	50,768	20,443	14,869
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	17,710	11,229	23,871	19,253	28,323	31,360	22,936	39,986	17,631	12,509
MADENCİLİK	14,967	10,056	3,917	9,228	6,553	3,134	31	0	1,542	3,800
İMALAT	20,972	18,636	15,918	20,220	23,471	8,237	15,397	69,511	40,309	11,866
ENERJİ	281,913	184,130	126,507	53,257	72,617	29,743	29,610	14,905	79,565	99,581
ULAŞTIRMA H.	182,173	104,417	163,183	208,163	39,962	92,538	133,126	80,195	119,016	157,401
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	40,206	21,342	12,087	9,072	9,758	12,291	14,891	3,197	1,813	161
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	315	99	1,144	140	7,739	2	0	0	0	296
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	44,705	1,681	3,316	2,215	1,312	509	0	0	0	0
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	6,231	69,283	123,302	171,220	645	46,132	57,457	54,126	117,104	126,683
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	32,874	1,089	16,558	21,774	5,881	5,233	3,107	3,737	99	17,899
HABERLEŞME	57,841	10,923	6,777	3,742	14,627	28,370	57,671	19,135	0	12,361
TURİZM	0	0	313	605	53	0	165	133	134	0
KONUT	0	0	0	1,728	652	9,427	0	18,750	4,928	1,520
EĞİTİM	4,982	1,134	1,536	2,929	4,655	8,025	2,262	7,379	14,437	3,453
SAĞLIK	0	858	968	261	10,160	9,107	9,134	9,607	11,017	5,672
DİĞER KAMU HİZM.	5,729	45,189	47,671	65,802	68,032	118,523	207,213	67,161	110,810	380,254
İÇMESUYU	814	12,836	13,493	11,554	4,968	14,759	11,073	6,436	12,259	16,054
KANALİZASYON	0	7,542	10,760	14,607	13,196	19,947	14,022	11,726	47,156	48,955
BELEDİYE HİZMETLERİ	0	21,009	11,960	35,535	40,247	80,949	176,042	42,817	46,798	314,080
TOPLAM	544,206	394,429	387,893	387,156	258,265	313,883	423,393	318,409	402,202	678,417

Tarım sektörünün toplam dış proje kredisi kullanan proje harcamaları içindeki payı 1988'de %7,4 iken 1997'de %2,3'e düştüğü, 1995 yılında ise, yukarıda bahsedilen gelişmenin paralelinde, tavan yaparak %11,4'e çıktığı görülmektedir.

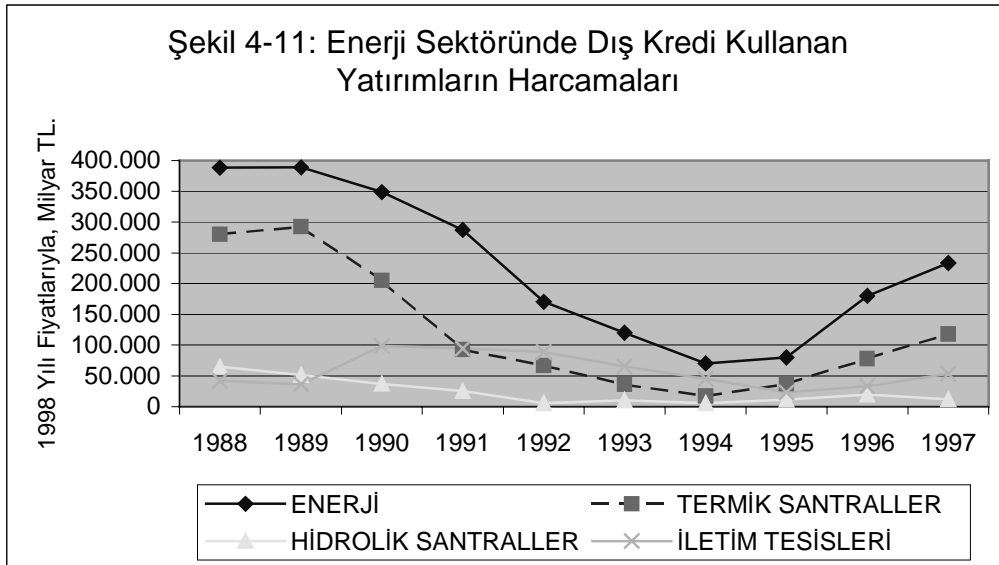
Madencilik: 1988 yılında, sabit fiyatlarla, 52 trilyon TL olan madencilik sektörü dış kredili projelerin harcaması 1997 yılında 6 trilyon TL'ye gerilemiştir. 1988 ve 1989 yıllarında ise TPAO Gn. Md. tarafından yürütülen sondaj ve sondaj öncesi yatırımlar nedeniyle harcama yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Madencilik sektörünün toplam dış kredili yatırımlardan aldığı pay 1988 yılında %5,8 ve 1997 yılında %0,5'dir.

İmalat: İmalat sektöründe 1988 yılında 21 trilyon TL'si kredi olmak üzere dış kredili projeler için 50 trilyon TL harcama yapılmıştır. 1997 yılında kredi harcaması 12 trilyon TL'ye ve dış kredili yatırımların toplam harcaması 36 trilyon TL'ye düşmüştür. İmalat sektöründe 1990 yılından sonra kredi harcamalarının önemli bölümü petrol ürünleri alt sektöründe TÜPRAŞ Gn. Md. tarafından İzmit Hydrocracking Tesisi için kullanılmıştır. Yine aynı proje için kullanılan kredilerden dolayı 1995 yılında imalat sektörü harcaması 82 trilyon TL'ye kadar yükselmiştir. İmalat sektörünün toplam dış kredili projeler içindeki payı 1988 yılında %5,6 ve 1997 yılında ise %2,9'dur.

Enerji: Enerji sektöründe 1988 yılında 282 trilyon TL'si kredi olmak üzere dış kredili yatırımlara 388 trilyon TL harcanmıştır. Enerji sektörü toplam içinde %43,3 pay ile en çok kredi kullanan sektör olmuştur. Sektörün kredi kullanımı sürekli bir gerileme göstererek 1995 yılında 15 trilyon TL'ye düşmüştür. 1996 ve 1997 yıllarında enerji sektöründe dış kredili yatırımların harcaması önemli yükselmeler göstererek 234 trilyon TL'ye yükselmiştir. 1997 yılında sektörün toplam dış kredili yatırımlar içindeki payı %18,7'dir. Enerji sektöründeki

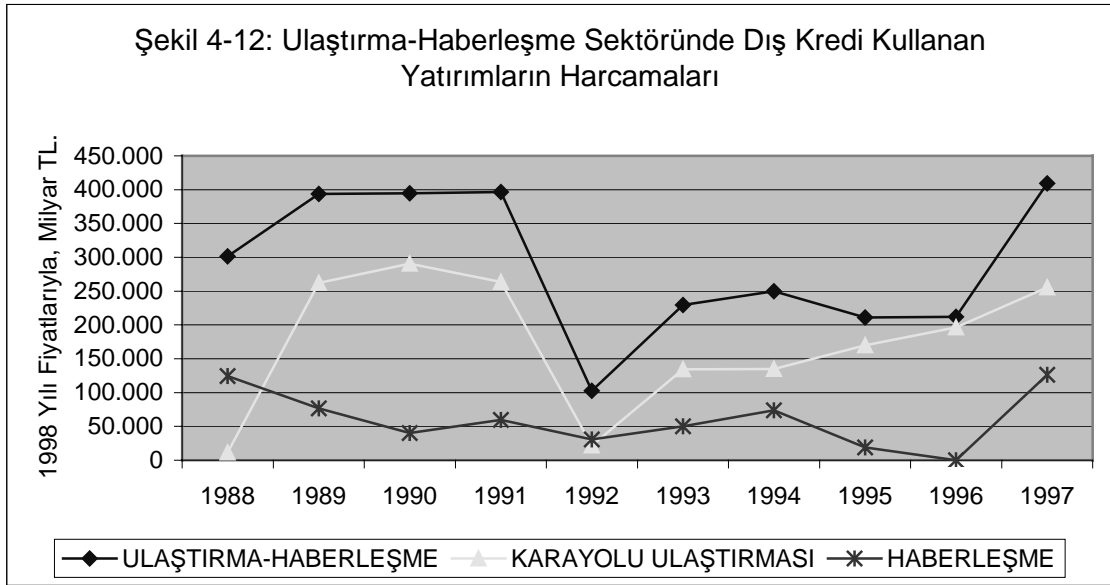
dalgalanmanın termik santraller için yapılan harcamalardan kaynaklandığı Şekil 4-11'de görülmektedir.

1990'dan sonra enerji talebi iki katına çıkmış olmasına rağmen, bir önceki on yıla göre 1988-1997 döneminde enerji sektörü yatırımları yaklaşık olarak yarısına kadar gerilemiştir (DPT, Profiles of Turkish Public Sector Projects for Foreign Funding in 1998). Enerji sektöründeki artan ihtiyacı karşılamak için özelleştirme ve özel kesim katılımı (Yap-İşlet-Devret projeleri de dahil olmak üzere) beklenen düzeyde olmamıştır.

Ulaştırma-Haberleşme: 1988 yılında ulaştırma-haberleşme sektöründe dış kredili projelerin harcaması 301 trilyon TL olarak gerçekleşmiş ve izleyen 1989-1991 yıllarında yaklaşık 395 trilyon TL olmuştur. 1992 yılında harcama 103 trilyon TL'ye gerilemiştir. Bu gerileme otoyol projelerinde 1992 yılında kredi kullanılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. 1993-1996 yıllarında 210-250 trilyon TL arasında değişen ulaştırma-haberleşme sektörü dış kredili yatırımları, 1997 yılında bir önceki yıla göre %93 ve dönem başına göre %36 artarak 409 trilyon TL'ye yükselmiştir (Şekil 4-12).

Ulaştırma-haberleşme sektörü alt sektörler olarak incelendiğinde karayolu ulaştırması ve haberleşme alt sektörlerinin kredi harcaması içinde önemli paylara sahip olduğu görülmektedir. Karayolu ulaştırması alt sektörü otoyol projelerindeki finans ihtiyacının değişimi ile dönem içinde dalgalanmalar göstermiştir. 1988 ve 1992 yıllarında kredi kullanımı sırasıyla 12 ve 22 trilyon TL'ye kadar düşmüş, ancak 1995 yılından sonraki artışlarla 1997 yılında 255 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Haberleşme alt sektörünün 1988 yılında 125 trilyon TL olan harcaması 1996 yılına kadar sürekli bir azalma göstermiş ve 1996 yılında kredi kullanılmamıştır. 1997 yılında yatırım programına alınan yeni projelerle dış kredili projelerin harcaması 126 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Demiryolu, denizyolu, ve havayolu alt sektörlerinin dış kredili yatırımlarının harcamaları incelenen dönem içinde sürekli azalmış ve 1997 ihmal edilebilecek bir düzeye inmiştir.

Turizm: İncelenen dönemde turizm sektöründe sadece birkaç proje için toplam içinde önemli sayılmayacak tutarda dış kredi harcaması yapılmıştır. Dönem içinde turizm sektörünün dış kredili projelerine 1998 yılı fiyatlarıyla yıllık ortalama 242 milyar TL harcanmıştır.

Konut: Konut sektörü, turizm sektörü gibi kamu yatırımlarında kredi kullanımı açısından önem taşımamaktadır. Ancak, Toplu Konut İdaresi Başkanlığının 1993 ve 1995 yıllarında Erzincan Rehabilitasyon Projesi için kullandığı dış krediler bu yıllarda konut sektörünün toplam dış kredi kullanımı içindeki payını arttırmıştır. 1998 yılı fiyatlarıyla 1993 yılında bu proje için 21 trilyon TL ve 1995 yılında 10 trilyon TL harcanmıştır.

Eğitim: 1988 yılında dış kredili projeler için 16 trilyon TL harcama yapılmıştır. 1997 yılında ise harcama 5 trilyon TL'dir. Sektör büyüklüğü dikkate alındığında incelenen dönem içinde dış proje kredilerinin eğitim sektörü yatırımları içindeki rolü önemsizdir.

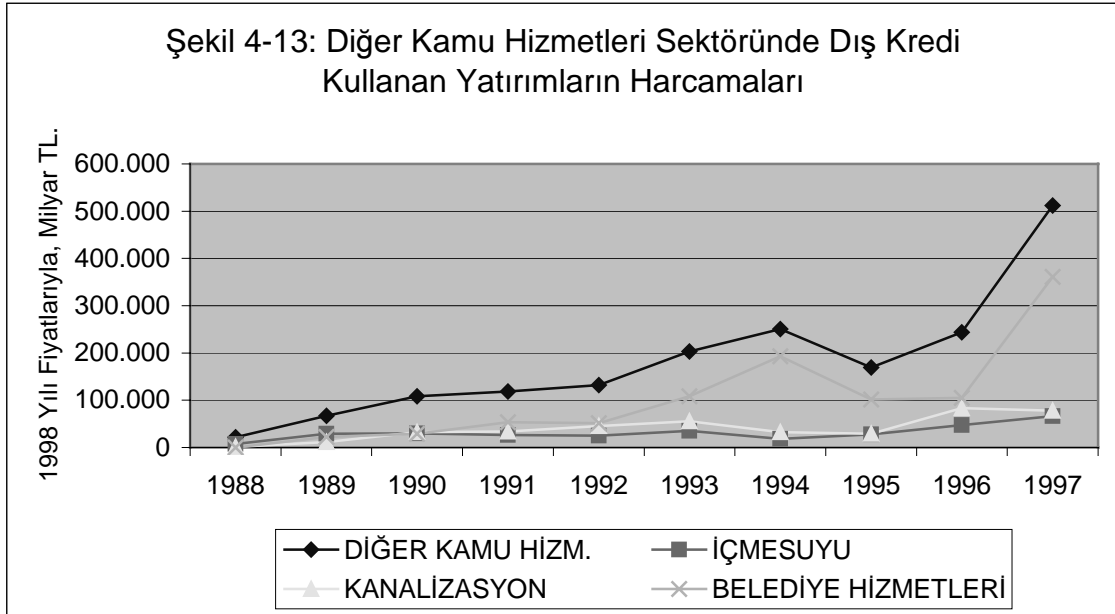
Sağlık: Sağlık sektöründe dış kredili projelerin payı küçük olmasına rağmen, dönem içinde artma eğilimi gözlenmiştir. 1988 yılında sabit fiyatlarla 171 milyar TL olan sağlık sektörü dış kredili yatırımları 1997 yılında 19 trilyon TL'ye yükselmiştir. Bu tutar 1997 yılında toplam dış kredili proje harcamalarının %1,5'ini oluşturmuştur.

Diğer Kamu Hizmetleri: Diğer kamu hizmetleri sektörünün 1988-1997 yılları arasında dış kredi kullanan yatırımlar içindeki payı %2,4'ten %41'e yükselmiştir (Şekil 4-13). 1988 yılında sabit fiyatlarla 22 trilyon TL olan sektör yatırımları 1997 yılında 512 trilyon TL'ye çıkmıştır. 1988 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerine yaptığı yatırımlar hariç tutulursa diğer kamu hizmetleri sektöründe dış kredi kullanımının tamamına yakın kısmı içmesuyu, kanalizasyon ve belediye hizmetleri sektöründe gerçekleşmiştir.

İçmesuyu alt sektöründe dış kredili yatırımların harcaması dönem içerisinde 7 trilyon TL'den 67 trilyon TL'ye, kanalizasyon alt sektöründeki harcama ise 1,5 trilyon TL'den 78 trilyon TL'ye yükselmiştir. Dış kredi kullanan projeler içinde içmesuyu alt sektörünün payı 1988'de %0,8'den

1997'de %5,3'e, kanalizasyonun payı 1988'de %0,2'den 1997'de %6,2'ye çıkmıştır.

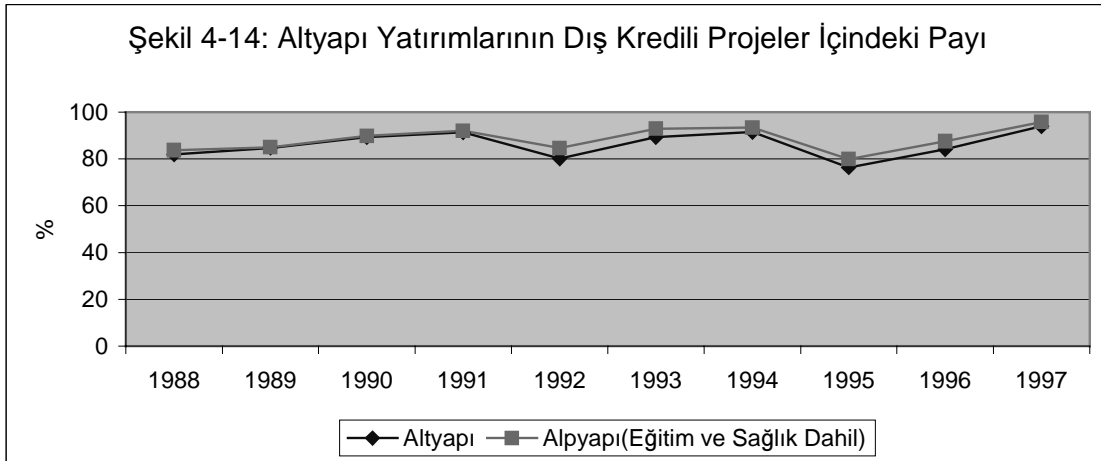
Belediye hizmetleri alt sektöründeki projelerin dış kredi kullanımı daha da dikkat çekicidir. 1989 yılında 22 trilyon TL harcama yapan dış kredili belediye hizmetleri yatırımları 1994 yılına kadar sürekli bir büyüme göstererek 193 trilyon TL'ye ulaşmıştır. 1995 ve 1996 yıllarında 100 trilyon TL civarındaki gerçekleştirmelerden sonra 1997 yılında sıçrama yaparak 361 trilyon TL değerine ulaşmıştır. Belediye hizmetleri alt sektöründeki projelerde özsermaye oranı sadece %15, kredi oranı ise %85'dir. Kamu yatırımların finansmanında kullanılan dış kredilerin yarısından fazlası belediye hizmetleri alt sektöründe gerçekleşmektedir.

İncelenen dönem içinde, en çok göze çarpan gelişmelerden biri yukarıda özetlendiği gibi belediye hizmetleri alt sektöründe dış proje kredisi kullanımındaki büyük sıçramadır. 1989 yılında, sabit fiyatlarla, 22 trilyon TL olan harcama 1997 yılında 361 trilyon TL rakamına ulaşmıştır. Bu gelişme sistemde yaşanan dönüşümlere paralel olmakla birlikte, hazine garantisi gibi kredi kullanımına yönelik olarak verilen teminatlar

bu artışı önemli ölçüde teşvik etmiştir. Bununla birlikte 1992-1997 döneminde Hazine kuruluşlara vermiş olduğu garantiler nedeniyle 4,5 milyar dolar ödeme yapmış ve ancak bu ödemeye karşılık yaklaşık 1,5 milyar dolar tahsil edilebilmiştir. Yani Hazine'nin sağladığı kredilerden dolayı oluşan açık 3 milyar dolar düzeyindedir ve bunun yarısından çoğu mahalli idarelere aittir (Emil ve Erdem, 1999).

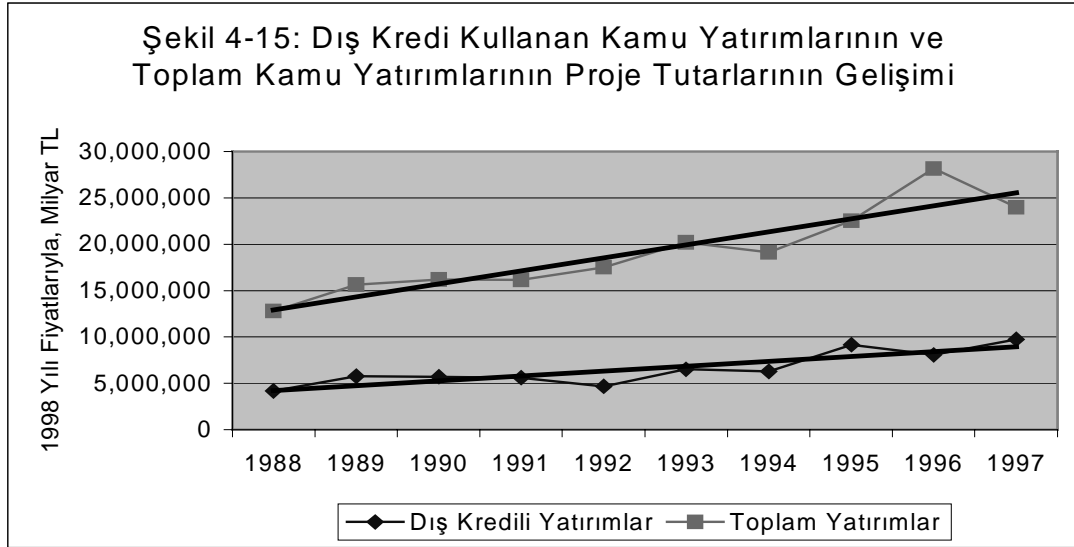
Altyapı Yatırımları: Altyapı sektörlerinin (sulama, enerji, ulaştırma, haberleşme, içmesuyu, kanalizasyon ve belediye hizmetleri) dış kredili yatırımlar içindeki 1988'de %84 olan payı 1997 yılında %96'ya yükselmiştir. Altyapı yatırımlarının dış kredilerden aldığı yüksek paylar dış kredilerin altyapı sektörlerinde yoğunlaştığını göstermektedir (Şekil 4-14).

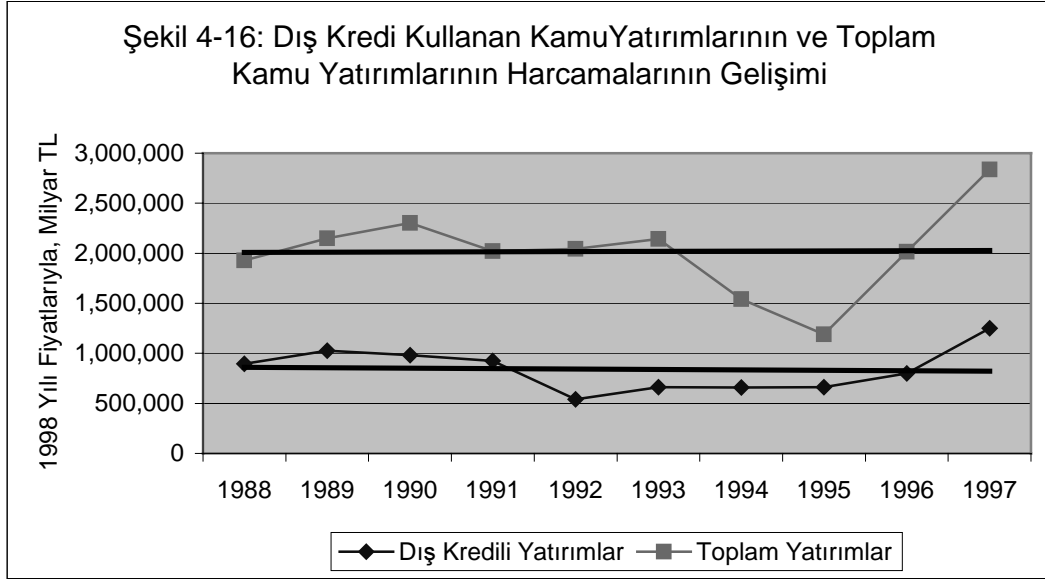
4.3.DIŞ PROJE KREDİLERİNİN GELİŞİMİNİN TOPLAM KAMU YATIRIMLARININ GELİŞİMİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Toplam kamu yatırımları ile dış proje kredisi kullanan kamu yatırımları önceki bölümlerde anlatıldığı gibi temel bazı farklılıklar göstermektedir. Burada, 1988-1997 dönemi içinde dış kredi kullanan projeler ile toplam kamu yatırımlarının gelişimi arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ele alınacaktır. Ana hatlarıyla tesbit edilen farklılıklar ve benzerlikler şunlardır:

- Gerek toplam gerekse dış kredi kullanan yatırımlarda proje sayısında artış gözlenmektedir. Proje toplulaştırmasının yapıldığı 1991 yılında 4.594 olan toplam proje sayısı 1997 yılında 5.591'e yükselmiş, 1991 yılında 225 olan dış kredili proje sayısı 309'a çıkmıştır. Proje tutarlarındaki artış ta bu doğrultudadır; dönem başı olan 1988 yılında toplam proje tutarı, sabit fiyatlarla, 12,8 katrilyon TL'den 1997'de 314 katrilyon TL'ye, kredili projelerin dönem başında 4,2 katrilyon TL olan proje tutarı dönem sonunda 9,7 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Proje stokundaki büyümenin oranına bakıldığında ise toplam yatırım stokunun daha çok arttığı görülmektedir. 1988-1997 arasındaki dış kredili projelerin stok artışı %131 ve toplam stokun artışı %166 olmuştur (Şekil 4-15).
- Dış kredi kullanan yatırımlar ile toplam yatırımlar incelenen dönem içinde

benzer bir gelişim trendi izlemelerine karşın, bazı yıllarda önemli farklılaşmalar görülmüştür. Toplam kamu yatırımları 1994 yılındaki ekonomik krizin etkisi ile azalmış ve bu azalma izleyen yılda da sürmüştür. Oysa dış kredi kullanan projelerin harcamasında 1992 yılında önemli bir azalma gözlenmektedir. 1994 ve 1995 yıllarında dış kredili projelerin harcamalarında gerileme olmamıştır (Şekil 4-16).

- 1988-1991 yılları arasında dış kredi kullanan kamu yatırımlarının verilen ödeneye göre gerçekleşme oranının toplam kamu yatırımlarından daha yüksek, 1992-1997 yılları arasında daha düşük olduğu görülmektedir. Dış kredili yatırım gerçekleştirmelerinde görülen düşüş projelerin iç para harcamalarından ziyade dış kredi harcamalarından kaynaklanmaktadır. Dönem içinde (1988 yılı hariç) kredi gerçekleşme yüzdeleri özkaynak gerçekleşmesine göre daha düşüktür. Bu durum kredilerin planlandığı gibi kullanılmadığını göstermektedir (Tablo 4-21).

Tablo 4-21: Revize Gerçekleşme Oranları (%)

	DIŞ KREDİLER	DIŞ KREDİLİ YATIRIMLAR	TOPLAM YATIRIMLAR
1988	114,4	99,3	90,3
1989	55,6	96,0	93,4
1990	62,6	99,8	90,2
1991	83,2	93,6	86,3
1992	62,5	75,5	82,5
1993	63,0	66,0	75,7
1994	76,0	80,8	80,6
1995	46,8	66,8	70,4
1996	58,2	68,7	79,7
1997	66,8	79,0	83,4

- 1988-1997 döneminde bütçe türü itibarıyla incelendiğinde dış kredili projeler başta mahalli idareler olmak üzere fonlar, KİT'ler, ve

özelleştirmede yer almaktadır. Genel-katma, döner sermaye, ve iller bankası yatırımları daha çok öz kaynaklardan finanse edilmektedir.

- Dış kredili projelerin yoğunlaştığı sektörler belediye hizmetleri, kanalizasyon, boruhattı, karayolu ulaştırması ve enerjidir. Eğitim, sağlık, konut ve turizm sektörleri daha çok özkaynak kullanmaktadırlar.
- Dış proje kredili yatırımlar toplam yatırımlara göre daha çok altyapı sektörlerinde yer almaktadırlar. İncelenen dönemde dış kredi kullanan yatırımlar içinde altyapı yatırımlarının payı ortalama olarak %90 civarındadır. Oysa, bu oran toplam yatırımlar için yaklaşık %80'dir. Eğitim ve sağlık sektörlerinin dahil edilmediği durumda ise toplam kamu yatırımlarında altyapı yatırımlarının payı %70'in altına düşmektedir.

5. DIŞ PROJE KREDİSİ KULLANAN VE KULLANMAYAN KAMU YATIRIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

5.1. ANALİZİN AMACI

Bu bölümde yapılan ekonometrik analizin amacı dış proje kredisi kullanan kamu yatırım harcamalarını etkileyen faktörleri belirlemek ve bu faktörleri dış kredi kullanmayan kamu yatırım harcamalarını etkileyen faktörlerle karşılaştırmaktır. Analiz 19 sektör ve 1988-1997 dönemini kapsamaktadır.

Kamu yatırım davranışlarının belirlenmesi için yapılan ampirik çalışmalar oldukça kısıtlı sayıdadır. Bu konuda yapılan çalışmaların yetersizliğinin nedenleri; kamu yatırım davranışının belirlenmesindeki güçlükler, kamu yatırım kararlarının özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli ölçüde siyasi tercihler sonucu belirlenmesi, ve kamu yatırımlarının gösterdiği heterojen yapı (altyapı, imalat, tarım, vb.), olarak sıralanabilir.

Kamu yatırımları üzerine yapılan çalışmalar genellikle altyapı yatırımlarına yöneliktir. Örneğin, Randolph vd. (1996) ulaştırma ve haberleşme sektörlerinde kamu harcamalarını belirleyen faktörlerin kalkınma düzeyi, şehirleşme oranı, yabancı sermayenin ülkeye girişi ve dış tasarruf düzeyi olduğuna işaret eder. Blejer ve Khan (1984) kamu altyapı yatırımlarının özel sektör yatırımları üzerinde tamamlayıcı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, Greene ve Villanueva (1991) ve Serven ve Solimano (1993) kamu altyapı yatırımlarının özel yatırımları çektğini tesbit etmişlerdir. Cardoso (1993) altı Latin Amerika ülkesinde yaptığı panel veri çalışmasında borç krizi içindeki ülkelerde kamu yatırımlarının azaldığını göstermiştir. Temel ve Kale (1999) Türkiye için yaptıkları çalışmada, kamu kesimi yatırımlarının imalat sektöründeki özel kesim yatırımlarını negatif etkilediğini (crowd out) tesbit etmişlerdir.

Kamu yatırımları üzerine kısıtlı sayıda çalışmanın yapılmış olması nedeniyle kamu yatırımlarına yönelik olarak genel kabul gören bir modele rastlamak güçtür. Sözkonusu güçlük nedeni ile bu çalışmada belirgin bir kamu yatırım modelinin Türkiye'ye uygulanmasından daha çok mevcut veri seti ve daha önce yapılmış çalışmalar gözönünde bulundurularak kamu için bir yatırım fonksiyonu tanımlamaya ve tahmin edilmeye çalışılmıştır.

5.2.YÖNTEM

Analiz yönteminin seçiminde mevcut veri setinin niteliği önemli ölçüde belirleyici olmuştur. Dış proje kredisi kullanan projeler için analize elverişli nitelikteki veri seti bu çalışmanın başlangıç yılı olan 1988 yılından itibaren oluşmuştur. Başlangıç yılı olan 1988 ile 1997 yılları arasındaki 10 yıllık zaman aralığı zaman serisi analizi için yeterli değildir. İncelenen zaman diliminde dış kredi kullanan projelerin gelişiminin izlenmesi, bunların kredi kullanmayan projelerin gelişimi ile karşılaştırılması, ve bu dönemde kamu yatırımlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi için zaman serisi analizinin oluşturacağı dezavantajları kesit analizi yöntemi ile birleştirerek azaltan 'panel veri' yöntemi kullanılmıştır.

5.2.1. PANEL VERİ

Baltagi (1995) 'Panel Veri' yöntemini ülkeler, firmalar, hanehalkları, vb. kesit (cross-section) gözlemlerin belli bir zaman dönemi içinde bir araya getirilmesi olarak tanımlamaktadır. Yani panel veri kesit analizi ile zaman serisi analizini birleştirir.

Baltagi (1995), Balestra (1992), Nerlove ve Balestra (1992) panel veri yönteminin üstünlükleri şu şekilde sıralamaktadırlar:

1. Panel veri yöntemi kesit ve zaman serisi gözlemlerini birleştirdiğinden gözlem sayısı daha fazladır. Bu da serbestlik

derecesini yükselterek genellikle daha güvenilir tahminlerin yapılmasını sağlar.

2. Panel veri değişkenler arasında daha az çoklu bağlantı (multicollinearity) sorunu oluşturur.
3. Sadece kesit ya da zaman serisi analizleriyle ortaya konamayacak etkilerin elde edilmesini sağlar.
4. Kısa zaman serisi ve/veya yetersiz kesit gözleminin var olduğu durumlarda da ekonometrik analiz yapılmasına imkan verir.

Panel veri yönteminde tahmin denklemi,

$$y_{it} = \alpha_{it} + x'_{it}\beta_i + u_{it} \quad (1)$$

şeklinde yazılabilir. Formulde y_{it} bağımlı değişken, α_{it} sabit terim, x'_{it} bağımsız değişken, β_i sabit olmayan katsayı, ve u_{it} ise hata terimidir. $i = 1, 2, \dots, N$ sayıda kesidi ve $t = 1, 2, \dots, T$ zaman aralıklarını gösterir. Yukarıdaki denklemde sabit terim (α_{it}) zamana ve kesitlere (firma ya da sektör) göre değişmekte, bağımsız değişkenin katsayısı (β_i) ise sadece kesitlere göre değişmektedir. Diğer bir ifade ile, yukarıda yazılan panel veri yöntemi bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında heterojen bir ilişki yapısının olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Bağımsız değişkenlerin sektörel değerlerinin hesaplanması çoğu durumda mümkün değildir. Örneğin sektörler için ayrı ayrı enflasyon değerleri hesaplanamaz. Bağımsız değişkenlerin bütün sektörler için aynı olduğu varsayımı ile tahmin denklemi,

$$y_i = \alpha_i + x'\beta + u \quad (2)$$

şeklinde ifade edilir. Sabit Etkiler (Fixed Effects) olarak adlandırılan bu yöntemde bağımsız değişkenlerin katsayısı tüm kesitler için aynı olmakta, fakat her kesit için farklı bir sabit terime sahip olmaktadır. Yani,

kesitler arasındaki farklılıklar sadece sabit terim tarafından temsil edilmektedir. Bu biçimi ile sabit etkiler yöntemi, sıradan tahmin yöntemlerine (kesit analizi, zaman serisi) göre yatırım davranışlarını daha esnek bir biçimde tanımlanmasına yardım etmektedir.

Diğer bir ifade ile, sabit etkiler yöntemi her kesit için ayrı bir α_i sabit terimi tahmin etmeye izin verir. Bunun sonucu olarak kesişme noktaları farklı fakat eğimleri aynı N sayıda denklem elde edilir. Sonuç olarak, sabit etkiler yöntemi kesitler arasındaki heterojenliğin daha esnek bir şekilde ifade edebilmesini sağlar. Sabit Etkiler Yönteminin kullanılabilirliği şu eşitlikle test edilir (Chow testi):

$$F_0 = \frac{(RRSS - URSS)/(N - 1)}{URSS/(NT - N - K)} \quad (3)$$

Formülde;

F_0	hesaplanmış F değeri
RRSS	kısıtlanmış denklemdeki artıklar karesi toplamı
URSS	kısıtlanmamış denklemdeki artıklar karesi toplamı
N	kesit sayısı
T	zaman aralığı
K	değişken sayısıdır.

Yukarıdaki formülde kısıtlanmış denklem aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

$$y_i = \alpha + x'\beta + u \quad (4)$$

Başka bir ifade ile, kısıtlanmış denklemde sabit terim (α) kesitlere göre farklılık göstermemekte, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında tamamiyle homojen bir ilişkinin olduğu varsayılmaktadır. Kısıtlanmamış

denklem ise denklem (2)'de ifade edildiği gibi kesitler arasında sabit terimlerin farklılaşmasına imkan verir. Bu iki yöntemden hangisinin seçileceğine aşağıdaki hipotezin test edilmesi ile karar verilir. Sabit etkiler yönteminde sabit terimlere ait boş hipotez,

$$H_0: \alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_n = 0 \quad (5)$$

şeklinde ifade edilir. Bu hipotezin kabul edilmesi kesitlere göre farklı sabit terimlerin (etkilerin) olmadığı, reddedilmesi ise kesitlere göre sabit etkilerin olduğunu gösterecektir.

Eşitlik (3)'de tanımlanan Chow testi temel olarak kısıtlanmış ve kısıtlanmamış denklemlerdeki artıkların kareler toplamının kıyaslanmasına dayanmaktadır. Tablo 5-4 ve Tablo 5-5'deki birinci modeller esas alınarak F-istatistikleri sırasıyla eşitlik (6) ve eşitlik (7)'de hesaplanmıştır.⁶

$$F_0 = \frac{(830 - 523,5)/(19 - 1)}{523,5/(19 * 10 - 19 - 2)} = 5,6 \quad (6)$$

$$F_0 = \frac{(235,1 - 149,4)/(19 - 1)}{149,4/(19 * 10 - 19 - 4)} = 5,3 \quad (7)$$

Bu hesaplamalar F-dağılımını göstermektedir. Ampirik örneğimizde F-tablo değerleri %1 anlamlılık (güvenilirlik) düzeyinde yaklaşık olarak 2 olduğundan ($F_{\text{istatistik}} > F_{\text{tablo}}$ olduğundan) boş hipotez, yani kesitlere göre sabit etkilerin olmadığı hipotezi reddedilmektedir.

Ampirik uygulamamız için Durbin-Watson istatistiğinin tablo değeri modellerdeki gözlem sayıları ve değişken sayıları için, %1 güvenilirlik düzeyinde, yaklaşık 1,7'dir. Bütün modellerde hesaplanan

⁶ Kısıtlanmış modeller tabloda gösterilmemiştir.

Durbin-Watson istatistiği bu değerden büyük olduğundan tahmin edilen yatırım denklemlerinde oto-korelasyon olmadığı sonucu çıkarılmaktadır.

5.2.2. MODEL DEĞİŞKENLERİ

5.2.2.1. Bağımlı Değişkenler:

Model denklemlerinde dış kredi kullanan (K) ve dış kredi kullanmayan kamu yatırımları (T) iki ayrı bağımlı değişken olarak alınmıştır. Bu ayırımla dış kredili projelerin bağımsız değişkenlerle ve kredi kullanmayan projelerin yine bağımsız değişkenlerle olan ilişkileri ayrı ayrı ele alınacaktır. Her iki bağımlı değişken de 1998 yılı sabit fiyatlarıyla hesaplanmıştır. Modelde, zaman serisini 1988-1997 dönemi ve kesitleri sektörler oluşturmaktadırlar. Sektör ayırımında, 3. Bölümde olduğu gibi DPT'nin ana sektörlerine kredi kullanımı açısından önemli bazı altsektörler ilave edilmiştir. Modele alınan alt sektörlerin harcama değerleri ana sektörlerin harcama değerlerinden çıkartılmıştır (Örneğin, Tarım sektörüne Toprak ve Su Kaynakları altsektörünün değerleri dahil değildir). Ulaştırma-haberleşme sektörü ise bütünüyle alt sektörlerden oluşmaktadır.

5.2.2.2. Bağımsız Değişkenler:

1. Bir yıl önceki dış kredi kullanan kamu yatırımları harcaması (K-1): Bir yıl önceki harcamalar proje sürekliliğini göstermek için modellere sabit fiyatlarla dahil edilmiştir.
2. Bir yıl önceki dış kredi kullanmayan kamu yatırımları harcaması (T-1): Kredi kullanmayan kamu yatırımlarının sürekliliğini gösteren değişkendir.
3. Özel sektör yatırımları (OY): 1998 yılı sabit fiyatlarıyla modele dahil edilmiştir.

4. Dış borçlanma faizi (DBF-1): Global Development Finance (1999) verilerine göre Türkiye için ABD dolarına uygulanan faizin bütün kreditorler için ortalamasıdır. Modele bir yıl önceki değerleri ile alınmıştır.
5. Enflasyon (E): Yıl ortalaması TEFE değerlerinin son üç yıl hareketli ortalaması kullanılmıştır.
6. Mevduat faiz oranı (MFO-1): Faiz oranındaki değişimin yatırımlar üzerindeki etkisini ölçmek için bir yıl önceki değerleri ile alınmıştır.
7. Dış borç stoku (DBS): Milyon Dolar cinsinden orta ve uzun vadeli dış borç stokudur. 1996 yılından başlayarak dış borç stokunun hesaplanmasında yeni bir yöntem uygulanmaya başlamıştır. Yeni seri 1995 ve daha önceki yıllar için hesaplanmadığı için bu çalışmada eski seri kullanılmıştır. Eski seriye göre mevcut olmayan 1997 dış borç stoku değeri, her iki seriye göre de hesaplanmış olan 1996 yılı değerinde ortaya çıkan oranla düzeltilmiştir.
8. GSMH: 1998 yılı fiyatlarıyla Milyar TL olarak alınmıştır.
9. 1994-1995 yılı için kukla değişken (YD): Dönem içinde ekonomik krizin yaşandığı 1994 ve etkilerinin sürdüğü 1995 yıllarında bütün sektörler için 1, diğer yıllar için 0'dır.

Modelin bağımsız değişkenlerinin bağımlı değişkenler üzerindeki beklenen işaretleri Tablo 5-1'de gösterilmiştir.

Tablo 5-1: Model Değişkenlerinin Beklenen İşaretleri

Değişkenler	Dış Kredi Kullanan Projeler	Dış Kredi Kullanmayan Projeler
Dış Kredi Kullanan Projelerin Bir Yıl Önceki Harcaması (K-1),	+	...
Dış Kredi Kullanmayan Projelerin Bir Yıl Önceki Harcaması (T-1)	...	+
Özel Sektör Yatırımları (OY)	?	?
Dış Borçlanma Faizi (DBF-1)	-	...
Enflasyon (E)	-	-
Mevduat Faiz Oranı (MFO-1)	+	-
Dış Borç Stoku (DBS)	?	?
Dış Kredi Kullanmayan Projelerin Harcaması (T)	-	...
GSMH	+	+
1994-95 Değişkeni (YD)	-	-

5.2.3. MODEL

Tanımlanan bu değişkenlerle dış kredi kullanan yatırımlar;

$$K = f((K-1), OY, (DBF-1), E, (MFO-1), DBS, RDK, T, GSMH, YD) \quad (8)$$

dış kredi kullanmayan yatırımlar;

$$T = f((T-1), OY, GSMH, E, (MFO-1), DBS, YD) \quad (9)$$

şeklinde ifade edilebilir.

Modelde bağımsız değişkenlerin birbirleri arasında oluşacak etkileşimin (multicolinearity) azaltılması amacı ile, bütün değişkenler aynı anda modele dahil edilmemiştir. Bunun yerine, kısıtlı sayıda açıklayıcı değişkenle model oluşturmaya başlanmış, istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermeyen bağımsız değişkenler modelden çıkartılıp yeni değişkenler modele eklenmiştir. Birbirini açıklayan değişkenlerin aynı model içerisinde kullanılmamasına çalışılmıştır.

Ekonometrik çalışmalarda, verilerdeki ölçüm hatalarını azaltması dolayısıyla değişkenler logaritmaları alınarak modellere dahil edilmektedir. Bu çalışmada da, modellerde bütün bağımlı ve bağımsız değişkenler (kukla değişkenler hariç) logaritmik olarak yer almışlardır.

5.3.SONUÇLAR

Bu kısımda dış kredi kullanan ve dış kredi kullanmayan kamu yatırımlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi için yapılan analizin sonuçları verilmektedir. İlk olarak, değişkenlere ait özet istatistikler sunulmuştur. İkinci olarak, seçilen bağımlı değişkenleri etkileyen faktörler açıklanmıştır. Son olarak, kamu yatırım davranışını dış proje kullanan ve kullanmayan yatırımlar ayrımında etkileyen faktörler arasındaki farklılıklar incelenmiştir.

Tablo 5-3: Dış Kredi Kullanan Projeler İçin Özet İstatistikler (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	Ortalama	Medyan	En Büyük	En Küçük	Standard Sapma
Tarım	15,744.53	12,799.78	36,027.28	3,467.30	10,644.65
Toprak Ve Su Kaynakları	39,917.65	40,677.10	55,620.64	24,903.81	9,419.81
Madencilik	16,234.68	7,319.42	52,324.17	732.36	19,036.36
İmalat	48,442.36	46,969.16	82,034.71	17,515.15	19,809.97
Enerji	226,735.00	206,883.30	388,752.30	70,310.91	121,825.70
Demiryolu Ulaştırması	23,262.22	24,845.08	47,675.62	944.55	13,982.32
Denizyolu Ulaştırması	6,783.25	645.10	54,748.86	0.00	17,023.98
Havayolu Ulaştırması	1,928.82	1,111.67	6,661.37	0.00	2,470.59
Karayolu Ulaştırması	177,894.10	183,078.70	290,567.00	21,871.24	93,118.63
Boruhattı Ulaştırması	20,046.73	15,903.50	53,953.72	4,845.95	15,391.37
Haberleşme	60,132.81	54,892.08	126,139.50	0.00	41,658.50
Turizm	242.62	176.20	879.88	0.00	292.58
Konut	4,190.83	1,952.12	19,672.62	0.00	6,298.15
Eğitim	7,051.52	5,538.98	16,064.65	1,157.68	5,094.57
Sağlık	9,390.52	11,558.81	18,533.30	170.77	7,297.58
Diğer Kamu Hizm.	8,540.07	7,899.87	16,987.18	4,122.85	4,120.18
İçmesuyu	31,284.87	28,417.89	66,548.51	7,325.51	16,090.70
Kanalizasyon	40,308.95	33,196.88	83,216.93	1,466.50	26,156.70
Belediye Hizmetleri	102,495.50	77,579.06	361,134.80	0.00	106,755.30
Özel Sektör Yatırımları	6,751,274.00	6,588,659.00	9,329,459.00	4,564,979.00	1,744,066.00
Dış Borçlanma Faiz Oranı (%)	6.99	6.90	8.40	5.90	0.86
Enflasyon (%)	62.54	58.13	90.93	35.31	17.38
Mevduat Faiz Oranı (%)	80.17	79.35	96.22	58.80	14.33
Dış Borç Stoğu (Milyon \$)	47,786.45	45,877.50	63,792.45	34,305.00	10,433.57
GSMH	41,373,071.00	40,726,922.00	52,322,690.00	34,051,703.00	5,728,717.00

Tablo 5-3: Dış Kredi Kullanmayan Projeler İçin Özet İstatistikler (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	Ortalama	Medyan	En Büyük	En Küçük	Standard Sapma
Tarım	40,954.83	43,902.02	66,965.57	6,417.61	20,265.81
Toprak Ve Su Kaynakları	87,230.82	87,346.11	180,404.60	0.00	45,183.71
Madencilik	42,144.47	38,927.58	78,821.33	11,126.99	21,065.95
İmalat	74,516.87	72,012.50	141,333.50	31,929.18	31,367.80
Enerji	152,093.70	121,105.80	325,137.80	74,065.31	75,067.15
Demiryolu Ulaştırması	21,409.72	23,347.77	34,589.36	7,707.28	8,494.19
Denizyolu Ulaştırması	12,136.94	8,906.15	24,263.31	6,099.70	6,802.52
Havayolu Ulaştırması	41,166.25	28,199.65	99,290.13	13,126.07	31,214.10
Karayolu Ulaştırması	197,631.30	190,282.10	478,322.90	34,123.84	113,865.10
Boruhattı Ulaştırması	7,746.66	7,213.01	21,675.63	1,180.87	5,613.80
Haberleşme	136,920.30	114,789.90	252,075.90	33,171.93	68,294.43
Turizm	16,469.56	18,631.67	21,221.31	9,758.25	4,618.26
Konut	24,971.52	24,524.72	55,181.60	3,448.92	18,657.08
Eğitim	175,805.90	157,133.20	335,538.60	77,849.04	73,186.38
Sağlık	66,417.32	57,952.37	109,897.20	31,866.58	25,630.55
Diğer Kamu Hizm.	111,066.00	115,243.90	170,087.90	59,411.08	35,564.09
İçmesuyu	59,493.49	61,165.84	76,449.11	39,289.11	11,007.92
Kanalizasyon	22,607.59	22,516.24	33,038.36	11,613.74	8,043.62
Belediye Hizmetleri	9,489.48	8,362.42	24,749.88	3,011.46	6,480.68
Özel Sektör Yatırımları	6,751,274.00	6,588,659.00	9,329,459.00	4,564,979.00	1,744,066.00
GSMH	41,373,071.00	40,726,922.00	52,322,690.00	34,051,703.00	5,728,717.00
Enflasyon (%)	62.54	58.13	90.93	35.31	17.38
Mevduat Faiz Oranı (%)	80.17	79.35	96.22	58.80	14.33
Dış Borç Stoğu (Milyon \$)	47,786.45	45,877.50	63,792.45	34,305.00	10,433.57

Tablo 5-4:Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırım Projelerini Etkileyen Faktörler
Bağımlı Değişken : Dış Kredi Kullanan Kamu Yatırım Projelerin Harcamaları

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Bir Önceki Yıl Harcaması	0.235 (3.467) ^a	0.224 (3.314) ^a	0.226 (3.343) ^a	0.219 (3.229) ^a	0.224 (3.315) ^a	0.226 (3.379) ^a	0.224 (3.325) ^a	0.223 (3.305) ^a
Özel Sektör Yatırımları	-1.131 (-1.820) ^c	0.247 (0.244)						
Dış Borçlanma Faizi (1 Yıl Önceki)		3.359 (1.717) ^c	3.506 (2.345) ^b	2.114 (1.239)	3.834 (1.679) ^c	3.386 (2.786) ^a	3.363 (2.125) ^b	3.642 (2.327) ^b
Enflasyon (3 Yıllık Ortalama)			0.482 (0.583)					
Mevduat Faiz Oranı (1 Yıl Önceki)				-0.840 (-0.709)				
Dış Borç Stoğu					0.626 (0.438)			
Kredi Kullanmayan Projelerin Harcaması						-0.219 (-1.482)		
GSMH							0.582 0.368	
1994-1995 Değişkeni								0.292 (0.652)
Sektörel Sabit Etkiler								
Tarım	24.897	-3.227	-1.639	6.784	-7.007	2.871	-9.558	0.059
Toprak Ve Su Kaynakları	25.885	-2.228	-0.641	7.788	-6.007	3.822	-8.560	1.059
Madencilik	24.382	-3.749	-2.160	6.259	-7.529	2.372	-10.080	-0.463
İmalat	25.969	-2.142	-0.556	7.875	-5.922	4.098	-8.474	1.145
Enerji	27.044	-1.052	0.532	8.972	-4.831	5.362	-7.384	2.237
Demiryolu Ulaştırması	25.206	-2.912	-1.325	7.101	-6.692	3.064	-9.244	0.374
Denizyolu Ulaştırması	21.511	-6.656	-5.061	3.336	-10.436	-0.812	-12.985	-3.373
Havayolu Ulaştırması	20.787	-7.384	-5.789	2.606	-11.165	-1.268	-13.713	-4.102
Karayolu Ulaştırması	27.013	-1.087	0.498	8.935	-4.866	5.358	-7.419	2.201
Boruhattı Ulaştırması	25.041	-3.083	-1.495	6.928	-6.863	2.687	-9.414	0.203
Haberleşme	25.184	-2.939	-1.351	7.072	-6.719	3.446	-9.270	0.347
Turizm	20.647	-7.540	-5.942	2.443	-11.320	-1.575	-13.868	-4.259
Konut	22.838	-5.329	-3.734	4.663	-9.109	0.652	-11.658	-2.046
Eğitim	24.249	-3.885	-2.296	6.121	-7.665	2.585	-10.216	-0.600
Sağlık	24.719	-3.418	-1.827	6.588	-7.198	2.841	-9.748	-0.133
Diğer Kamu Hizm.	24.589	-3.541	-1.952	6.467	-7.321	2.825	-9.872	-0.256
İçmesuyu	25.790	-2.327	-0.740	7.686	-6.107	3.893	-8.659	0.959
Kanalizasyon	25.988	-2.129	-0.542	7.884	-5.909	3.871	-8.461	1.157
Belediye Hizmetleri	26.779	-1.341	0.246	8.671	-5.121	4.437	-7.673	1.945
Gözlem Sayısı	171	171	171	171	171	171	171	171
Düzeltilmiş R2	0.620	0.625	0.625	0.626	0.625	0.630	0.625	0.625
Artıklar Karesi Toplamı	523.50	513.34	512.38	511.82	512.89	506.09	513.08	512.09
Durbin-Watson İstatistiği	1	5	4	4	0	3	5	1
	2.279	2.271	2.274	2.260	2.272	2.311	2.271	2.260

T-İstatistikleri parantez içinde gösterilmiştir.
^a%1, ^b%5, ve ^c%10 düzeyinde anlamlı.

Tablo 5-5:Dış Proje Kredisi Kullanmayan Kamu Yatırım Projelerini Etkileyen Faktörler
Bağımlı Değişken : Dış Kredi Kullanmayan Kamu Yatırım Projelerin Harcamaları

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Bir Önceki Yıl Harcaması	-0.029 -(0.358)					
Özel Sektör Yatırımları	-3.229 -(2.824) ^a	-3.024 -(2.714) ^a	-2.590 -(2.232) ^b	-2.662 -(2.328) ^b	0.173 (0.086)	0.529 (0.312)
GSMH	8.472 (3.250) ^a	-3.024 (2.798) ^a	5.449 (2.479) ^b	8.622 (3.379) ^a	5.178 (2.364) ^c	-0.406 -(0.127)
Enflasyon (3 Yıllık Ortalama)	-1.929 -(2.346) ^b	-0.805 -(1.271)		-1.872 -(2.351) ^b		
Mevduat Faiz Oranı (1 Yıl Önceki)			-1.392 -(2.423) ^b	-1.385 -(2.447) ^b	-1.074 -(1.786) ^b	-1.071 -(1.848) ^b
Dış Borç Stoğu					-3.431 -(1.681) ^c	
1994-1995 Değişkeni						-0.702 -(2.488) ^b
Sektörel Sabit Etkiler						
Tarım	-79.142	-58.709	-38.425	-85.238	-41.519	14.001
Toprak Ve Su Kaynakları	-79.360	-58.862	-38.633	-85.445	-41.726	13.793
Madencilik	-79.043	-58.636	-38.329	-85.141	-41.423	14.097
İmalat	-78.461	-58.012	-37.763	-84.576	-40.857	14.663
Enerji	-77.633	-57.314	-36.957	-83.769	-40.051	15.469
Demiryolu Ulaştırması	-79.710	-59.268	-38.975	-85.788	-42.069	13.451
Denizyolu Ulaştırması	-80.380	-59.874	-39.629	-86.441	-42.722	12.797
Havayolu Ulaştırması	-79.115	-58.789	-38.392	-85.204	-41.486	14.034
Karayolu Ulaştırması	-77.487	-57.123	-36.816	-83.628	-39.910	15.610
Boruhattı Ulaştırması	-80.690	-60.432	-39.920	-86.733	-43.014	12.506
Haberleşme	-77.794	-57.463	-37.117	-83.930	-40.211	15.309
Turizm	-79.842	-59.483	-39.103	-85.916	-42.197	13.323
Konut	-79.736	-59.390	-39.005	-85.817	-42.099	13.421
Eğitim	-77.411	-57.148	-36.737	-83.550	-39.831	15.689
Sağlık	-78.410	-58.112	-37.709	-84.521	-40.803	14.717
Diğer Kamu Hizm.	-77.894	-57.584	-37.208	-84.021	-40.302	15.218
İçmesuyu	-78.564	-58.175	-37.862	-84.674	-40.956	14.564
Kanalizasyon	-79.596	-59.190	-38.863	-85.676	-41.957	13.563
Belediye Hizmetleri	-80.634	-60.191	-39.876	-86.689	-42.970	12.550
Gözlem Sayısı	171	190	171	171	171	171
Düzeltilmiş R2	0.484	0.493	0.489	0.504	0.495	0.506
Artıklar Karesi Toplamı	149.413	162.136	149.095	143.727	146.301	143.107
Durbin-Watson İstatistiği	2.186	2.146	2.206	2.209	2.224	2.180

T-İstatistikleri parantez içinde gösterilmiştir.

^a%1, ^b%5, ve ^c%10 düzeyinde anlamlı.

5.3.1. ÖZET İSTATİSTİKLER

Tablo 5-2'de dış kredi kullanan ve Tablo 5-3'de dış kredi kullanmayan kamu yatırımları için yapılan analizlere ait özet istatistikler sunulmaktadır. Bağımsız değişkenler analize girdikleri şekilde, yani sektör değerleri ile gösterilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi analize giren alt sektör değerleri ait oldukları sektör değerlerinden çıkartılmıştır.

5.3.2. DIŞ KREDİ KULLANAN KAMU YATIRIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Dış kredi kullanan kamu yatırım harcamalarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi için oluşturulan modelin sonuçları Tablo 5-4'de verilmiştir. Elde edilen istatistiksel sonuçlara göre bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Dış kredi kullanan kamu yatırım harcamalarını etkileyen faktörlerin başında projelerin bir yıl önceki harcamaları gelmektedir. Bir yıl önce yapılan yatırımın ilgili yılın harcamasını pozitif yönde etkilemesi nedeniyle ilgili yılın harcaması artış eğilimindedir. Tüm modellerde ilişki istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bu ilişki analize tabi tutulan dönem içinde dış kredili kamu yatırımlarının devam eden bir yapıya sahip olduğunu (daha uzun vadeli olduklarını) göstermektedir. Proje kredisi anlaşmaları ile kamunun finansörlere karşı belli yükümlülükleri yerine getirme zorunluluğu vardır, sözleşmelerden kaynaklanan bu yükümlülükler projelerin devam etme olasılıklarını yükseltmektedir.
- Regresyon 1'de özel sektör yatırımları ile dış kredili projelerin harcamaları arasında negatif yönlü ve zayıf bir istatistiksel ilişki gözlenmiştir. Ancak regresyon 2'de bu değişkenler arasındaki zayıf istatistiksel ilişkinin de ortadan kalktığı görülmekte, dolayısıyla özel

sermaye yatırımlarının kamu dış kredili yatırımları üzerinde açıklayıcı bir etkisi olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenden dolayı, özel sektör yatırımları, Tablo 5-4'da görüldüğü gibi, takip eden regresyonlarda kullanılmamıştır.

- Bir yıl önceki dış borçlanma faizi ile dış kredi kullanan projeler arasında pozitif bir ilişki tesbit edilmiştir. Oysa, dış borçlanma faiz oranındaki yükselme ile dış kredi kullanan yatırımların harcamalarının negatif yönlü bir ilişki içinde olacağı beklenmekteydi. Ters yönlü ilişkinin varlığı şu şekilde açıklanabilir. Türkiye'de TL cinsinden faizlerdeki dalgalı yapı ve belirsizlik dış borçlanma faizindeki 1-2 puanlık oynamaları nisbeten önemsiz hale getirmektedir. Diğer yandan dış faiz oranındaki yükselme dış finansör açısından projeyi daha karlı hale getirmekte ve kredi sağlama istekliliğini arttırmaktadır.
- Dış kredili kamu yatırım harcamaları ile modele dahil edilen enflasyon, mevduat faiz oranı, dış borç stoku, kredi kullanmayan projelerin harcaması, GSMH ve 1994 yılındaki krizin etkisini gösteren kukla değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunamamıştır. Beklenen ilişkilere rastlanamamış olunması dönem içinde ülkenin makroekonomik yapısını belirleyen faktörlerin dış kredi kullanan yatırım harcamaları üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığı sonucunu getirmektedir.

5.3.3. DIŞ KREDİ KULLANMAYAN KAMU YATIRIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Dış proje kredisi kullanmayan kamu yatırım harcamalarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi için oluşturulan regresyonlar Tablo 5-5'de verilmiştir. Regresyonlarda yer alan değişkenlerin dış proje kredisi kullanmayan kamu yatırım harcamalarına etkileri şunlardır:

- Dış kredi kullanmayan projelerin ait olduğu yıldaki harcamalar ile bir yıl önceki harcamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir. Yani bir yıl önceki harcamalar bir yıl sonraki harcamaları açıklamamaktadır. Bu durum kredi kullanmayan projelerin zamana yayılmış ve düzenli bir şekilde kaynak akışı olan bir yatırım davranışı göstermediğini işaret eder.
- Analiz sonuçlarına göre özel sektör yatırımları ile dış kredi kullanmayan kamu yatırımları arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yani, özel kesim yatırımlarının artması kamu yatırımlarının azalmasına veya tersi durumda artmasına yol açıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.
- Ülke ekonomisindeki genel büyüme eğiliminin kamu yatırım harcamalarına olumlu etkisi olması beklenmektedir. World Development Report (1994) altyapı yatırımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi şöyle ifade etmektedir: 'GSMH'daki %1 oranındaki artış altyapı yatırım stokundaki %1 oranında artışla ilişkilidir.' Bu beklentiyi doğrular şekilde, model sonuçlarında, dış kredi kullanmayan kamu yatırımları ile GSMH arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir.
- Enflasyon modele belirsizlik ve risk faktörü olarak üç yıllık hareketli ortalama alınarak dahil edilmiştir. Ekonomik istikrarsızlığın ölçütü olarak çok sayıda çalışmada enflasyon düzeyindeki değişimler kullanılmaktadır. Dailami vd. (1997) ülkedeki yatırımların riskinin belirlenmesinde en önemli faktörün enflasyon olduğunu vurgulamaktadırlar. Regresyon sonuçlarına bakıldığında, enflasyon ile dış kredi kullanmayan kamu yatırım harcamaları arasındaki ilişkinin anlamlı ve negatif yönlü olduğu görülmektedir.
- Regresyon sonuçları faiz oranı ile dış kredi kullanmayan kamu yatırımları arasında negatif bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Bu

sonuç mevduat faiz oranındaki artışın iç borçlanma maliyetini yükselttiğinden yatırımlar üzerinde ortaya çıkartacağı olumsuz etki ile paralellik göstermektedir. Yine bu anlamda faiz oranındaki sık değişimler yatırımlar için ayrıca bir belirsizlik ortamı oluşturacağından çıkan negatif ilişki anlamlı görülmektedir.

Mevduat faiz oranı ile enflasyon arasındaki pozitif ilişkiden dolayı her iki değişken aynı regresyon içinde kullanılmamıştır (Regresyon 4 hariç). Faiz oranı enflasyona göre istatistiksel olarak daha anlamlı sonuç verdiği için 5.,6., ve 7. Regresyonda enflasyon çıkartılarak mevduat faiz oranı bağımsız değişken olarak alınmıştır.

- Dış borç stoku ile dış kredi kullanmayan kamu yatırım harcamaları arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu, dış borç stokunun artmasının iç kaynaktan finanse edilen yatırım harcamalarını azalttığını göstermektedir. Türkiye'nin dış borç stokunun önemli bir düzeye ulaşması ile birlikte son yıllarda dış borç faiz ödemeleri artmıştır. Bu durum kamu finansman dengesi açısından kamu kaynaklarını azaltan bir özelliktir. Analizin sonucu artan dış borç stokunun kamu yatırımları üzerinde baskı oluşturduğunu göstermektedir.
- 1994 yılında yaşanan krizin etkilerine bakıldığında ise sonuç anlamlı negatif yönlüdür. Yani yaşanan kriz kamu yatırım harcamalarında bir daralmayı da beraberinde getirmiştir.

5.3.4. ETKİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Analiz sonuçları dış kredi kullanan ve dış kredi kullanmayan projelerin bağımsız değişkenlerle olan etkileşiminde önemli farklılıklar olduğunu göstermiştir. Bu farklılıklar şu şekilde özetlenebilir:

- İstatistiksel olarak dış kredi kullanan projelerin harcamaları ile bir yıl önceki harcaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmasına rağmen aynı ilişki dış kredi kullanmayan kamu yatırım harcamaları için bulunamamıştır.
- Dış kredi kullanmayan yatırımların harcaması ile özel sektör yatırımları arasındaki negatif yönlü istatistiksel ilişki vardır. Özel sektör yatırımları ile dış kredi kullanan yatırımlar arasında Regresyon 1’de aynı yönlü (negatif) ilişki görülmüş olmasına rağmen modele giren diğer değişkenlerle birlikte sürmediği için anlamlı olma olasılığı azaltılmaktadır. Ancak, toplam kamu yatırım harcamaları ile yapılan analizde, özel sektörle negatif yönlü ilişki tesbit edilmiştir.
- GSMH, enflasyon, mevduat faiz oranı, ve dış borç stoku ile dış kredi kullanmayan projelerin harcamaları arasında beklenen yönde anlamlı istatistiksel ilişkilerin varlığı tesbit edilmiştir. Dış kredi kullanan projelerin ise bu değişkenlerden etkilendiği istatistiksel olarak ortaya konamamıştır. Bu durum, beklentilere uygun olarak, iç kaynaklardan finanse edilen projelerin ülkenin makroekonomik yapısından etkilendiğini, dış kredi kullanan projelerin ise makroekonomik değişikliklerden aynı şekilde etkilenmediğini göstermektedir.
- 1994 yılında yaşanan krizin iç kaynaklardan finanse edilen projelerin harcamaları üzerinde olumsuz etkisi olmuştur. Dış kredi kullanan projeler krizden etkilendiklerini gösteren anlamlı bir istatistiksel sonuç bulunamamıştır.

Yukarıda özetlenen analizin sonuçlarının gösterdiği temel bulgu, dış proje kredisi kullanan yatırımlar ile sadece iç kaynaklardan finanse edilen yatırımları belirleyen faktörlerin farklı olduğudur. Dış kredi kullanan projelerin harcamaların ülkenin makroekonomik yapısından

etkilenmediği, makroekonomideki gelişmelerin bu projeler için belirli ölçüde dışsal nitelikte olduğu görülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada dış proje kredisi kullanan kamu yatırımlarının 1988-1997 yılları arasındaki gelişimi incelenmiş ve dış proje kredisi kullanan yatırımların harcamalarını etkileyen faktörler araştırılmıştır.

Çalışmanın temel bulguları aşağıda özetlenmektedir:

- Türkiye’de toplam sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı, incelenen dönemde dalgalanmalar göstermesine rağmen genel düzeyini korumaktadır. Ancak, kamu ve özel kesim yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payları önemli ölçüde değişmiştir. Özel kesim yatırımlarının GSMH içindeki payı %17,3’ten dönem sonunda %20,4’e çıkarken, kamu yatırımlarının payı ise %8,9’dan %5,9’a gerilemiştir.
- Dış proje kredisi kullanan yatırım harcamalarının GSMH içindeki payı da incelenen dönemde azalma göstermiştir. Ancak, kredi kullanan yatırımların GSMH içindeki payının azalması toplam kamu yatırımlarındaki azalmaya göre daha düşüktür.
- 1988-1997 yıllarında kamu yatırım stokunda ve proje sayısında sürekli bir artış gözlenmektedir. 1991 yılında yapılan toplulaştırmadan sonra proje sayısı 4.594’ten 1997 yılında 5.591’e yükselmiştir. Proje tutarlarına bakıldığında ise 1988 yılında yaklaşık 13 Katrilyon TL olan proje tutarı 1997 yılında yaklaşık 24 Katrilyon TL’ye çıkmıştır. Aynı dönemde sabit fiyatlarla yıllık yatırım harcamaları aynı düzeyde kaldığından, yıllık ödenekler var olan yatırım stokunun giderek daha küçük bir bölümünü karşılamaktadır. Yani, proje stokuna göre harcama oranı düşmektedir. Şöyle ki, 1988 yılında toplam kamu yatırım harcamaların toplam proje stokuna oranı %15,5 iken bu oran 1997 yılında %11,8’e gerilemiştir. Dış kredi kullanan yatırımların oluşturduğu proje stoku da toplam kamu

yatırımlarına paralel şekilde artmıştır. Dış kredi kullanan projelere yapılan toplam harcamaların bu projelerin oluşturduğu stoka oranı ise 1988 yılında %21 iken 1997 yılında %12,8'e düşmüştür. Bu durum gerek dış kredi kullanan gerekse iç kaynaklardan finanse edilen kamu yatırımlarının toplam proje stokunun her yıl daha küçük bir oranının karşılanabildiğini göstermektedir.

- Gerek dış kredi kullanan gerekse toplam kamu yatırım projelerine yönelik olarak incelenen dönem içinde giderek daha fazla ek ödenek sağlanmaktadır (revize oranı yüksektir). 1988-1991 yılları arasında %10 düzeyinin altında gerçekleşen revizyon oranları 1992 yılından itibaren yükselmeye başlamış ve %40'lar seviyesine kadar çıkmıştır. Ek ödeneklerle projelere kaynak sağlanması ve bu gelişimin artarak devam etmesi nedeniyle, yatırım programları ilgili yıldaki yatırım harcamalarının ancak belli bir bölümünü yansıtır hale gelmiştir. Ek ödenekler bir yandan yatırım programının uygulamasına esneklik getirirken, diğer yandan yatırım harcamalarını önceden programlanan harcama dağılımının dışına çekerek sektörel hedefleri etkilemekte ve yapılan programların etkinliğini azaltmaktadır.
- Dış kredi kullanan projelerin nakdi gerçekleşme oranları incelenen dönemde azalmaktadır. Programlanan kaynak kullanımına göre kredi kullanan projelere bakıldığında, kredi kullanımının iç para kullanımına göre daha düşük oranda gerçekleştiği görülmektedir.
- 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle 1994 ve 1995 yıllarında kamu yatırım harcamaları incelenen dönemin en düşük seviyesine gerilemiştir. 1994 ve 1995 yıllarında sırasıyla GSMH'nin %4,9 ve %4,2'si düzeylerinde gerçekleşmiştir. Bu durum kamu yatırımlarının ekonomik krizlere olan duyarlılığını göstermektedir. 1994 ve 1995 yıllarında konsolide bütçe yatırımları diğer bütçe türlerinin yatırım harcamalarına göre daha çok azalmıştır.

- Dış kredi kullanan yatırımlarda ise 1992 yılında önemli bir düşüş olmasına karşın, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizden dış kredi kullanan projelerin etkilenmediği görülmüştür.
- 1988-1997 yıllarında KİT'lerin toplam yatırım harcamaları azalırken mahalli idareler yatırım harcamalarından giderek daha büyük bir pay almaya başlamışlardır. Toplam kamu yatırım harcamaları içinde KİT'lerin payı %54,6'dan %22,7'ye düşmüş, mahalli idarelerin yatırım programında yer alan yatırımlarının payı ise 1989'da %2,6 iken 1997 yılında %17,7 olmuştur.
- 1988 yılında dış kredili projelerin %81,3'ü KİT'ler tarafından gerçekleştirilmekteydi. İzleyen 10 yıllık dönem içinde KİT'lerin dış kredili proje harcamalarının payı dönem sonunda %31,1'e düşmüştür. Bu şekilde KİT'lerin dış proje kredisi kullanımını içindeki payı ciddi ölçüde azalmıştır.
- Diğer yandan, mahalli idarelerin kredi kullanımında önemli oranda artış yaşanmıştır. 1989 yılında mahalli idarelerin dış kredili proje harcamaları içindeki payı %5,2 iken dönem içinde sürekli bir artış göstererek 1997 yılında %38,1'lik oranla mahalli idareler en çok kredi kullanan bütçe türü olmuştur. Mahalli idarelerin kullandığı dış krediler özellikle raylı sistem yapımları, içme suyu ve kanalizasyon gibi altyapı projelerine yönelmiştir.
- Eğitim ve sağlık sektörlerinin yatırım harcamalarındaki artış dikkat çekicidir. Bu sektörler daha çok özkaynaklardan finanse edilmektedir.
- İncelenen dönemde enerji sektöründe toplam kamu yatırım harcamaları önemli oranda azalma göstermiştir. Bu azalmanın en önemli nedenlerinden biri de sektörde dış proje kredilerinin giderek daha az kullanılmasıdır. 1988 yılında 282 Trilyon TL kredi kullanımı ile enerji sektörü toplam dış kredilerin %43,3'ünü oluştururken sürekli

bir gerileme göstererek 15 Trilyon TL'ye gerilemiştir. 1996 ve 1997 yıllarındaki artışla toplam dış kredili yatırımlar içindeki payı ancak %18,7'e çıkmıştır. YİD modeli ile gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi düşünülen projelerin enerji sektöründe yoğunlaşması bu sektördeki azalmanın nedenlerinden biridir.

- Dış proje kredili yatırımlar toplam yatırımlarla karşılaştırıldığında daha çok altyapı sektörlerine yönelmişlerdir.

Dış kredi kullanan ve dış kredi kullanmayan kamu yatırım projelerinin etkilendiği faktörlerin birbirinden farklılıklar gösterdiği panel veri yöntemi ile yapılan analiz sonucunda ortaya konmuştur. Bu farklılıkların önemlileri şunlardır:

- Dış kredi kullanan kamu yatırım harcamalarında bir yıl önce yapılan harcama önemli oranda belirleyici olmaktadır. Oysa, dış kredi kullanmayan projeler bir yıl önceki harcamalarından etkilenmemektedirler. Yani, dış kredi kullanan projelerin daha dengeli bir biçimde devam eden bir yapı göstermektedir. Dış kredilerin büyük oranda kullanıldığı sektörlerde yıllar arasında daha düzenli yatırım harcaması yapılmaktadır.
- Özel sektör yatırımları ile kamu yatırımları arasında negatif yönlü bir ilişki gözlenmektedir. Negatif yönlü bu ilişkinin dış kredi kullanmayan kamu yatırımları için daha kuvvetli olduğu görülmektedir. Oysa, diğer bazı kalkınmakta olan ülkeler için yapılan ampirik analizlerde bu çalışmanın tersi yönde (yani, kamu kesimi yatırımlarının özel kesim yatırımlarını artırdığı yönünde) sonuçlar elde edilmiştir. Bu noktada, çalışmamızın özel kesim-kamu kesimi yatırımları ilişkisini ait olduğu yıl içinde araştırdığı unutulmamalıdır. Özellikle altyapı sektörlerindeki projelerin tamamlanmasının uzun süre alması, çoğunlukla altyapı sektörlerinde olan kamu yatırımlarının özel yatırımlar üzerindeki etkisinin gecikmeli olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

- Dış kredili kamu yatırım harcamaları ile enflasyon, mevduat faiz oranı, dış borç stoku, GSMH arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunamamıştır. Beklenen ilişkilere rastlanamamış olunması dönem içinde ülkenin makroekonomik yapısını belirleyen faktörlerin dış kredi kullanan yatırım harcamaları üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığı sonucunu getirmektedir. Oysa, dış kredi kullanmayan kamu yatırımları enflasyon, faiz oranı, ve dış borç stokunun artması ile azalmakta, GSMH ile paralel olarak artmaktadır. Bu durum, iç kaynaklardan finanse edilen projelerin ülkenin makroekonomik yapısından etkilenmekte dış kredi kullanan projelerin ise makroekonomik değişikliklerden aynı şekilde etkilenmediğini göstermektedir.

Yukarıda özetlenen bulgular çerçevesinde dış proje kredisi kullanımına yönelik öneriler şunlardır:

- Artan dış proje stoku proje başına düşen harcama miktarını önemli ölçüde azaltmakta ve bu da projelerin amaçlanan sonuca zamanında ve beklenen maliyette ulaşmasını engellemektedir. Bu çerçevede, proje stoku gözden geçirilmeli ve stoktaki artış daha makul bir düzeyde tutulmalıdır.
- Belli sektörlerde dış proje kredisi kullanımındaki azalmanın yaratacağı etkiye dikkat edilmelidir. Özellikle önümüzdeki yıllarda darboğaz yaşanacağı belirtilen enerji sektöründe dış kredi kullanımının incelenen dönemde hissedilir düzeyde azalması ve iç kaynak kullanımının azalan kredi kullanımını karşılayacak şekilde artmaması buna iyi bir örnektir.
- Mahalli idarelerin dış proje kredisi kullanımındaki sıçrama gerek kaynak kullanımı gerekse getireceği olası riskler nedeniyle kapsamlı bir şekilde ele alınmalıdır. Örneğin, mahalli idarelerin dış proje kredisi kullanma miktarındaki önemli artış, bu kredilerin mahalli idareler

tarafından geri ödenememesi durumunda sağlanan garantiler nedeniyle Hazine'ye ek bir yük getirecektir.

- Kalkınma örgütlerinden sağlanan kredilerin kullanımına önem verilmeli ve bu krediler ülkenin makroekonomik ve sosyal öncelikleri çerçevesinde projelere/sektörlere yönlendirilmelidir.
- Dış kredi kullanan projeler dış kredi kullanmayan projelere göre daha fazla süreklilik gösteren bir yapıda olup makroekonomik gelişmelerden daha az etkilenmektedir. Dış kredi kullanan projelerin bu özelliklerinden dolayı, stratejik önceliklerin oluşturulması ve bu önceliklerin gerçekleştirilmesi için dış proje kredilerinin öncelikli projeler için kullanılmasına önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

Avrupa Yatırım Bankası. Web Sitesi <http://www.eib.org>. 13.4.1999 tarihinde erişildi.

Ayanoğlu, K., İltter, N., Düzyol, M.C., ve Yılmaz, C.,(1996). *Kamu Yatırım Projelerinin Planlanması ve Analizi*, DPT Yayınları. Ankara.

Balestra, P. (1992). 'Introduction to Linear Models for Panel Data' *The Econometrics of Panel Data Handbook of Theory and Applications*, Ed L. Matyas and P. Sevestre, Kluwer Academic Publishers.

Baltagi, B. H. (1995). *Econometric Analysis of Panel Data*. Wiley Chichester.

Barutçu, M., (1989). *Proje Kavramı ve Proje Çalışmaları, Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi*, Türkiye Kalkınma Bankası. Ankara.

Benoit, P. (1995). *Project Finance at the World Bank: An Overview of Policies and Instruments*. World Bank Technical Paper. Washington, DC.

Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı, (1977). *Endüstri Projelerini Değerlendirme Elkitabı*, Ankara.

Blejer and Khan (1984). 'Government Policy and Private Investment in Developing Countries, *IMF Staff Paper* No. 31 Washington, DC.

Brealey, A. R. and Myers, S. C. (1996). *Principles of Corporate Finance*. McGraw-Hill Companies. USA.

Cardoso, E. (1993). 'Private Investment in Latin America,' *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 41.

Chandavarkar, A. (1994). *Infrastructure Finance: Issues, Institutions, and Policies*. Policy Research Paper. World Bank. Washington, DC.

Council of Europe. (1998). *Council of Europe Social Development Fund: Activities and Outlook*.

Çelebi, M. A. (1995). *İktisat Teorisinde Alternatif Yatırım Modelleri, Türkiye'de Özel Kesim Yatırımlarını Belirleme Unsurları ve Özel Kesim ile Kamu Kesimi Yatırımları Arasındaki İlişki*. DPT Uzmanlık Tezi. Ankara.

Çoşkun, İ. (1989). *İdame ve Yenileme Yatırımları (Programlama-Uygulama-İzleme-Kontrol)*. DPT Yayınları. Ankara.

Dailami, M. and Leipziger, D. (1997). *Infrastructure Project Finance and Capital Flows: A New Perspective*, World Bank Policy Research Paper. Washington, DC.

Denizaşırı Ekonomik İşbirliği Fonu. Web Sitesi <http://www.oecf.go.jp> 15.4.1999 tarihinde erişildi.

Dickey, J.W., Miller, L.H., (1984). *Road Project Appraisal For Developing Countries*, Chishester: John Wiley and Sons.,1984

DPT. *Beş yıllık Kalkınma Planları*. (Çeşitli Yıllar) DPT Yayınları. Ankara.

DPT. (1998). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998)*. DPT Yayınları Ankara.

DPT. *Kamu Yatırımları Raporları* (Çeşitli Yıllar). DPT Yayınları Ankara.

DPT. (1998) *Profiles of Turkish Public Sector Projects for Foreign Funding in 1998*. DPT Yayınları Ankara.

DPT. (1999). *Temel Ekonomik Göstergeler (Nisan 1999)*. DPT Yayınları Ankara.

DPT (1999). *1999 Yılı Yatırım Programı Hazırlama Esasları*. Ankara.

DPT. *Yatırım Programları (Çeşitli yıllar)*. DPT Yayınları Ankara.

Erkan, V., Karabacak, S., ve Yılmaz, H.H. (1999). *Dünya Bankası Kredilerinin Planlı Dönemdeki Gelişimi*. Yayınlanmamış Çalışma. DPT. Ankara.

Emil, F. ve Erdem, C. M. (1999) *Kamu Mali Mevzuatının Uygulaması ve Saydamlığı Üzerine Gözlemler: Bütçe Kanunları Mali Disiplini Ne Ölçüde Sağlıyor?* Kamu Maliyesinde Saydamlık Konferansında Sunulan Tebliğ. İstanbul.

Eser, R. K. (1995). *İşletmelerin Finansman Kararlarının Ekonometrik Modeli ve Bir Anket Çalışması*. Sermaye Piyasası Kurulu. Ankara.

Greene and Villanueva (1991). 'Private Investment in Developing Countries: An Empirical Analysis', *IMF Staff Paper* 38, No. 1 Washington, DC.

International Finance Corporation. (1998). *Annual Report*. 1998. Washington, DC.

Isham, J. and Kaufman, D. (1999). 'The Forgotten Rationale for Policy Reform: The productivity of Investment Projects.' *The Quarterly Journal of Economics*, Feb. 1999.

İslam Kalkınma Bankası. Web Sitesi <http://isdb.org>. 7.4.1999 tarihinde erişildi.

Klein, M. (1996) *Risk, Taxpayers, and the Role of Government in Project Finance*, World Bank Policy Research Paper. Washington, DC.

- Modigliani, F. and Miller, M. H. (1958). 'The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment.' *American Economic Review*. 48:261-297. June 1958.
- Mortimer, P.M. and Green, J. (1993). 'Building Bridges, Tunnels, and Power Plants' *New York Law Journal*, June 1, 1993.
- Nerlove, M. and Balestra, P. (1992). 'Formulation and Estimation of Econometric Models for Panel Data'. *The Econometrics of Panel Data: Handbook of Theory and Applications*, Ed L. Matyas and P. Sevestre, Kluwer Academic Publishers.
- Nevitt, P. (1983). *Project Financing*. Euromoney Publications.
- Önder, İ., Türel, O., Ekinci, N., ve Somel, C. (1993) *Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara.
- Özeren, S. (1997). Finansal Serbestleşmenin Tasarruflar Üzerindeki Etkisi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Peterson, George E. (1984). 'Financing the Nation's Infrastructure Requirements.' In Roy Harrison, Editor, *Perspectives on Urban Infrastructure*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Phadhan, S. and Vinaya S. (1993). 'Public Spending and Adjustment.' *Finance and Development*. 30, 3, 28-31. 1993.
- Randolph, S., Bogetic, Z., and Hefley, D. (1996). *Determinants of Public Expenditure on Infrastructure- Transportation and Communication*. World Bank Policy Research Paper. Washington, DC.

- Serven, L. and Solimano, A. (1993). 'Debt Crisis, Adjustment Policies and Capital Formation in Developing Countries: Where Do We Stand?' *World Development*, Vol.21.
- Shah, Salman and Thakor (1987). 'Optimal Capital Structure and Project Financing.' *Journal of Economic Theory* 42, 209-243 1987.
- SNA. (1993). *A System of National Accounts*, World Bank Publications. Washington, D.C
- Temel, A. ve Kale, P. (1999). *The Impact of Public Investment on Private Investment in Turkey*. Yayınlanmamış Çalışma. DPT. Ankara.
- World Bank. (1997). *Annual Report. 1997*. World Bank Publications. Washington, D.C
- World Bank. (1999). *Global Development Finance 1999*. Volume 2. World Bank Publications. Washington, D.C
- World Bank (1994). *World Development Report 1994*. World Bank Publications. Washington, D.C
- Yılmaz, C. ve Yılmaz, H.H. (1996). *Dünyada ve Türkiye'de Sabit Sermaye Yatırımı Kavramı ve Türkiye Uygulaması*. DPT Yayınları. Ankara.
- Yılmaz, O. (1999). *Yap-İşlet-Devret Modeli ve Türkiye Uygulaması*. DPT Uzmanlık Tezi. Ankara.

Tablo Ek-1: Kamu Sabit Sermaye Yatırım Deflatörleri
(1998=1)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
TARIM	0,004584	0,006630	0,010032	0,017771	0,028089	0,048942	0,098914	0,167020	0,305481	0,580893	1,000000
MADENCİLİK	0,004488	0,006488	0,009614	0,016464	0,026505	0,044053	0,097676	0,168668	0,306541	0,559594	1,000000
İMALAT	0,003549	0,005153	0,008682	0,023095	0,041603	0,062057	0,093378	0,137413	0,177988	0,328301	1,000000
ENERJİ	0,004682	0,006767	0,009876	0,016498	0,026903	0,043172	0,101773	0,178093	0,322005	0,564050	1,000000
ULAŞTIRMA	0,004433	0,006409	0,009497	0,016575	0,026280	0,045698	0,102920	0,164469	0,317504	0,539403	1,000000
TURİZM	0,004764	0,006940	0,010523	0,017543	0,028092	0,045472	0,103075	0,177164	0,315785	0,574018	1,000000
KONUT	0,004753	0,006961	0,010768	0,018563	0,029034	0,048662	0,103653	0,171513	0,304399	0,581406	1,000000
EĞİTİM	0,004801	0,006985	0,010406	0,017398	0,028009	0,044982	0,104709	0,179853	0,321252	0,576125	1,000000
SAĞLIK	0,004825	0,007039	0,010648	0,018024	0,028686	0,046873	0,105403	0,178390	0,317826	0,584809	1,000000
DİĞER HİZMETLER	0,004873	0,007060	0,010297	0,016901	0,027645	0,043192	0,105432	0,184973	0,332071	0,572862	1,000000
TOPLAM	0,004603	0,006663	0,009926	0,017249	0,027759	0,045816	0,103015	0,172247	0,312492	0,552803	1,000000

Kaynak: DPT

Tablo Ek-2: Modelde Kullanılan Bazı Değişkenlerin Değerleri										
	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Orta ve uzun vadeli dış borç stoğu*										
(MİLYON \$)	34.305	36.006	39.535	41.372	42.932	48.823	54.291	57.577	59.231	63.792
Özel Sektör Yatırımları*										
(1998 yılı fiyatlarıyla, Milyar TL.)	4.564.979	4.671.743	5.500.405	5.524.946	5.842.046	7.714.411	7.335.273	8.167.633	8.861.845	9.329.459
TEFE (Hareketli Ortalama)**										
(%)	35,3	44,9	56,5	61,9	57,3	56,5	58,9	78,2	85,0	90,9
Mevduat Faiz Oranı*										
(%)	83,9	58,8	59,4	72,7	74,2	74,8	95,6	92,3	93,8	96,2
Dış Borçlanma Faizi***										
(%)	7,7	7,8	8,4	7,5	7,3	5,9	6,2	6,1	6,5	6,5
GSMH**										
(1998 yılı fiyatlarıyla, Milyar TL.)	34.051.703	34.606.120	37.847.357	37.979.504	40.411.386	43.701.686	41.042.458	44.306.433	47.461.377	52.322.690
* DPT ** DİE *** Global Development Finance 1998 Not:Ekonometrik analizde eski dış borç serisiyle yeni seri uyumlandırıldı.										

Tablo Ek-3: 1988 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE	PROJE TUTARI	PROGRAM ODENEĞİ				HARCAMA	
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
GENEL-KATMA	353	1.807.261	137.507	222.974	135.487	209.225	69.320	156.765
DÖNER SERMAYE	4	24.813	3.609	5.572	3.609	5.572	5.266	8.609
KİTLER	164	2.316.766	334.576	574.238	334.576	686.072	469.620	728.667
İLLER BANKASI	10	40.033	2.073	2.211	2.073	1.824	0	2.025
FONLAR	0	0	0	0	0	0	0	0
ÖZELLEŞTİRME	0	0	0	0	0	0	0	0
MAHALLİ İDARELER	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	531	4.188.872	477.765	804.994	475.746	902.692	544.206	896.066

Kaynak: DPT

Tablo Ek-4: 1989 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE	PROJE TUTARI		TOPLAM	REVİZE ODENEK			
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ		KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
GENEL-KATMA	67	1.653.048	95.918	164.014	85.084	150.296	54.878	112.049
DÖNER SERMAYE	0	0	0	0	0	0	0	0
KITLER	140	2.302.136	296.270	542.173	308.788	557.950	233.103	586.520
İLLER BANKASI	24	83.721	9.871	14.938	9.871	14.938	382	3.032
FONLAR *		692.034	256.191	288.037	256.191	241.542	66.614	254.870
ÖZELLEŞTİRME	9	225.583	1.850	12.870	1.850	19.274	169	18.504
MAHALLİ İDARELER	13	803.180	41.004	86.680	47.846	86.680	39.282	53.232
TOPLAM	253	5.759.703	701.105	1.108.712	709.631	1.070.680	394.429	1.028.207

* Fon yatırımları diğer bütçe türlerinden finanse edilen projelere sağlanan ek kaynak niteliğindedir. Soz konusu projelere ait proje sayısı ait olduğu bütçe türünde yer aldığından, çifte sayım olmaması için FONLAR kısmında gösterilmemiştir.

Kaynak: DPT

Tablo Ek-5: 1990 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI		TOPLAM	REVİZE ODENEK			
		TOPLAM	KREDİ		KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
GENEL-KATMA	135	1.857.500	79.660	158.295	73.665	166.804	53.414	124.800
DÖNER SERMAYE	4	6.297	3.054	3.106	1.474	1.790	345	485
KİTLER	116	2.312.999	280.273	456.796	254.692	460.389	178.313	485.589
İLLER BANKASI	1	1.204	144	359	144	359	134	336
FONLAR *		819.739	165.090	199.897	165.090	191.473	119.579	284.633
ÖZELLEŞTİRME	2	1.331	40	58	40	207	53	169
MAHALLİ İDARELER	36	711.997	114.492	155.391	124.556	163.829	36.055	86.448
TOPLAM	294	5.711.065	642.753	973.901	619.661	984.851	387.893	982.461

* Fon yatırımları diğer bütçe türlerinden finanse edilen projelere sağlanan ek kaynak niteliğindedir. Soz konusu projelere ait proje sayısı ait olduğu bütçe türünde yer aldığından, çifte sayım olmaması için FONLAR kısmında gösterilmemiştir.

Kaynak: DPT

Tablo Ek-6: 1991 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE	PROJE TUTARI		TOPLAM	REVİZE ODENEK			
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ		KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
GENEL-KATMA	78	1.682.645	43.691	112.046	54.350	132.966	40.120	105.862
DÖNER SERMAYE	6	53.654	2.333	9.348	2.333	10.850	0	9.087
KİTLER	59	2.078.675	167.970	411.371	158.946	440.736	100.788	417.352
İLLER BANKASI	15	13.346	4.644	6.622	3.646	5.356	2.534	3.362
FONLAR *		799.870	136.485	179.813	136.485	212.996	167.142	256.437
ÖZELLEŞTİRME	4	53.258	13.367	18.859	16.754	22.382	17.410	23.461
MAHALLİ İDARELER	63	931.697	87.498	142.009	92.801	162.873	59.162	109.637
TOPLAM	225	5.613.144	455.987	880.067	465.314	988.159	387.156	925.198

* Fon yatırımları diğer bütçe türlerinden finanse edilen projelere sağlanan ek kaynak niteliğindedir. Soz konusu projelere ait proje sayısı ait olduğu bütçe türünde yer aldığından, çifte sayım olmaması için FONLAR kısmında gösterilmemiştir.

Kaynak: DPT

Tablo Ek-7: 1992 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE	PROJE TUTARI		TOPLAM	REVİZE ODENEK			
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ		KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
GENEL-KATMA	115	1.268.282	50.806	96.764	79.453	141.151	59.397	110.721
DÖNER SERMAYE	1	27.413	14.242	14.419	14.242	14.419	0	0
KİTLER	57	1.994.943	175.779	330.681	181.728	333.286	118.034	279.481
İLLER BANKASI	2	8.303	2.250	2.136	2.250	2.064	0	636
FONLAR *		19.178	4.909	5.594	4.909	4.909	0	0
MAHALLİ İDARELER	65	1.262.975	109.072	190.874	109.072	190.910	58.411	120.148
ÖZELLEŞTİRME	7	76.136	11.452	19.576	21.307	29.398	22.424	29.572
TOPLAM	247	4.657.230	368.510	660.043	412.961	716.136	258.265	540.557

* Fon yatırımları diğer bütçe türlerinden finanse edilen projelere sağlanan ek kaynak niteliğindedir. Soz konusu projelere ait proje sayısı ait olduğu bütçe türünde yer aldığından, çifte sayım olmaması için FONLAR kısmında gösterilmemiştir.

Kaynak: DPT

Tablo Ek-8: 1993 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE	PROJE TUTARI		TOPLAM	REVİZE ODENEK			
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ		KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
GENEL-KATMA	113	1.898.119	64.841	124.411	101.373	182.438	74.271	140.731
DÖNER SERMAYE	1	12.709	6.130	6.171	6.130	6.171	0	501
KİTLER	52	1.523.431	130.180	222.048	119.274	243.660	78.947	215.443
İLLER BANKASI	0	0	0	0	0	0	0	0
FONLAR *		754.495	71.079	146.625	44.240	244.629	38.238	98.158
ÖZELLEŞTİRME	2	50.809	5.532	13.489	5.532	13.489	7.170	15.011
MAHALLİ İDARELER	90	2.253.326	222.413	317.191	222.193	316.578	115.587	194.931
	258	6.492.889	500.174	829.935	498.742	1.006.965	314.212	664.775

* Fon yatırımları diğer bütçe türlerinden finanse edilen projelere sağlanan ek kaynak niteliğindedir. Soz konusu projelere ait proje sayısı ait olduğu bütçe türünde yer aldığından, çifte sayım olmaması için FONLAR kısmında gösterilmemiştir.

Kaynak: DPT

Tablo Ek-9: 1994 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI		TOPLAM	REVİZE ODENEK			
		TOPLAM	KREDİ		KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
GENEL-KATMA	94	2.131.653	70.829	131.317	87.434	149.611	59.885	111.768
DÖNER SERMAYE	2	19.916	6.427	14.659	6.427	14.659	0	4.065
KİTLER	42	1.118.301	125.649	179.557	150.862	212.253	104.334	184.075
İLLER BANKASI	1	29.327	379	541	379	702	0	674
FONLAR *		1.683.108	64.622	106.441	64.622	133.658	42.708	94.972
ÖZELLEŞTİRME	7	110.525	25.568	18.958	19.001	29.003	15.329	21.624
MAHALLİ İDARELER	94	1.178.781	210.564	258.225	228.579	275.766	201.137	241.994
TOPLAM	240	6.271.610	504.039	709.698	557.305	815.652	423.393	659.171

* Fon yatırımları diğer bütçe türlerinden finanse edilen projelere sağlanan ek kaynak niteliğindedir. Soz konusu projelere ait proje sayısı ait olduğu bütçe türünde yer aldığından, çifte sayım olmaması için FONLAR kısmında gösterilmemiştir.

Kaynak: DPT

Tablo Ek-10: 1995 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE	PROJE TUTARI		TOPLAM	REVİZE ODENEK			
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ		KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
GENEL-KATMA	123	2.458.197	72.954	126.396	109.885	179.823	79.450	140.497
DÖNER SERMAYE	2	26.439	3.419	16.166	17.190	29.936	7.677	15.613
KİTLER	29	1.408.934	122.695	162.361	128.998	170.220	38.190	111.459
İLLER BANKASI	3	39.881	249	649	249	1.363	0	1.335
FONLAR *		2.790.718	78.600	112.990	102.008	189.324	63.135	158.843
ÖZELLEŞTİRME	3	149.038	29.109	37.478	54.037	64.374	68.978	81.315
MAHALLİ İDARELER	127	2.275.449	266.995	352.108	267.992	356.814	60.979	153.169
TOPLAM	287	9.148.656	574.020	808.147	680.358	991.853	318.409	662.230

* Fon yatırımları diğer bütçe türlerinden finanse edilen projelere sağlanan ek kaynak niteliğindedir. Soz konusu projelere ait proje sayısı ait olduğu bütçe türünde yer aldığından, çifte sayım olmaması için FONLAR kısmında gösterilmemiştir.

Kaynak: DPT

Tablo Ek-11: 1996 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI		TOPLAM	REVİZE ODENEK			
		TOPLAM	KREDİ		KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
GENEL-KATMA	104	1.745.465	55.523	113.331	101.154	217.664	81.480	159.819
DÖNER SERMAYE	2	18.675	3.868	18.168	3.868	18.168	0	11.486
KİTLER	34	1.639.939	143.189	236.173	126.777	249.879	71.791	184.230
İLLER BANKASI	0	0	0	0	0	0	0	0
FONLAR *		2.299.975	52.164	87.233	116.743	188.712	106.171	156.309
ÖZELLEŞTİRME	4	227.787	20.185	43.312	37.680	51.071	37.112	62.379
MAHALLİ İDARELER	113	2.110.674	304.379	388.369	305.129	438.225	105.647	225.356
TOPLAM	257	8.042.516	579.307	886.587	691.351	1.163.719	402.202	799.579

* Fon yatırımları diğer bütçe türlerinden finanse edilen projelere sağlanan ek kaynak niteliğindedir. Soz konusu projelere ait proje sayısı ait olduğu bütçe türünde yer aldığından, çifte sayım olmaması için FONLAR kısmında gösterilmemiştir.

Kaynak: DPT

Tablo Ek-12: 1997 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI		TOPLAM	REVİZE ODENEK			
		TOPLAM	KREDİ		KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
GENEL-KATMA	113	1.927.504	79.154	170.085	88.522	207.294	45.936	161.202
DÖNER SERMAYE	2	1.390	108	177	108	177	0	0
KİTLER	32	2.104.172	133.998	268.512	123.499	375.100	126.423	388.626
İLLER BANKASI	3	103.999	506	12.997	506	13.091	0	16.017
FONLAR *		2.873.561	74.567	106.646	139.184	167.208	117.185	179.624
ÖZELLEŞTİRME	11	537.221	28.800	49.272	28.800	47.472	11.866	28.284
MAHALLİ İDARELER	148	2.187.171	404.912	500.462	634.988	770.066	377.007	475.497
TOPLAM	309	9.735.019	722.046	1.108.151	1.015.608	1.580.409	678.417	1.249.250

* Fon yatırımları diğer bütçe türlerinden finanse edilen projelere sağlanan ek kaynak niteliğindedir. Soz konusu projelere ait proje sayısı ait olduğu bütçe türünde yer aldığından, çifte sayım olmaması için FONLAR kısmında gösterilmemiştir.

Kaynak: DPT

Tablo Ek-13: 1988 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE		PROGRAM ÖDENEĞİ				HARCAMA	
	SAYIS I	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
TARIM	25	355.843	60.866	95.515	60.866	88.559	33.469	65.933
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	18	243.840	37.071	56.687	37.071	52.064	17.710	35.952
MADENCİLİK	22	188.302	24.865	63.937	24.865	63.678	14.967	52.324
İMALAT	24	261.078	23.944	44.610	23.944	55.146	20.972	50.435
ENERJİ	107	2.176.994	159.066	280.299	159.066	350.394	281.913	388.172
ULAŞTIRMA H.	38	862.598	178.916	272.431	178.916	297.527	182.173	301.405
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	3	151.489	10.348	13.754	10.348	14.233	6.231	11.573
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	17	181.842	27.986	40.034	27.986	43.083	40.206	54.749
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	5	35.738	8.165	8.643	8.165	7.284	315	6.661
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	1	175.098	52.483	54.461	52.483	54.461	44.705	49.879
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	3	167.860	24.444	39.702	24.444	58.625	32.874	53.954
HABERLEŞME	9	150.571	55.491	115.837	55.491	119.841	57.841	124.589
TURİZM	0	0	0	0	0	0	0	0
KONUT	1	86.787	2.004	2.004	2.004	1.844	0	0
EĞİTİM	209	43.367	13.676	20.782	13.676	21.094	4.982	16.065
SAĞLIK	2	2.809	634	717	634	659	0	171
DİĞER KAMU HİZM.	103	211.094	13.793	24.699	11.774	23.791	5.729	21.562
İÇMESUYU	7	122.687	1.676	7.016	1.676	6.892	814	7.326
KANALİZASYON	5	21.230	1.092	1.235	1.092	1.387	0	1.466
BELEDİYE HİZMETLERİ	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	531	4.188.872	477.765	804.994	475.746	902.692	544.206	896.066
Kaynak: DPT								

Tablo Ek-14: 1989 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE		PROGRAM ÖDENEĞİ				HARCAMA	
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
TARIM	25	411.266	42.039	73.187	38.322	68.034	30.009	61.891
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	18	283.018	24.653	42.553	21.515	38.647	11.229	25.864
MADENCİLİK	20	165.899	37.840	74.631	37.551	74.188	10.056	47.864
İMALAT	23	504.216	27.256	61.910	28.213	73.590	18.636	65.936
ENERJİ	95	2.101.337	193.999	326.391	201.536	327.818	184.130	388.752
ULAŞTIRMA H.	36	1.392.437	326.135	441.775	325.961	398.434	104.417	393.803
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	15	135.343	36.151	51.355	35.966	49.815	21.342	47.676
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	5	30.590	4.766	5.407	4.750	5.290	99	659
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	1	174.216	7.110	7.110	7.110	6.286	1.681	1.681
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	8	837.626	263.550	301.159	262.703	253.155	69.283	262.154
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	2	119.185	308	7.158	2.992	7.059	1.089	4.846
HABERLEŞME	5	95.477	14.250	69.587	12.440	76.829	10.923	76.786
TURİZM	0	0	0	0	0	0	0	0
KONUT	1	86.853	2.873	2.873	2.543	2.543	0	0
EĞİTİM	4	40.668	11.213	11.213	9.924	9.962	1.134	1.158
SAĞLIK	3	5.636	1.268	1.936	1.134	1.713	858	1.622
DİĞER KAMU HİZM.	46	1.051.391	58.482	114.795	64.448	114.398	45.189	67.181
İÇMESUYU	13	553.970	7.599	49.786	14.338	49.655	12.836	28.788
KANALİZASYON	11	298.040	10.288	20.684	10.288	20.684	7.542	11.302
BELEDİYE HİZMETLERİ	15	168.554	33.756	36.503	33.756	36.503	21.009	22.121
TOPLAM	253	5.759.703	701.105	1.108.712	709.631	1.070.680	394.429	1.028.207
Kaynak: DPT								

Tablo Ek-15: 1990 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE		PROGRAM ÖDENEĞİ				HARCAMA	
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
TARIM	28	458.440	28.730	52.671	29.186	56.050	27.879	61.724
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	22	355.373	23.585	41.252	24.370	44.216	23.871	42.506
MADENCİLİK	12	93.779	26.419	28.945	26.384	29.375	3.917	6.192
İMALAT	21	308.191	24.840	52.645	23.122	61.985	15.918	55.152
ENERJİ	81	2.302.210	189.889	308.542	170.191	294.643	126.507	348.646
ULAŞTIRMA H.	31	1.395.155	231.320	338.106	223.372	326.650	163.183	394.820
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	12	137.589	17.380	30.336	20.410	37.510	12.087	26.817
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	4	31.529	5.169	5.538	5.158	5.526	1.144	2.113
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	1	11.793	3.737	4.602	2.895	5.761	3.316	5.745
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	3	968.338	171.231	213.664	170.494	203.588	123.302	290.567
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	1	72.031	15.779	30.527	15.779	30.527	16.558	29.146
HABERLEŞME	10	173.875	18.024	53.439	8.637	43.738	6.777	40.431
TURİZM	1	1.473	538	975	473	846	313	333
KONUT	1	88.584	3.436	3.436	3.024	3.024	0	2.397
EĞİTİM	5	26.336	11.366	11.366	9.111	10.300	1.536	2.796
SAĞLIK	5	30.375	1.463	2.064	1.184	8.396	968	1.899
DİĞER KAMU HİZM.	109	1.006.522	124.753	175.152	133.614	193.581	47.671	108.502
İÇMESUYU	9	409.058	11.993	31.319	16.053	34.165	13.493	29.908
KANALİZASYON	8	305.937	13.770	38.311	19.746	43.434	10.760	32.791
BELEDİYE HİZMETLERİ	22	198.088	88.971	91.346	88.971	91.346	11.960	28.817
TOPLAM	294	5.711.065	642.753	973.901	619.661	984.851	387.893	982.461
Kaynak: DPT								

Tablo Ek-16: 1991 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI		TOPLAM	REVİZE ÖDENEK			
		TOPLAM	KREDİ		KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
TARIM	25	477.441	13.697	41.753	27.257	62.973	24.961	57.761
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	17	404.503	10.564	34.110	23.137	52.262	19.253	47.921
MADENCİLİK	11	55.532	13.485	19.073	13.445	18.429	9.228	15.304
İMALAT	19	142.455	16.740	26.955	20.689	42.050	20.220	41.006
ENERJİ	26	2.440.229	95.381	299.225	88.731	297.879	53.257	287.327
ULAŞTIRMA H.	32	1.325.241	203.980	313.507	200.293	366.219	208.163	396.314
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	12	109.426	14.321	28.371	11.905	32.613	9.072	37.414
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	5	38.898	10.127	11.017	10.124	10.162	140	1.376
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	1	9.772	1.506	2.996	1.506	2.996	2.215	2.973
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	2	900.344	140.961	187.773	140.447	220.035	171.220	263.771
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	4	75.202	17.252	23.422	30.194	38.334	21.774	30.989
HABERLEŞME	8	191.598	19.813	59.928	6.119	62.080	3.742	59.791
TURİZM	1	1.739	574	918	508	861	605	880
KONUT	2	111.979	3.906	5.387	3.457	4.768	1.728	2.384
EĞİTİM	6	29.007	9.376	11.730	8.297	10.381	2.929	4.196
SAĞLIK	14	23.756	4.373	9.035	3.870	7.460	261	1.850
DİĞER KAMU HİZM.	89	1.005.765	94.476	152.483	98.768	177.141	65.802	118.176
İÇMESUYU	14	379.673	18.651	39.360	18.178	37.251	11.554	26.714
KANALİZASYON	11	393.469	18.099	42.746	17.144	41.328	14.607	33.603
BELEDİYE HİZMETLERİ	55	212.585	55.469	68.063	61.194	90.562	35.535	53.506
TOPLAM	225	5.613.144	455.987	880.067	465.314	988.159	387.156	925.198
Kaynak: DPT								

Tablo Ek-17: 1992 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE		PROGRAM ÖDENEĞİ				HARCAMA	
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
TARIM	38	575.535	25.294	43.340	49.708	66.290	32.111	45.406
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	28	459.759	6.874	21.267	31.147	44.294	28.323	38.780
MADENCİLİK	8	43.001	13.528	18.174	13.525	18.171	6.553	21.911
İMALAT	21	150.587	13.936	26.498	23.791	46.059	23.471	43.504
ENERJİ	28	1.860.612	118.692	226.104	118.439	206.283	72.617	170.042
ULAŞTIRMA H.	25	489.058	58.647	112.331	64.495	139.448	39.962	102.490
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	9	94.139	11.986	24.265	14.650	27.599	9.758	22.873
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	5	42.997	11.902	12.633	10.551	11.132	7.739	7.984
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	1	10.324	591	1.544	1.355	1.839	1.312	1.669
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	3	187.995	12.513	22.501	12.437	36.481	645	21.871
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	5	80.753	10.876	31.181	10.876	31.181	5.881	17.281
HABERLEŞME	2	72.849	10.779	20.206	14.627	31.217	14.627	30.812
TURİZM	1	2.136	498	1.050	493	1.040	53	425
KONUT	1	7.233	878	878	869	869	652	652
EĞİTİM	7	26.796	6.523	8.749	7.759	9.963	4.655	6.209
SAĞLIK	36	151.464	14.934	23.813	18.421	29.123	10.160	17.770
DİĞER KAMU HİZM.	82	1.350.809	115.580	199.107	115.461	198.891	68.032	132.149
İÇMESUYU	11	301.685	12.956	32.677	12.955	33.155	4.968	25.205
KANALİZASYON	10	665.130	25.516	73.452	25.516	73.380	13.196	45.506
BELEDİYE HİZMETLERİ	47	330.146	72.903	87.930	72.903	87.967	40.247	51.410
TOPLAM	247	4.657.230	368.510	660.043	412.961	716.136	258.265	540.557
Kaynak: DPT								

Tablo Ek-17: 1992 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE		PROGRAM ÖDENEĞİ				HARCAMA	
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
TARIM	38	575.535	25.294	43.340	49.708	66.290	32.111	45.406
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	28	459.759	6.874	21.267	31.147	44.294	28.323	38.780
MADENCİLİK	8	43.001	13.528	18.174	13.525	18.171	6.553	21.911
İMALAT	21	150.587	13.936	26.498	23.791	46.059	23.471	43.504
ENERJİ	28	1.860.612	118.692	226.104	118.439	206.283	72.617	170.042
ULAŞTIRMA H.	25	489.058	58.647	112.331	64.495	139.448	39.962	102.490
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	9	94.139	11.986	24.265	14.650	27.599	9.758	22.873
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	5	42.997	11.902	12.633	10.551	11.132	7.739	7.984
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	1	10.324	591	1.544	1.355	1.839	1.312	1.669
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	3	187.995	12.513	22.501	12.437	36.481	645	21.871
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	5	80.753	10.876	31.181	10.876	31.181	5.881	17.281
HABERLEŞME	2	72.849	10.779	20.206	14.627	31.217	14.627	30.812
TURİZM	1	2.136	498	1.050	493	1.040	53	425
KONUT	1	7.233	878	878	869	869	652	652
EĞİTİM	7	26.796	6.523	8.749	7.759	9.963	4.655	6.209
SAĞLIK	36	151.464	14.934	23.813	18.421	29.123	10.160	17.770
DİĞER KAMU HİZM.	82	1.350.809	115.580	199.107	115.461	198.891	68.032	132.149
İÇMESUYU	11	301.685	12.956	32.677	12.955	33.155	4.968	25.205
KANALİZASYON	10	665.130	25.516	73.452	25.516	73.380	13.196	45.506
BELEDİYE HİZMETLERİ	47	330.146	72.903	87.930	72.903	87.967	40.247	51.410
TOPLAM	247	4.657.230	368.510	660.043	412.961	716.136	258.265	540.557
Kaynak: DPT								

Tablo Ek-19: 1994 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE		PROGRAM ÖDENEĞİ				HARCAMA	
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
TARIM	47	800.021	25.120	56.409	37.647	68.616	26.455	48.485
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	33	700.993	12.624	32.310	25.394	44.844	22.936	38.848
MADENCİLİK	5	16.208	2.487	3.821	2.355	3.611	31	752
İMALAT	16	192.956	15.200	23.675	20.146	34.907	15.397	26.042
ENERJİ	17	1.624.501	84.896	117.747	84.365	115.940	29.610	70.311
ULAŞTIRMA H.	26	1.938.191	106.911	190.865	131.915	252.426	133.126	250.005
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	13	190.415	9.745	20.564	9.721	23.870	14.891	29.602
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	3	21.733	636	967	586	302	0	631
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	0	0	0	0	0	0	0	0
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	4	1.582.984	56.129	115.651	55.455	145.174	57.457	134.733
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	3	31.010	6.248	10.242	6.248	12.185	3.107	11.390
HABERLEŞME	3	112.049	34.153	43.441	59.906	70.895	57.671	73.649
TURİZM	1	2.813	165	699	158	671	165	391
KONUT	1	0	11.871	0	0	0	0	0
EĞİTİM	11	103.090	12.217	13.357	11.996	13.090	2.262	2.510
SAĞLIK	10	57.024	5.114	6.385	7.661	8.882	9.134	9.832
DİĞER KAMU HİZM.	106	1.536.806	240.059	296.740	261.061	317.510	207.213	250.845
İÇMESUYU	7	477.349	34.346	50.679	34.346	50.679	11.073	18.228
KANALİZASYON	16	224.780	25.723	43.488	25.723	43.649	14.022	32.446
BELEDİYE HİZMETLERİ	72	797.143	176.199	198.460	194.214	216.001	176.042	193.230
TOPLAM	240	6.271.610	504.039	709.698	557.305	815.652	423.393	659.171
Kaynak: DPT								

Tablo Ek-20: 1995 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE		PROGRAM ÖDENEĞİ				HARCAMA	
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
TARIM	50	939.872	23.014	53.788	71.240	104.474	50.768	75.271
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	37	816.494	13.484	29.272	48.210	66.563	39.986	55.621
MADENCİLİK	5	44.676	3.617	4.298	3.525	4.172	0	732
İMALAT	7	155.377	30.544	39.401	55.860	66.950	69.511	82.035
ENERJİ	18	1.970.767	101.396	134.252	97.214	134.474	14.905	80.177
ULAŞTIRMA H.	15	2.891.438	82.993	147.045	115.551	242.400	80.195	211.234
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	9	186.897	8.027	17.739	7.995	18.555	3.197	16.271
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	0	0	0	0	0	0	0	0
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	0	0	0	0	0	0	0	0
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	4	2.587.189	55.197	108.172	81.780	196.582	54.126	170.010
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	1	23.440	6.636	8.001	6.636	8.001	3.737	5.817
HABERLEŞME	1	93.912	13.133	13.133	19.140	19.262	19.135	19.137
TURİZM	1	3.387	281	573	268	602	133	374
KONUT		73.902	9.579	9.953	9.579	9.953	18.750	19.673
EĞİTİM	9	125.798	18.526	21.028	17.693	20.082	7.379	9.393
SAĞLIK	39	209.076	8.489	13.449	13.144	19.281	9.607	14.186
DİĞER KAMU HİZM.	143	2.734.364	295.580	384.360	296.285	389.465	67.161	169.156
İÇMESUYU	17	857.497	42.055	69.497	42.039	69.721	6.436	28.048
KANALİZASYON	23	646.683	31.924	56.246	32.921	58.087	11.726	29.195
BELEDİYE HİZMETLERİ	89	1.140.753	213.946	247.954	213.946	248.950	42.817	101.652
TOPLAM	287	9.148.656	574.020	808.147	680.358	991.853	318.409	662.230
Kaynak: DPT								

Tablo Ek-21: 1996 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE		PROGRAM ÖDENEĞİ				HARCAMA	
	SAYI	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
TARIM	46	864.825	15.071	49.190	26.645	70.449	20.443	60.440
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	32	751.618	7.709	25.926	19.458	46.942	17.631	44.680
MADENCİLİK	4	16.086	3.041	4.169	3.041	4.169	1.542	2.947
İMALAT	7	280.690	25.084	48.717	43.338	58.846	40.309	67.100
ENERJİ	20	1.504.294	128.940	212.832	123.410	223.793	79.565	180.243
ULAŞTIRMA H.	16	2.498.588	55.618	120.278	134.419	292.781	119.016	211.979
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	4	78.896	6.929	12.846	6.929	11.130	1.813	9.685
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	1	20.079	535	1.165	535	1.165	0	0
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	0	0	0	0	0	0	0	0
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	4	2.224.787	44.131	96.470	122.931	256.446	117.104	196.148
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	7	174.826	4.023	9.796	4.023	24.040	99	6.147
HABERLEŞME	0	0	0	0	0	0	0	0
TURİZM	1	3.135	133	179	126	170	134	19
KONUT		46.518	3.693	4.934	4.928	4.934	4.928	4.928
EĞİTİM	11	97.832	14.029	17.552	18.787	22.136	14.437	14.601
SAĞLIK	21	95.354	10.518	13.589	13.233	17.516	11.017	13.286
DİĞER KAMU HİZM.	131	2.635.194	323.180	415.147	323.424	468.925	110.810	244.037
İÇMESUYU	19	1.094.387	38.693	71.194	39.352	76.379	12.259	47.177
KANALİZASYON	19	716.245	73.112	101.940	73.112	133.830	47.156	83.217
BELEDİYE HİZMETLERİ	77	761.793	203.058	230.236	203.058	247.062	46.798	104.783
TOPLAM	257	8.042.516	579.307	886.587	691.351	1.163.719	402.202	799.579
Kaynak: DPT								

Tablo Ek-22: 1997 Yılı Dış Proje Kredisi Kullanan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	PROJE	PROJE TUTARI		TOPLAM	REVİZE ÖDENEK			
	SAYISI	TOPLAM	KREDİ		KREDİ	TOPLAM	KREDİ	TOPLAM
TARIM	29	481.713	9.610	21.261	16.980	31.571	14.869	28.371
TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	16	399.693	5.411	15.032	12.985	25.473	12.509	24.904
MADENCİLİK	4	15.731	2.100	4.570	3.798	6.488	3.800	5.873
İMALAT	9	312.042	15.815	35.390	15.815	42.616	11.866	35.699
ENERJİ	25	2.046.900	148.716	233.144	135.447	237.167	99.581	233.523
ULAŞTIRMA H.	19	3.228.618	103.665	229.900	174.736	411.381	157.401	409.087
DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	1	12.455	319	1.094	319	1.168	161	945
DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	1	24.877	2.225	2.373	2.225	2.373	296	303
HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	0	0	0	0	0	0	0	0
KARAYOLU ULAŞTIRMASI	6	2.736.962	83.163	155.542	154.234	247.100	126.683	255.328
BORUHATTI ULAŞTIRMASI	9	383.134	7.929	9.532	7.929	27.636	17.899	26.372
HABERLEŞME	2	71.190	10.030	61.359	10.030	133.105	12.361	126.140
TURİZM	0	0	0	0	0	0	0	0
KONUT	0	72.487	2.698	3.239	2.698	3.239	1.520	1.520
EĞİTİM	14	115.369	13.384	18.534	12.715	17.607	3.453	4.869
SAĞLIK	39	204.602	9.084	22.794	11.990	26.076	5.672	18.533
DİĞER KAMU HİZM.	170	3.257.557	416.975	539.320	641.430	804.265	380.254	511.773
İÇMESUYU	25	1.345.944	32.288	84.446	28.102	86.197	16.054	66.549
KANALİZASYON	26	617.123	70.691	102.506	79.384	117.037	48.955	77.981
BELEDİYE HİZMETLERİ	103	1.265.115	307.384	342.466	527.663	591.325	314.080	361.135
TOPLAM	309	9.735.019	722.046	1.108.151	1.015.608	1.580.409	678.417	1.249.250
Kaynak: DPT								

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the change in the spending of foreign funded public investment projects in the 1988-1997 period and find out the impact of the macroeconomic factors on those projects. The study presents a data set covering foreign funded public investments. This data set is exclusively designed for this study and would give possibility for further analyses of foreign funded projects. The study also examines the basic elements of project finance and the World Bank's approach to it as an example of the development organizations which are the participants of project finance in developing countries.

The changes in spending of foreign funded projects are analyzed on the sectoral and budget-type basis covering the 1988-1997 period. The SPO's basic sectoral structure is used and some important sub-sectors are added. The investment spending of local administrations is also included. The comparisons are made between total public investments and foreign funded investments.

Panel data econometrics is employed for investigating the determinants of spending on foreign funded projects. Same period (1988-1997) and the same sectoral structure are used for the analysis. Then the results are compared to the results of the public investment projects which do not use foreign funding.

The findings show that the determinants of the spending on foreign funded public investment projects are different from those of the public investment projects which do not use foreign funding. The spending of foreign funded investments is mainly a function of the previous year's spending. On the other hand, the spending of the public investment projects which do not use foreign funding is affected by macroeconomic variables such as changes in the GNP, interest rate, inflation rate, and spending on private investments.